

429

SLOVENSKÁ TVORBA

DOBROSLAV CHROBÁK
KAMARÁT JAŠEK

L. MAZÁČ
PRAHA BRATISLAVA

DOBROSLAV CHROBÁK

KAMARÁT JAŠEK

L. MAZÁČ, PRAHA-BRATISLAVA

KAMARÁT JAŠEK

I

To sme vtedy boli po výplate a sišli sme cez ne-
delu dolu do dediny. Zámienka vojsť do krčmy
bola, pravdaže, vždy naporúdzi: treba predsa kú-
piť strovy od Žida na celý budúci týždeň. I mäsa,
dohánu, no a trochu i tej pálenky. Ale – aby ho
Boh skarhal – keď si zasadneš s kamarátmi a si
aspoň trochu pri groši, nikdy nevieš, kedy zasa
vstaneš.

Boli sme vtedy štyria – a či piati?: Jaško Mihá-
lik, Madlušovci dvaja, ten chrchliak, čo sme mu
ani na meno nevedeli prísť, a ja. Piatí teda. Všetci
prespoľní. Posbieranci takí. Madlušovci boli z Hro-
na, Jašek z Oravy, tá pliaga chrchlavá, skaza ho
vie, odkiaľ, a ja zo Spiša. Faktor, čo sme sa s ním
sjednali do šlógu, sa nikdy nestaral, odkiaľ si;
hlavne aby si bol spôsobilý ku drevu a nechcel viac
ako dvadsiatnik od kubíka. Čert vie, ako sa ten
chrchliak medzi nás dostal. Prišiel raz pod večer
do koliby, že – tak a tak – utiekol vraj z Ilavy, dva
týždne sa túla po horách, žandári sú mu stále za
päťami, ani vraj už nepamätá, kedy sa naostatok
poriadne najedol. Sľutovali sme sa nad človekom.
Nachovali sme ho, vyspal sa u nás.

Na druhý deň – čo nechceš – prišiel za nami fak-
tor. A tu vysvitlo, že tí dvaja sú starí známi. Nedal
by som deravý groš za tú ich známosť. A nič by

som sa nedivil, keby mi bol dakto pošepol, že sa s tým chlapom pred rokmi niekde poplietol a že na to veľmi nerád spomína. Spôsob, akým sa zvíťali, hovoril viac, ako každá rozprávka. Chlapík, keď videl faktora blížiti sa ku kolibe, schoval sa za dvere, a sotva faktor vstúpil, završtal mu zpoza chrbta:

– Kot-kot-kot-kot-kodák!

Do faktora ako by hrom udrel. Zbledol a začal sa triasť na celom tele. Ale neopovážil sa otočiť hlavu, kým sa mu chrchliak nerozrehotal za chrbtom. A tu naň skočil, zakľal náramne a začal ho hrdúsiť oboma rukami. Bol by ho na mieste zamordoval, nebyť nás. Nikto z nás nevedel, čo mu to kotkodákanie pripomenulo, ale muselo to byť niečo sakramentského, lebo chlap bol celý bez seba. Z pyšku sa mu penilo a žily ako povrazy navrely mu na šiji. Nikdy sme sa nedozvedeli, aké mal účty s tým prišielcom. Keď sa utíšil, nechali sme ich vedno v kolibe. Celé dopoludnie sa tam spolu radili. A večer nám chrchliak oznámil, že sa s faktorom pojednal, že zostane s nami v šlógu. Fľaša, v ktorej nám faktor nosil pálenku, bola prázdna; ľahko sme si predstavili to ich jednanie.

Tak sa teda k nám prilepil. Vysvitlo, pravda, že všetko o tom árešte a žandároch bola bájka; spravil si z nás dobrý deň. Trhan to bol obyčajný. Robiť sa mu nechcelo, celý deň sa v kolibe povaľoval. Tu ho brucho bolelo, tu mu do členka čosi vošlo. Vždy mal výhovorku, keď bolo treba kolom podvihnúť, sekerou zavážiť. Ak nedrichmal v kolibe, túlal sa po salašoch, posielal valachov po pálenku a hostil sa s nimi na jarke v žinčici uvarenej. Prav-

da, treba mu zas uznať, nezabudol po takýchto hostinách nikdy ani na nás; vždy doniesol stehno, mäkušké a šťavnaté, pod kabátom. A druhá vec, čo mu treba uznať, je, že spevák to bol zázračný.

Spievať vedel, ako – no, prostý človek som a neviem lepšieho prirovnania – ako onen židovský kráľ, čo sa bol s tou Uršulou poplietol. Čert vie, kde sa to v ňom bralo. Hocikedy po robote – ustatí sme boli ako psi – sadol si k ohnisku naprostred koliby a znenazdania spustil nôtu. Počúvali sme ho ako žiaci, že sme aj na spánok zabudli.

Odporný to bol ináč chlap, celý vytrasený; duša doň iba spávať chodila. Ale keď spieval, všetko sa na ňom premenilo, celý naraz opeknel. Mysleli sme si: ešte šťastie, že niet medzi nami ženskej; nech ho tak nejaká počuje, sama za ním polezie. Tak vedel človeka tými pesničkami rozobrať a celého zmäkušiť. A vedel on o tom i sám, hrdý bol na svoj spev a nikdy v taký čas s nami slova neprehovoril. Ponúkať ho do spevu bolo preň najväčšou urážkou. Spieval nie nám, ani vari nie sebe, ale čomusi, čo z neho vypadlo, čo v ňom voľakedy bolo, ale vytratilo sa rokmi a mrzkým životom. Spomienke nejakej, spomienke na rodný kraj, spojeniu, krvnému sväzku, ktorý sa celkom uvoľnil a trvá už len vo zvuku a slovách piesne.

Najmladší z nás, Jašek Mihálik, keď ho počul po prvý raz, div sa nerozplakal, div sa mu k nohám nehodil. Díval sa naň cez celý čas ako urieknutý. Ani jeden z nás slova nepovedal, a keď skončil, vracala sa z hory a s temena hôľ jeho pieseň znova k nám a dlho do noci znela nám v ušiach.

Dávno by sme ho boli vyprášili, nebyť jeho

piesní. Ale i Madlušovci, čo akí boli dudroši, náhle ho počuli spievať, zmäkli a boli by mu svorne, o preteky dávali z ruky žrať.

Chrchliak, ako vravím, bol vtedy, tej nedele, tiež s nami. Nepil, nespieval, len sa chvastal. Natáral nám vyše práva. Aký on má úspech pri ženách, ako raz vo Zvolene... Eh, načo opakovať tie jeho bájky, otrávil nás nimi dokonale. Pravda, vyobliekal sa tej nedele ako pánik; každú chvíľu vyťahoval zrkadielko z vrecúška vo veste a hladil si nasline nou dlaňou frizúru. Vylízaný bol, ako by sa pri najmenej za družbu hotoval. No i tak bol ako rássocha, čo sa na ňu hrnce vešajú. Mal si sto chutí lapiť ho za tenké hrdielko a zatriasť ním poriadne, aby opáchly s neho tie veľkopanské móresy.

Ale to nič. Hlavné príde teraz.

Zvečerilo sa. Žid začal vypratovať stolce zprostred chyže.

– Čo, reku, bude, Maxo?

– Zábava, – vraví.

– To sa poberieme, -- navrhuje starší Madluš; – nemáme tu čo hľadať.

– A just zostaneme! – zvolal chrchliak a búšil pästou o stôl tak rozkazovačne, ako by sme boli jeho paholci.

Ako vravím, všetci sme boli prespošní a na zábave sme vskutku nemali čo hľadať. Nemáš nič horšieho, ako zapliesť sa niekomu do remesla, keď je núdza o dievky. To hneď poháre lietajú, stolce praštia a nože sa samy od seba vo vrecku otvárajú.

Rozvážnemu človeku, ktorý už mal bláznovstvá života z väčšej polovice za sebou, neprichodilo iba súhlasiť s návrhom Madlušovcov. Ale čert nechcel,

mladému Jaškovi všetky žilky zaihraly, náhle počul o zábave.

Bolo to chlápä neskúsené, ešte s mliekom na brade, fúziky sa mu sotva prebíjať začínaly, žiadostivé poznať veci, o ktorých dosiaľ len slýchal od starších. Chrchliak ho svojimi bájkami celkom učaroval; visel na jeho ústach, keď rozprával o svojich dobrodružstvách, oči mu svietily, lapal každé jeho slovo. Až mi ho bolo ľúto. Ale mal som chlapca rád, najmä preto, že bol taký naivný a každú chvíľu mohol sa prevrhnúť a zmárniť na hocijakom somárstve, a potom i preto, že s jeho otcom slúžil som dvanásť rokov vojenčinu. Nebol by som za nič dopustil, aby sa mu čo len vlas skrivil na hlave. Pokladal som si za povinnosť neopustiť ho.

Madlušovci sa zodvihli, my traja sadli sme si do kúta, aby sme nezavadzali a nikomu neboli na zádrapku. Dali sme si očistomok ešte po dva deci.

O chvíľu prišli Cigáni s basou, huslami a cymbalom. Sotva spustili, natlačilo sa medzi dvere detvákov a starých báb. Netrvalo dlho, začali sa trúsiť i parobci s dievkami. A už sa to všetko vrtelo ostopäť.

Zábava bola akurátna, regrútska.

Sedeli sme na svojom mieste, dívali sa a počúvali. Dobré nám bolo tak.

Zpočiatku prišlo mi síce trochu ľúto starých kostí, ale ľútosť prešla po chvíli v tiché, smierlivé porozumenie. Žičil som mladým. Nech si len virgajú, nech sa tešia. Všetko sme, podľa apoštola Pavla, skúsili, všetko poznali, a toto bolo zo všetkého najlepšie. Už som sa nazdal, že obídeme po dobrom. Už sa ma aj driemoty začaly chytať. Oprel

som sa lakťami o stôl a hlava mi ovisla na prsia. Mal som tam vtedy vdovicu, ktorú som po nedeľiach tešieval v zármutku. Netajím, tešil som sa úprimne na trochu toho tepla, čo ma pri nej čakalo. Chlapovi, ktorý sa celý týždeň pasuje so zasmolenými klátni a mrzne po nociach v kolibe, dobre príde poriadne sa raz vydrhnúť v teplej vode, zajesť si ľudského jedla, natiahnuť sa vo vyhriatej posteli a cítiť potom dve nohy a dvojce rúk pri sebe.

„Starý somár som, že tu sedím a daromne čas mrhám; každej minúty je škoda.“

Ako vravím, nazdával som sa už, že obídeme po dobrom. Chcel som už aj vstať, drgol som lakťom do Jaška.

– Poďme, reku.

Ale Jašek visí očami kdesi v druhom kúte. Strhol sa, díva sa na mňa nechápavo a celkom poplašene.

– Čo je, čo sa stalo? – opytuje sa zjašene, ako by sa prebral z najtuhšieho spánku.

– Nič, reku.

Podíval som sa v smere jeho pohľadu, a priam som pochopil. Vdovica, vyhriata posteľ a všetky príjemnosti, čo ma čakaly, pripadly mi v zápätí malichernými a ničomnými, potecha z nich sebeckou. „Čo tebe, starému capovi, treba ženskej? Tuto chlapcovi div jazyk z huby nevylezie, toho si vartuj. Hľa, čo sa porobilo, kým si drichmal s hlavou na stole, teraz je už neskoro zachraňovať.“

Díval som sa s boku na chlapca; hneval som sa a hanbil ukrutne za seba. Ale za nič na svete nebol by som mu teraz povedal ostrejšie slovo. Vystalo by od neho, že by mi odpovedal niečo, čo by po-

tom celý život lutoval. Bolo by to, ako keby si psovi kosť zpred samého pysku odchytil. Ďakoval som Bohu aspoň za to, že som v chvíli pochopil situáciu a zadržal slovo, čo som už mal na jazyku. Zbadal som, že je tu na vážkach viac ako zdravá koža, bez ktorej pravdepodobne z krčmy odídeme, že je na vážkach priateľstvo medzi Jaškom a mnou. A nejaký zub alebo zlomené rebro vždy radšej oba-
nujem ako dobrého priateľa.

Dívam sa skúmavo, bokom na Jaška. Hľadí stále jedným smerom ako vyjavený, ako by bol vypil viac, než mohol zniesť. Hľadí strnule, ani sa nepohne. Len chvíľami poskočí mu ohryzok na vypätom hrdle. Tento bezmocný pohyb vyschnutého chlapcovho hrdla dojíma ma k slzám. Nemôžem sa ďalej dívať na jeho trápenie. Znova ho drgnem lakťom:

– Vieš, kto je to? – opytujem sa hlasom, nakoľko možno tichým a ľahostajným.

Vyvalí na mňa oči ako na zázrak.

– Faktorova dcéra, – vravím pošepky, akoby len pre seba.

Komuže na tom záleží, že je to práve faktorova dcéra. Rovnako môže byť dcérou povetria, letného vánku, šumotu vôd, nočnej rosy. Stála by tam v kúte zasmradenej krčmy medzi spotenými parobkami rovnako nedotknutá a čistá. Vidno z nej len tvár s vencom vrkočov nad čelom, s rumencom a pokojným, detským pohľadom. Vyčnieva zpo-
medzi tej mrvenice ako mladá jabloň, po prvý raz zakvitnutá, s panenským pelom v ružových púpätách. Vidím ju od predku: čelo a oči, nos, ústa a bradu, a všetko je to čisté a krásne ako hladina

rybníka, tichá a pokojná, keď na ňu padá mesačné svetlo. Ešte dnes točí sa mi z toho hlava. A tu sa pohne a usmeje, a je to zasa ako hladina rybníka, keď sa nad ňu vyhodí celkom malá rybka a voda s tichým zašpliechaním trošičku sa rozvlní od priestriedka k brehom. A keď to všetko doznieva potom pri vašich nohách na brehu v celkom tichom a nežnom rytme. Vidno ju teraz celú; stala si na uvoľnené miesto. Vidno jej plecia, živôtok s útlými prsníkmi, boky a nohy, i ruky, složené na páse, s kytkou v dlaniach. Vidno ju celú, ako tam stojí, skoro ako u svätého prijímania. Nechodím často do kostola, ale trochu sa na to pamätám: celkom takto maľujú svätú Pannu. A som presvedčený, že krajšie ju ani maľovať nemôžu.

Toto rozprávanie je dlhé, ale stačila chvíľka, aby si to všetko videl a pochopil, aby sa ti to všetko vrylo do pamäti a aby si to dodnes tam nosil a opatroval starostlivo ako obrázok s Jezuliatkom, ktorý si dostal od krstnej matere pri birmovaní. Stačila chvíľka, len čo si sa poďíval na ňu a potom na Jaška, aby si pochopil, že sa tu robia veci, v ktorých cítiš prst boží, a že keby si do toho siahol ako do čerešní, sklavela by ti ruka od samého lakťa.

Nepozostáva, ako sa na všetko dívať, bezmocne a odovzdane, ako sa dívaš na dielo podpaľača, na víchor, ktorý horu láme, na skazu povodne.

Dívam sa na Jaška, dívam sa na Etelku, dcéru faktorovu, a poďívam sa aj na chrchliaka. (Teraz ma trochu mrzí, že sme mu dali také meno, nehodí sa nijako do zmenených okolností. Hodilo sa do šlógu a medzi chlapov, ale náhle vstúpila na scénu ženská, pripadá mi hrubé a neúctivé. Ale nedá sa

nič robiť; musíme brať veci, aké sú.) Chrchliak – hneď na to prídem – sedí za vrchstolom, cigareta mu visí z pysku, smeje sa mi bezočive rovno do očí.

– I ty si ešte tu?

Ohromilo ma, že sa nič na ňom nezmenilo, že je stále rovnako protivný a vylízaný. A vtom mi odrazu prišlo na um – a striasol som sa hnusom pri tej myšlienke – že celá situácia sa podstatne komplikuje tou jeho odpornou prítomnosťou.

Hneď to pochopíte.

– Aj tebe sa páči? – opytuje sa ma tým svojím protivným hlasom a žmurká na mňa významne. – Pekná potvorka, práve taká by sa mi teraz zišla.

Že som mu priam na mieste jedno nevsotil! Bol by sa rozsypal ako rozviazaný snop. Život v ňom beztak visel iba na stopke.

Spravil som sa, že nepočujem, ale on brblal ďalej:

– Mám už po uši toho smradu vo vašej kolibe, človek sa tam za živa vyúdi. A tie vaše pulendy už ani vidieť nemôžem, aby ich pes žral. Vravíš, že je to faktorova dcéra? Musím sa so starým poshovárať. Neodopre dávnemu priateľovi, keď sa pekne vyštafíruje a príde ho požiadať o ruku jeho dcéry. Našinec sa už koľké roky svetom potĺka, už mu je z toho všetkého do ryhania, a on tu nahrabal iste pekné krajciare. A to ani nemyslím na to najlepšie... Co povieš, starý? – a tľapol ma dôverne po pleci, ako by sme boli vedno husi pásli. – Taká panenka by nebola zlá do postele?

Toto mi už malo naozaj stačiť. Dosiaľ neviem pochopiť, prečo som tomu zdochliakovi na mieste hrdlo nevykrútil. Miesto toho som si len odplul a obrátil sa mu chrbtom.

Ale to mu ani za mak nevadilo. Frflal ďalej a vybudoval si za tú chvíľu celý plán, ako oberie starého naraz o dcéru aj o krajciare.

Neviem, či z tých jeho hnusných rečí počul niečo aj Jašek. Ale, keď všetko ako sa patrí rozvážim, myslím, že áno. Lebo inak by som si ťažko mohol vysvetliť, kde sa v ňom odrazu vzalo toľko odvahy. Vstal a tvár sa mu pritom stiahla v rozhodnú, nebezpečnú grimasu. Stál chvíľu na mieste a knísal sa s boka na bok ako mladý smrek, keď sa doň zapre vietor. Potom sa pohol a, stále sa kníšuc, šiel rovno k miestu, kde stála Etelka, prerážajúc si lakťami cestu pomedzi tancujúcich.

– Ej, bysťu bohu, toto sa nestrojí byť dobre!

Hudba stíšila a tí, ktorých odstrčil, stoja a dívajú sa nechápavo za ním. Ale len chvíľu. V zápätí nastal v krčme rozruch. Zpočiatku celkom tichý, potom niekoľko ojedinelých hlasov:

– Čo je to za mamľasa, kamže sa tlačí?

Skočím zpoza stola, ale už bolo pozde: ozval sa temný buchot, niekoľko nôh a potom pád. Ktosi postavil sa Jaškovi do cesty a teraz sa váľal na zemi. Jašek hádam ani nezbadal, že niekoho prevalil; išiel ďalej svojou cestou. Ešte dva-tri kroky, a potom sa vysoko nad hlavy zodvihla čiasa ruka s pivným pohárom v dlani.

Kričím:

– Jašek...

Jašek sa obráti a ruka s pohárom mu padá prosto medzi oči.

Ešte hlas:

– Aby si nekríval!

A Jašek sa potočí, chce sa niečoho lapiť, padá.

Ledva som ho oratoval, málo chýbalo, boli by ho do smrti dokopali. Nerátal som buchnáty a grgnáty, čo som dostal, keď som sa k nemu tlačil, ale bolo ich dosť. (Že boly za kamaráta, prijímal som ich nerátané. Inak neviem, ako by sa všetko bolo skončilo.)

Nemusím vám hovoriť, že trvalo chvíľu, kým som ho vzkriesil. Úder bol poriadny. Vyniesol som ho k jarku, čo tečie poza krčmu, a oblieval ho studenou vodou do tých čias, kým sa mu nekýchlo. Vtedy som už vedel, že je všetko v poriadku. Mŕtvi nekýchajú. Potom som bežal do krčmy, doniesol dva deci čistého, vliat mu ich naraz, ako som to videl pri nebohom Fírerovi, keď mi kravu kuroval. Ak by mu bolo zapadlo, mohol som ho po chrbte bacnúť. Ale nebolo treba. Pri treťom dúšku otvoril oči a pil sám ako nemluvniatko.

– Hádam, – reku, – pôjdeme, Jaško? – opytujem sa ho opatrne.

– Kam?

A v jeho očiach vidím pri svetle, čo sem padá oblokom z krčmy, náhly záujem a nádej, že nie je nič stratené, že to bolo nepochopiteľné nedorozumenie, že ten úder patril niekomu inému.

– Domov, Jaško.

Vstal, dotkol sa čela a potom sa podíval na ruku.

– To mi spravil ten chrchliak.

– Čoby chrchliak.

Ale viac neviem o tom povedať. Ako mu aj povedať, že je to poučenie pre budúcnosť. Nie takto sa ženy dobývajú. To nie je strom, na ktorý udreš rovno a z celej sily a búšiš doň sekerou, kým sa nevyvráti.

– Radšej podme.

– A chrchliak?

– Čo ťa po ňom.

– Vezme mi ju.

– Neboj sa nič, nie je z tých; dobre vie, že by sa mu dostalo to, čo tebe. A kto vie, či by ho mal kto oratovať.

Šli sme. Veľký voz už vytrčal kolesá dohora a cesta do šlógu potrvá nám dobré tri hodiny. Tak-tak, že stihneme trochu sa vyspať do svitania.

Šli sme mlčky až k Dunnerovi na krížnych cestách. A práve tu už nemôže vydržať a hovorí:

– Aby ho Boh skarhal!

A potom:

– Vojdime ešte, strýko, nalejú nám.

Vedel som, že celou cestou myslí iba na to. Vlečie túto myšlienku so sebou, ako batoh nad hlavou, a ona ho dlávi k zemi. Prišlo to naň náhle, ako víchor na lán zbožia, ktoré sotva začalo dozrievať a klasy k nebu vystierať. Ľahko som si mohol predstaviť, akú pohromu nechalo mu to v duši. Nevie si nijakovsky rady, zadusí sa, ak mu nedám príležitosť vyhovoriť sa.

– Nedbám, reku, vojdime.

Vošli sme a on objednal liter. Sedeli sme chvíľu proti sebe ako zarezaní. Ale vedel som, že to príde. Keď vám chlap takto sedí, díva sa pod stôl a má v sebe aspoň liter, môžete prisahať, že o chvíľu začne sa spovedať. Čakal som teda trpezlivo a tváril sa, ako by som nevedel o rozumnejšej veci, ako sedieť v krčme po polnoci, keď ťa ráno čaká robota od samého svitu.

II

Môžete si hoci myslieť, že je toto rozprávka pre staré baby, ktorým vypadaly zuby a rady sa uspokojia s hocíjakou riedkou kašičkou. Nemám ani trochu chuti presviedčať vás o opak. A, na moj' veru, neurazím sa, ani ma nevyruší, keď priam teraz polovica z vás vstane a odíde drichmať na brloh.

Máte niekde v povale za trámom zastrčený kalendár z predlanského roku; odporúčam vám tam rozprávku Bez Boha na svete. Čože?... Vy ste ju dosiaľ nečítali? Na moj' pravdu, musíte tak spraviť čo najskôr. Povážte len, že táto rozprávka vychodí už tridsať rokov vo všetkých kalendároch. No môže sa stať, že na rok už nevyjde, a vy sa k nej nikdy nedostanete. Chytro, chytro, poponáhľajte sa trochu; možno by ste do smrti banovali...

Tak teda, keď sme sa zbavili hluchých a nadutých panáčkov, budeme spokojne pokračovať v príbehu o Jaškovi a Etelke.

Prestali sme v krčme u Dunnera.

Sedíme s Jaškom proti sebe za stolom a obaja čušíme ako zarezaní. Hneď, ako sme vošli, zbadal som, že toto nebude príjemné prostredie pre dlhé reči. No, ako vravím, vedel som, že celá vec musí sa odbaviť teraz. Ospalý Žid, bzučiace muchy a žmúrivá lampa pod povalou mohli síce oddialiť

svojím nevlúdny m výzorom rozhodnú chvíľu, ale napokon predsa len musí Jaškova päšť dopadnúť dunivým úderom na stôl a jeho ústa začnú po niekoľkých rozpačitých úvodných zakliatiach odčrkávať trápenie z preplnených vnútorností.

Chcel som ho však predstihnúť. Prv, ako začne, chcel som si sám vec náležite rozvážiť: najst pravý koniec, za ktorý ju lapiť. No mohol som si vlasy zodrať za ušami, východiska som nenachádzal. Bol som bezradný a nemotorný, ako by mne samému prichodilo ísť na vohľady k faktorovej dcére.

Vravím: čušali sme, opretí naproti sebe lakťami o stôl. Ako by sme vartovali mŕtveho... Nápoja vo fľaši nijako neodbúdalo. Ospalý Žid knísal sa bezradne za pultom. Zdalo sa mi, že prisluguje podivný, nie celkom jasný obrad muchám, žajdlíkom, fľašiam a ostatným predmetom v šenkovni. Dvíha sa mi žalúdok.

Premáham sa a dívam sa so strany na Jaška.

Sedí s privretými očami, sklesle, skoro sa mi zdá, že drieme. Nepříjemný pocit, že ak on zaspí a všetky starosti zavesia sa na mňa, znova ma núti posbierať roztratené myšlienky.

Podarilo sa mi ujasniť si aspoň jedno: Odprvoti mal som podozrenie, že stretnutie Jaška s chrchliakom nie je obyčajným stretnutím dvoch sokov v láske. Nerozoznával som jasne, čo všetko pripietlo sa do tohto stretnutia (a dal by som turák za to, keby sa mi aspoň teraz podarilo rozoznať to), ale tušil som tu veci, proti ktorým je všetko ľudské počínanie slabé. Tušil som, že obaja, chrchliak i Jašek, sú len nástrojmi v rukách neznámych a neúprosných síl. Skôr, ako obyčajné stretnutie dvoch

sokov v láske, zdalo sa mi ono stretnutím dvoch svetov, dvoch rozličných mocností.

No nechce sa mi veľmi naširoko o tom rozkladať. Nie som z tých, čo vedia o podobných veciach hovoriť na dúšok hoci celé hodiny. Ale keby som vám postavil vedľa seba Jaška a toho... toho... chrchliaka, bolo by vám jasné, čo chcem povedať. Jeden z nich nosí v hlave celkom iné veci, ako druhý. Prvému z nich svietia v očiach slnce a hviezdy a celý je plný tej šťavy a miazgy, čo vyteká zo zdravého pňa, keď doň zatneš hodne hlboko sekerou. Celý je plný všelijakých tých zázrakov, čo dávajú tráve rásť, vtákom lietať, vetru duť, ohňu horieť a zelenej chvoji voňať. Sbiera sa to všetko v ňom, rastie v ňom a množí sa vo vlažných nociach a v slnečných dňoch. Vláci to so sebou a nevie dobre, čo si s tým počať. Dlho by mu trvalo, kým by to rozmenil a vydal v drobných po záletoch, v bitke s rovesníkmi, v piesňach a pasovaní sa s drevom v šlógu.

Druhý – mráz aby ho drvil a síra ohnivá pálila – nemá ani poňatia o týchto veciach. Prišiel sem bohvie odkiaľ; nohy má ako triesky, celý je vytrasený a zmŕštený, žltý a bez šťavy – ako zemiaková vňať v jeseni. Každé slovo, čo vypustí z úst, smrdí ako zaparený hnoj. Ak sa s ním niekde stretnáš, dávaj dobrý pozor: nemyslí na iné, len ako by ťa čo najľahšie napálil. Cítiš, že si proti nemu bezmocný. Všetky rekvizity, čo si nasbieral medzi statočnými ľuďmi, nepomôžu ti ani trochu. Stojí ti v ceste a smeje sa ti bezočivo do očí. Vyzná sa v tlačení a vie o fígloch, o ktorých sa tebe ani nesníva.

O čo ľahšia je pomoc, keď sa ti takto postaví do cesty chlapík, kovaný z toho istého železa, ako ty. Počkáš si naň pred krčmou a povieš mu svoje rovno do očí. Potom mu jedno vsolíš. Najlepšie medzi oči. Ak sa s tým uspokojí, môžeš ísť spokojne spať: druhý raz ti do kapusty nepolezie. Ak by mal málo, vsolíš mu ešte jedno. Môže sa, pravda, stať, že on má päšť trochu tvrdšiu, ako je tvoja. Odnesieš si potom pár zlomených rebier. Ale v každom prípade budeš napokon vedieť, na čom si.

Ale nemôžeš si počkať na chrchliaka. Nemôžeš sa predsa biť s chmárou na nebi. Ale ani so smradom, čo vystupuje z hnojnice. A rovnako sa nemôžeš biť s tou clivou nôtou, čo sa k tebe vracia v mrazivých nociach z hory a s temena hôľ. Nemôžeš zlámať väzy nepobadateľnému chveniu v svojich údoch, ani úzkosti, čo sa ťa zmocňuje pri dotyku sveta, ktorý nepoznáš, iba tušíš za tými jeho brblavými rečami.

Ale kam sme sa to dostali? Aký ošoh môže byť z takýchto myšlienok? Napokon sa naozaj ukáže, že je toto rozprávka pre staré baby, ktorým vypadali zuby.

Starajme sa o svoje veci:

– Dopijeme, Jašek.

Vypili sme. Zmŕštil sa pritom, ako by mu octu vliat medzi zuby.

– Tebe už ani z apatieky keby doniesol, nepomohlo by ti, – myslím si a dívam sa na neho smutne.

Odstrkuje pohárik a mŕšti sa tak ubolene, ako by mu palce do kliešťov stískal.

– No, čože, Jašek, – vravím mu, ako by som sa

prihováral človeku, ktorý už leží na márach, – azda sa necítiš dobre?

Mám strašne malú nádej, že sa zmôže na odpoveď. Ja, starý cap, mával som vždy viac šťastia v podobných veciach, ako zasluhovala moja chlpatá papuľa. Neviem si ani poriadne predstaviť to jeho trápenie. Býval som hrdý na svoje lacné úspechy, no teraz po prvý raz sa za ne hanbím. Tvárou v tvár Jaškovmu trápeniu pripadajú mi žalosťne úbohé a podlé.

– Na moj' dušu, chlapče, radšej by som ťa videl na márach, ako v takomto trápení, – vyhrklo zo mňa náhle a skoro zlostne.

On sa na mňa poďíval prekvapene, ako by si až teraz uvedomil, že som bol svedkom všetkého od začiatku.

– ... s takouto grimasou na tvári, – dokladám chabo na vysvetlenie.

Nemyslel som veru, že ho tým veľmi poteším. Rozmazával prstom mláčku vína na stole. Ale odrazu zdvihol oči a povedal jasne, hlasom podivne pokojným.

Povedal:

– A čo vy o tom viete, strýko?

Tu máš, reku: čo ja o tom viem?

– Videl som, ako ťa pohárom medzi oči klkli.

Zasmial sa veselo a nahlas, ako by som bol povedal najlepší vtip. A s celkom nečakaným výrazom pochopenia pokýval prisvedčive hlavou. Prehol sa na stoličke, ruky zastrčil do vrecák a zadíval sa bezstarostne do povaly.

To ma už načisto pomýlilo: čakal som všetko, len nie tento veselý smiech a múdry výraz na tvári.

Náhle vidím, že predom mnou nesedí neskúsený a nemotorný Jašek, ale mocný a rozhodný chlapík.

— Nazdávate sa, strýko, že to... — a mykol hlavou ponad plece, — stalo sa naraz a nepripravené, že ani neviem, ako sa stalo?

Čušal som a hľadel do stola. Hanbil som sa, že som sa tak pred sebou pýšil svojím mudrlanstvom a skúsenosťou i náramnou ochotou pomôcť chlapcovi. Hľa, ako som si to vyrátal: buchne päšťou a začne sa sponedať. Bude kliať a nadávať, rozbíjať poháre. Vybúri sa a všetko bude zas v poriadku. Ale miesto toho sedí on teraz pokojne a pokojne mi vraví:

— Nazdávate sa, že ma to prikvačilo ako tchora do pasce a že mi musíte pofúkať ranu na čele, lebo ste starší a skúsenejší?

Tuhľa máš, čo si hľadal. Radšej by som bol zdržal päťoro zaúch.

— Bolo to vo mne dávno. Dávno predtým, ako som prišiel medzi vás do šlógu, dávno predtým, ako som videl... — tu sa trochu zháčil, zahryzol si do gamby, ale potom povedal jasne a pokojne: ... — ako som videl ju.

Nestíhol som sa zadiviť nad obsahom jeho reči. Na prvý raz udivila ma viacej reč sama. Spôsob, ako vyberal a kládol k sebe slová. To akosi nebola reč naša, tvrdá a neohybná, akú počuješ v šlógu a pri kosení. Bolo v nej čosi jemnejšieho. Čosi, čo bolo podložené aj inakšími zážitkami, ako je dorábanie chleba a sena. Ja, čo vám to tu rozprávam, ako som to od neho vypočul tej noci v krčme u Dunnera a potom za cestou do šlógu, sotva som

si zapamätal doslova tú jeho reč. Ale zostala mi z nej taká divná spomienka, ako by som bol býval svedkom soslania Ducha svätého na apoštolov, ktorým sa rozviazaly jazyky a začali v zápätí hovoriť siedmimi rečami. (Veď ste sa o tom učili v biblickej histórii.) Stále mám na mysli túto spomienku, ako vám to tu rozprávam. A uľahčilo by sa mi veľmi (v tomto rozprávaní totiž), keby som vás mohol presvedčiť, že na toho chlapíka v zasmradenej krčme u Dunnera *vsutku* sostúpil Duch svätý.

Keby bol chlapík vzdychal alebo klial a trieskal päšťou na stôl, ako som to čakal a ako sa to robí, nedbám, mohli by ste si myslieť o celej veci svojej. Ale že vravel pokojne, jasne a najmä *isto*, presvedčilo, keď nie vás, aspoň mňa, že som bol svedkom fígla, ktorý nemohol byť ďaleko od onoho z biblickej histórie. A tiež som už videl všelijaké veci, ktoré sa zprvu nijako neprataly do mojej tvrdej kotrby...

No nechajme to. Bude ešte príležitosť pohovoriť si o tom. Zavri papuľu a rob sa, že všetkému rozumieš. Chlapčisko žmurká na teba šibalsky a vraví nedbalo, ako keby sme tu sedeli len tak, z dlhej chvíle:

– Hádam pôjdeme, strýko; noc je už krátka a cesta ešte dlhá.

Vstávam poslušne ako žiačik. Mohol ma vyzvať, aby sme šli hoci do pekla jazerného, bol by som ho vyprevadil.

– Zaplatíme!

Žid sa preberie a naraz je samá ochota.

A už si aj vykračujeme hore Bociankou po

hradskej popod horu. Mesiac ešte kdesi drichme, dávaj si dobrý pozor pod nohy. Pri horárni odbočuje cesta do Svídovskej doliny. Cesta? Čerta vyplznutého! Samá skala je to a jarok. Potkýnaš sa a prevrhaš ako nadratý, hoci poznáš každý strom popri ceste. Chlapcove reči mútia ti hlavu. Povyše Horného skoku začína chodník príkrejšie stúpať; zadychčíš sa poriadne, kým vyjdeš na Prieslop. Tu sa dolina rozšíri, stromy ustúpia a chodník sa stratí v mokrej tráve. Vtom sa rozvidní, mesiac vyskočí nad Hadí grúň a ponáhľa sa po jeho hrebeni ako rozospatý korheľ z krčmy. Všetko vidíš pod sebou ako na dlani. Teraz už len najtiah prevaliť sa cez sedlo (vidno už osamelý silňiak na jeho hrebeni), dolu sa už pôjde veselšie. A potom je to už len kúsok, hneď sme tam.

Nepovedali sme si veľa za cestou. V dlhých prestávkach pomedzi reč zvonily iba naše podkovičky na ceste. Ale každé Jaškovo slovo kyslo mi v hlave ako cesto na teplom prípecku. Hora dudre svoju starú pesničku, ale toto dudranie ani nepozoruješ. Je známe, máš ho v krvi, je kus teba. Zostávajú ti iba chlapcove slová. Holé a jasné, belejúce sa v mesačnej noci ako mílniky popri ceste. Dve-tri pokojné slová, zhlboka vyvážené a pevne osadené. Potom zas ticho. Znova dve-tri slová a opäť ticho.

Tak sa kladú slová a ticho v dlhých prestávkach vedľa seba.

— Celé nešťastie je v tom, že jej podoba, jej úsmev, tvár a oči boly vo mne dávno vytlačené, ako podoba mušle v kameni... Jej chôdza a všetky jej pohyby boly mi známe dávno predtým, ako som

ju poznal... Vo zvlnení kopcov nášho chotára bolo zvlnenie jej bokov pri chôdzi. A v šepote ihličia v Tichej doline bol šepot jej úst, keď sa večer pred spaním modlila Otčenáš... Dotyk jej dlane bol mi známy z dotyku vetra na tvári a hebkosť jej líca poznal som z hebkosti mladej trávy... Dávno, dávno mal som ju pred sebou celú, celú... Dávno som bol presvedčený, že jedného dňa stretnem sa s ňou celkom zblízka, pristúpim k nej blízučko a spýtam sa jej, či sa tiež na mňa trochu pamätá a či ešte má tú kvietkovanú šatku, v ktorej som ju vídaval, keď som sa na ňu díval s druhého kopca ponad lúky, zakvitnuté tureckými klincami... Potom by už bolo všetko ľahké... Jedného dňa spýtal by som sa jej medzi rečou, či už má nachystanú výbavu... Mimochodom bol by som jej rozpovedal niečo o svojom kraji, o našej dedine, o dvoch býčkoch, ktoré sme na jar prisadili... Gazdovstvo je v poriadku, staviská vlni pokryté novým šindľom. Veci, o ktorých by sa ešte bolo treba dohovoriť, sú strašne jednoduché... Bol som toho všetkého plný dávno predtým, ako som sem prišiel. Chodil som s tým stále, ako o Vianociach s betlehemom, od skaly k skale, od stromu k stromu, po všetkých susedoch a známych, u ktorých som tušil vďačné prijatie. Bolo to ťažké, bolo to krásne a čisté, preto, že to bolo od nás, z nášho kraja, uvaľkané z tej istej hlíny, čo rodila chlieb, ktorým ma krmili. Z dobrej, mastnej hlíny, starostlivo povážanej a preorávanej otcom a starým otcom. Sbiehalo sa všetko v jednom uzle, ako brázdy na úvratiach, blyšťalo a ligotalo ako čerieslo na pluhu. Bol som presved-

čený, že nič na svete nie je silnejšie, že sa mi nič nemôže postaviť do cesty, lebo všetko je vyme-
rané, presne určené...

Jazyk mal akurátne podrezaný – ten chlapík. Z takého rečníka mali by hneď na mieste spraviť biskupa, aby ho zástupy počúvaly. Hanbil som sa za svoje chlpaté uši, ktoré neboly stvorené pre takúto káznosť. Ale rád by som videl hocikoho z vás na mojom mieste, ako by sa bol ošíval.

– Vrav ďalej: počúvam ťa pozorne, a hoci nerozumiem všetkému, myslím si predsa, že sa všeličomu podučím z toho, čo mi tu vykladáš. Čo ďalej?

– Ďalej už nič. Trochu ma azda prekvapilo, že som sa ňou stretol práve v krčme, ale hneď som sa spamätal a povedal si, že práve v tej motanici, smrade a lomoze odráža sa jej krása zreteľnejšie a bezpečnejšie, ako pod holým nebom, kde by farba jej očí ľahko mohla splynúť s farbou oblohy. Povedal som si, že práve tak je to dobre, vstal som a išiel k nej...

„A potom si dostal pohárom medzi oči,“ myslím si.

– To je teda všetko? – opytujem sa ho nedôverčivo.

– Všetko.

Cítil som sa trochu sklamaným. Nechce azda, aby som si myslel, že týmto je všetko skončené, že sa teraz môžeme ísť krásne vyspať a ráno sa znova pustiť do roboty, ako by sa nič nebolo stalo? Azda má ešte niečo na srdci, ale nechce to povedať predomnou. Nuž nedbám, nech si to povie hoci stromom a skalám, ale, úprimne povedané, nezaslúžil

som si takej nedôvery. Uvažujem, ako by som mu to povedal zaobalene.

– Vravíš, že je to všetko. No, a čo teraz? Čo spravíme? Či si myslíš, že keď si sa tu pred starým Sojčiakom pekne vyspovedal, môžeš ho zas poslať k čertu?

Pozrel na mňa prekvapene.

– Vieš, chlapče, bláznov si zo mňa robiť nebudeš. Alebo – alebo. Alebo ťaháme obaja za jeden koniec – a potom, tu máš... moju ruku – alebo si si tú rozprávku mal nechať pre seba a dať mi pokoj s celou tou svojou vecou. Beztak tomu dobre nerozumiem.

– Nič zato, strýko.

– Teraz by si chvíľu mohol počúvať mňa. Azda si nemyslíš, že tými svojimi rečičkami ženskú omámiš. Takto sa to teda nerobí. Musíme najstť inakší spôsob, ako faktora prehovoriť.

– Faktora...?

Pozrel na mňa zarazene. S faktorom, zdá sa, vôbec nerátal.

– Faktora, pravdaže. Nechcem sa pýšiť, ale radím ti, aby si sa spoľahol na moju starú tekvicu.

– Dobre, strýko. Ale o tom sa porozprávame zajtra, – povedal tak nedbalo, ako len bolo možné.

Mal som práve dosť tej jeho chlapčenskej nafúkanosti. Ale vtedy sme už boli pri kolibe. A mali sme iba toľko času trochu sa vyvaliť a hneď zas vstávať do roboty.

III

Madlušovci spali. Chrchliaka dosiaľ nebolo v koľibe. Tým lepšie, reku...

Prišiel až v pondelok na mraku. Zďaleka bolo vidieť, ako sa nafukuje. Vyvalil sa na prieču, prehodil si nohu cez nohu, hvízdal si, ako by bol v koľibe sám, a čochvíľa vyťahoval zrkadielko, pozerajúc sa doň. Schválne si zavesil lampáš nad hlavu, aby sa lepšie videl.

A potom začal vyťahovať z náprsnej tašky svoje oplzlé obrázky. Mal ich celú sbierku.

Rozložil si ich v rukách ako karty na hranie a so zrejmým potešením začal ich študovať. Pchal si ich najprv pod nos, dívajúc sa zblízka na všetky detaily, potom sa v nich kochal z diaľky, držiac ich v natiahnutej ruke, zrejme s úmyslom, aby sme i my videli tú jeho galeriu. Vyvracal pritom hlavu, žmúril znalecky očami a mľaskal jazykom, ako by každú zvlášť koštoval.

– Takto by jej to svedčilo najlepšie, – rozhodol sa napokon a luskol prstmi. – Čo povieš, starý? Bez toho vejára, len v pančuchách, tuto s malou zásterkou a v klobúku. Klobúk je dobrý... Mohol by byť s perom... Povedz.

Prevalil sa na bok a pchal mi pod nos jednu z tých potvor.

Chystal som si práve večeru. V jednej ruke som

mal zemiak, v druhej nôž. Pozrel som na obrázok a potom na nôž. Na nešťastie mal tupý, okrúhly koniec...

– Pravda, najlepšie by jej svedčilo bez zásterky, ale to zas nejde, móres sa musí zachovať, – brblal ďalej. – Myslím, že by som s ňou dva-tri roky vydržal. Zpočiatku bolo by treba na ňu vynaložiť pekný groš; rozumie sa, v handrách taká slečinka nemôže chodiť, ale to by sa chytro vrátilo.

Čert vie, kam mieril so svojimi rečami. Ak nás chcel vydráždiť, aby sme ho na mieste uškrtili, tak, na moj' dušu, skoro sa mu to podarilo. Nebyť toho, že som si nechcel babrať ruky pred večerou, dávno by som ho bol zahrdúsil.

O svoju večeru sa, pravda, nestaral. Čakal, ako vždy, že sa mu ulezie od niektorého z nás. Vedel byť v týchto veciach náramne drzý. I toho večera... Keď zbadal, že si hotujeme večeru, vstal so svojho brloha a začal rad-radom nazerať do hrncov. Nad každým zmíštil opovržlive nos; dobre, že doň nenapľul. To už starší z Madlušovcov nevydržal. Chvíľu sa na neho díval od chrbta, potom rozvážne zodvihol nohu a kopol ho okovaným krpcom doprostred zadku. Nech ho kopne trochu slabšie, zaryje nosom rovno do pahreby. Takto preletel bez škody na druhú stranu ohniska.

Rozumie sa, že sme sa všetci rozrehotali na plné ústa. Celá tá krátka procedúra bola tak šikovne vyrátaná, ako by si ju bol videl na javisku.

V zápätí sa chrchliak posbieral, zvrtol sa niekoľko ráz na mieste, ako pes na kutisku, potom schytil horiacu hlavuň a hnal sa s ňou na staršieho Madľuša. Ale skôr, ako k nemu pribehol, zodvihol

Madluš znova veličizný krpec, rovno proti chrchliakovej papuli. Ešte krok, a vybiže mu všetky zuby. Ani by pritom okom nežmurkol.

Ale práve ten krok chýbal chrchliakovej odvahe. Zastavil sa a zahrozil výhražne päťou.

– Počkajte, všiváci, ja vám ukážem! – a vybehol s horiacou hlavňou z koliby.

Madlušov krpec sa zasa zväžil k zemi. Pozreli sme na seba a náhle nám všetkým zmrzol smiech na tvári.

– Ej, bohuprisám... – povedal mladší Madluš zčerstva, vyskočil a schytil vedro s vodou.

Všetci sme vedeli, čo to značí. Nad kolibou, ani na sto krokov, začína sa šlóg. Je tam plno suchého raždia, okliesnených haluzí i vyschnutého naštiepaného dreva v krásnych, rovných stôsoch. A je tam i kôra, suchučká ako slama, poukladaná v dlhých, súvislých, od spodku i od vrchu vetrom predúvaných koňoch. Práve zajtra majú po ňu prísť kôrkári. Stačí iskra a...

Jašek schytil sekeru, ja akúsi žrd a starší Madluš kotlík s variacou sa vodou.

Netrvalo to ani desať sekúnd. Nestihol odbehnúť ani na päťdesiat krokov. Mladší Madluš s vedrom vody ho už doháňal. Vtom sa tá potvora zohla, nastavila Madlušovi nohu a ten – aký dlhý, taký široký – vystrel sa na zem. To isté chcel spraviť staršiemu. Ale ten, na svojich dlhých nohách, preskočil ho ako barana.

A teraz stoja proti sebe.

Chvíľočku.

Madlušova tvár v žiari horiacej hlavne, ktorú drží chrchliak vysoko nad hlavou, je hrozná.

V zápätí ozve sa zjačanie a potom strašná kliatba.

Keď sme dobehli, chrchliak svíjal sa na zemi, kopal a hádzal rukami. Starší Madluš stojí nad ním s prázdny m kotlíkom v ruke a vysvetľuje pokojne:

– Bolo tam ešte trochu vody; obaril som ho... –

A dokladá: – Prasa.

– Chyťte ho, strýko, – vraví mi Jašek a berie ho za nohy.

– Daj pozor, kope...

Ledva sme ho svliekli do koliby; hádzal sa, ako by mal nedobru.

Obarenie nebolo také zlé; trochu na pleci a na ľavom líci. Ostatok ochránily šaty. Ale zato jajčal, ako keby ho na nože bral. Celú noc sme ani oka nezažmúрили.

IV

Na druhý deň našli sme chrchliakov brloh prázdny. Zmizol, ako by ho bola zem prehltla. Iba smrad z pomády zostal po ňom v kolibe. Vy-
dýchli sme si všetci. Najviac, pravda, Jašek. Spieval bláznivé pesničky, robota mu horela pod rukou; znova to bol veselý kamarát Jašek, čo volal na nás s vrch šlógu:

– Hahó! Varuj dušu na doline!

A v zápätí rútila sa dolu úplazom podpílená svrčina, žalostne stonajúc a lamentujúc.

Čo deň boli sme bližšie k prieseku, ktorý označoval, kam až máme rúbať.

– Ešte týždeň, a môžu nás mať tu radi.

Prsia sa mu dvíhajú sebavedomím a slabiny chvejú žiadostivosťou, ako žrebcovi, ktorý zvetril čriedu kobýl. Mocný to bol chlap. Pekný, široký a rovný ako svieca. Stojí podopretý nad svojou robotou, na tvári má úsmev mäkuškej, načuchranej čečiny a v očiach všetko to ševelenie a hmýrenie života okolo. Povedať mu niečo nepekného bol by hriech.

– A potom sa dole začne žatva; pôjdeme k starému a tľapneme si. Uvidíme, čo sa dá robiť.

– Vravíš, že sa mu ponúkneš na zbožné roboty?

– To sa vie. Či sa var' nazdávaš, že si tu budem pupok opekať?

- Ej, to už veru raz nie! Držím s tebou, chlapče,
- a tľapol som ho z celej sily po pleci.

Rehoce sa mi na plnú papuľu a všetkých tridsať dva zubov svieti sa mu bezbožne a vyzývavo.

- Uvidíme, čo sa dá robiť.

– Neboj sa nič. Starý sa dá nahovoriť, keď uvidí na dvore chlapa, súceho k dievke i do gazdovstva.

- A keď sa nedá?

– Daj sa mi bože – najde sa inakší spôsob. Nejedna sa zhrdala a... pfi, pfi, pfi, – plujem si s chuťou do dlaní a bol by som si podskočil od radosti.

Íverky vystrekly zpod sekery a robota kypí, ako mlieko z panvice. Život je krásny a prostý. Sú veci, ktoré patria k sebe, lebo sú si odprvoti určené. Najdú sa a spoja sa a neodlúčiš ich. Ako sekeru od dreva, chlapa od ženy, zrno od zeme. O tomto netreba rozmýšľať, lebo je to prosté a je to tak.

Dni sa prehrýzajú robotou k posledným strohom v šlógu a noci obnažujú svoje čierne loná. Kdesi dozrieva jablko na strome a kdesi klope chlapecká ruka na odchylenú obločnicu.

Nikto z nás nemyslí na chrchliaka. I na jeho hnusné reči sme zabudli. Obrázky, čo vyťahoval v posledný večer z vrecka, prezrádzaly síce jasne jeho nečisté myšlienky, ale ani na obrázky nemyslíme. Všetko je v najlepšom poriadku.

V sobotu na obed balíme si už tanistry a čakáme iba na faktora s výplatou. Jašek je vyholený a vymydlený, ako by rovno odtiaľto mal ísť na sobáš. Po obede plačkal sa dlho v potoku, v zátočine, kde voda padá so skaly do dvojmetrovej hĺbky. Hádzal a plieskal rukami okolo seba, smial sa, prskal

a vyrážal podivné škrekry, ako by ho niekto popod pazuchy štekľil. Potom vybehol na breh a skákal nahý a celý biely s kameňa na kameň popri vode až na poľanu, zaliatu slnkom. Voda sa na ňom perlila so všetkých strán, ako tam behal a hádzal kamienky ponad jedľu, čo stojí konča koliby. Tešil sa ako žiak na vakácie. Skúšal všelijaké bláznivé pohyby, preskakoval borievky, chodil po rukách, zavesil sa na mocnú haluz a hojdal sa na nej ako opica. Čím viac sme sa smiali jeho hlúpostiam, tým bol samopašnejší a jeho kúsky krkolomnejšie.

Potom si spomenul na zajtraší deň, zvažnel, starostlivo sa obliekol do sviatočných šiat, sviazal svoje veci do batôžka a natiahol sa do tône za kolibou. Myslím, že si chcel znova a napokon zopakovať pekne po poriadku, čo ho čaká zajtra a pozajtre, rozmyslieť si ešte raz, čo jej povie, ako jej to povie, čo mu ona odvetí a čo urobí, keď sklopí pred ním zrak a začervenie sa až po uši ako pivonia.

Toto všetko si akiste zopakoval a potom pokojne zaspal, lebo všetko bolo jasné a nikde nenarazil na háčik, s ktorým by nebol počítal.

Madlušovci namastili si krpce ovčím maslom a vyložili ich na slnko, aby masť pekne vsiakla do remeňa. V takých krpcoch chodí sa ako v perine. Potom zahasili oheň v kolibe, vyniesli riad a zabili dvercia klincami. A keď už naskrze nemali čo robiť, sadli si pod stenu a snažili sa odtiaľ porátať pne v šlógu, s ktorým sme sa lúčili.

Konečne prišiel faktor. Zadychčaný, spotený, s palicou v ruke a s klobúkom v tyle. Ostril som si práve sekeru a robil som sa, že ho nevidím, kým nezastal predo mnou. Bol zrejme veľmi vzrušený.

Vstal som zo slušnosti a pozdravil ho. Podíval sa na mňa zpod šatky, ktorou si utieral čelo, ako by ma videl po prvý raz v živote. Potom sa splašene rozhliadol, obišiel kolibu, odrapil dvercia a vošiel dnu.

Vstúpil som za ním.

– Kde je? Kam sa podel? – vybuchol prudko a surovo.

– Koho hľadáte?

Myslím, že som sa zdal hodne hlúpym, lebo pozrel na mňa zlostne, netrpezlivo opakoval svoju otázku a zaklial ako paholok.

– Niet ho tu? Há?

Bál som sa o Jaška. Zastával som mu cestu k nemu.

– No, čo, starý trkvas, prehltol si si jazyk?

– Ja, – vravím a robím svätú tvár, – neviem, koho hľadáte.

– Nevieš? Veď ti ja poviem.

A vtedy mu už žily navrely na čele a celý sa triasol od hnevu. Začal zúrivo rozhadzovať čečinu na priečach a pichať do nej palicou.

– Gazda, – vravím trochu pohoršene pre tú jeho zúrivosť, – ak sa nazdávate, že tu niekoho skrývame, mýlite sa. A ak hľadáte toho... toho... chrchliaka, čo ste ho chceli tuto zaškrtiť – ten tu nebol.

Vravím mu to pokojne, naladiac tvár na najsmierlivejší výraz. Ale do neho ako by pichol. Sliny mu vyprskly z úst a blížil sa ku mne s palicou v zdvihnutej ruke.

– Čo, nebol? Odkedy nebol? Vrav, lebo... – a dvíha svoju bakoľu.

Už som sa nazdával, že ho musím obuchom

klknúť. Držal som ešte stále v ruke sekeru. Podíval som sa na ňu kosmo a trochu tuhšie stisol po-risko v dlani. To ho, zdá sa, zarazilo. Zastal a opakoval svoju zúrivú otázku:

– Odkedy nebol? Vrav!

– Skoro tri týždne, ako odišiel.

– Kam?

– Skaza ho vie.

– Ja ti dám: Skaza ho vie! Všetci máte v tom prsty, lotri naničhodní.

– Dajte si pozor na ústa, gazda, lebo... – začína ma dojedáť jeho nadávanie. – Najprv nás vyplaťte, potom sa poshovárane.

– Čo? Ešte vyplatiť? Okradnú človeka, zbojníci, a ešte majú smelosť pýtať výplatu. Povedz: boli ste s ním dorozumení?

– O ničom, gazda, neviem, – pokúšam sa naposledy ovládnuť. – Ak nemáte peniaze pri sebe, prí-deme si zajtra sami. Ale teraz sa už practe, lebo...

Madlušovci pozreli významne na seba a stavajú sa ku mne. Jašek pribehol rozospatý a díva sa nechápavo raz na faktora, raz na nás. Faktor ustupuje.

– Len si pridte, všiváci, lotri, dám vás žandárom!

Jeho hlas je menej istý a jeho pohyby opatrnejšie. Ustupuje zadkom z koliby.

– Gazda, – vravím za ním, – povedzte, čo sa stalo, a nevyhrážajte sa bez príčiny.

Vtedy už bol na prahu, nahnevane zachlopil dvercia a ešte raz si odlahčil Kristom, Máriou a všetkými svätými.

– Pán gazda, pán gazda, – Jašek bežal za ním a kričí zpomedzi dverí: – Pán gazda, počkajte!

Faktor sa obracia a zdrap nádeje vyhládza mu zhúžvanú tvár.

– Pán gazda, nepotrebuje pomoc na zbožné roboty?

– Bozaj ma i so svojimi zbožnými robotami, – odvrkol mu pomedzi zuby a zlostne si odplul do cesty.

Dívame sa na seba ako telce. Potom ktorýsi z nás hodil rukou, ako že sa nás celá vec netýka. Možno, že sa netýka, ale predsa nám nedá pokoja. Jašek je celý zronený; zdá sa, že si uvedomuje iba to, že jeho plán je pochovaný. Ja rozoberám znova celý výstup ako snop, do ktorého sa zapotrošila ihla. Prečo sa zháňal za chrchliakom? Okradol ho? Vyzradil naň niečo? Nič sa nezdá dosť pravdepodobným.

– Skúsim ešte raz zajtra, – rozhoduje sa napokon Jašek, – pomoc iste potrebuje; čert by bol v tom, aby ma nevzal.

– Dobre máš, chlapče. A bez výplaty neodídeme. Pôjdeme s tebou.

Vtom mi začnú zvoníť v ušiach chrchliakove slová z posledného večera: „Takto by jej to svedčilo najlepšie,“ a beťárska predtucha roztančí sa mi v hlave, ako brok v hrkálke. Nevyslovil by som za svet, čo mi práve prišlo na myseľ, prehrýzam zlovestné špenie na jazyku a vravím ako sa dá pokojne:

– Hádam, bude lepšie, keď pôjdeme ešte dnes.

– Nedbám, ak myslíte, že bude lepšie.

– Uvidíme, čo sa dá robiť.

– Uvidíme.

Bolo to tak, ako som si myslel. Chrchliak bol preč. A s ním faktorova dcéra i faktorových tisíc zlatých. Bola toho plná dedina. Všetky reči stekali do krčmy ako jarčeky hnojnice zo dvorov do priekopy popred domy. Stačilo ti ta vojsť, a zapadol si po uši do tých klebiet a škodoradosných ľudských rečí. Keby sa ťa celý prípad netýkal, mohol si sa v ňom váľať a miesiť ho s pasiou, ako vykysnuté, lupkavé cesto v koryte. Krčmár si už na to vysúkal rukávy, stál za stolom a rozkladal na ňom všetky podrobnosti od začiatku do konca. Lepil ich dovedna, upravoval, formoval, tľapkal a slinil, ako pekár rožky a žemle. Mal už toho pred sebou peknú hrbku. Rekonštruoval znalecky celý priebeh únosu i krádeže a znova a znova vykladal ho načúvajúcim hosťom, dopĺňajúc stále nové detaily a výmysly.

Začalo sa to ešte tej noci na regrútskej zábave. Sotva sme odišli po neslávnom Jaškovom výpade medzi tancujúcich, spustil chrchliak jednu z tých svojich pesničiek, čo ti vedela zajst' za nechty a celého ťa rozhegať. Rozprávam tu len to, čo som počul z druhých úst, ale dobre si viem predstaviť, aký dojem urobil na tú chasu. Chlapi neboli ešte natoľko ožratí, aby mu boli pri prvom slove zapchali papuľu, a dievky boli akiste dosť rozgúrané, aby ich ten chrchliakov spev poštekľil, kde sú najcitlivejšie.

Viacej, pravdaže, nepotreboval. Skončil svoju nôtu, vstal a zahral si na gavaliera.

– Na vlastné oči som videl: celú zlatku hodil Cigánovi do basy, – duší sa hostinský a dáva pozor, aby nejako neprelial rovášik na rumplíku. – A po-

tom, videli sme všetci, prešiel rovno k nej a poklonil sa jej ako princezne: „Smiem prosiť, slečinka?“

– Hahaha, slečinka!

– Čuš, somár, čože ty vieš o spôsoboch. „Smiem prosiť, slečinka?“ a poklonil sa jej do pása. Pravdaže, bola hneď na mäkko.

– Vidí pred sebou pánika, ulízaného, navoňaného, ani sa jej o takom nesnívalo.

– A čo potrebuje taká sopla viac? Chlapa, ktorý sa s ňou dlho nemazná.

– Čuš, vravím: celú noc sa vrtel okolo nej. Nahučal do nej viac, ako vedela pochopiť.

– A nad ránom stretli ich Kokavci až na Vlčej jame.

– V starého stodole, hehehe!

– Dobré miesto si vybrali.

– Naučil ju ešte tej noci duchov vyháňať.

– Iste sa s ňou dlho nemaznal.

Babrali sa v tom svojimi svinskými rypákmi, kým nevychutnali každý detail a každú možnosť. Potom si štrngli a začali znova. Zrejme sa im dobre pilo na takú masťnú stravu.

– A od tých čias chodil za ňou každý večer, noc čo noc.

– Slízal kocúr smotánku.

– Ibaže mu bolo nepohodlné laziť každú noc oblokom a čakať, kým ho starý vystrežie. Vyhútal iný spôsob. Vedel, že mu starý dcéru nedá. Vzal si ju teda sám. Nedalo mu mnoho roboty obalamutiť ju. Sama mu iste pomohla aj k tej tisícke.

To znelo celkom pravdepodobne. Sotva ktorý z nich poznal chrchliaka, ale nič by som sa nedivil,

keby bolo pravda, že mu faktorova dcéra sama vliezla do siete.

– Počuješ, chlapče? – vravím Jaškovi potichu a rovno. – Tu sa už nedá nič robiť. Poď, vyspíme sa.

Vravím mu to rovno, ako chlap chlapovi. Ale on ani nepozre na mňa. Sedí ho tu iba polovička. Druhá polovička spadla kamsi – pod stôl – neviem kam, neviem ani kedy. Chlap sa rozčesol odhora nadol; kosti a mäso sú tu, sedí za stolom, opiera sa o ruku, ale to ostatné, čo bolo za tým, sa kamsi podelo, a chlap pritom ani nemukol.

Objednávam liter.

– Tu máš, napi sa.

Pije na dúšok, ako vodu.

Znova mu lejem a on znova pije. A keď už mal dosť v sebe, beriem ho popod pazuchy a vediem ako decko. Cestou ho víno tak rozobralo, že, keď sme došli k stodole, kde sme si vyhliadli nocľah, musel som si ho prehodiť cez plece a vyniesť ako vrece zemiakov hore rebríkom. Sobul som mu baganče a uložil ho pekne do mäkkého ako nemluvniatko. A naraz ma pochytil strach: kládol som mu ruku na srdce, načúval jeho dych, posvietil som si zápalkou a, držiac ju hodne vysoko, díval som sa mu do tváři, ako tam ležal bez pohybu, bez znaku života, vystretý, ako keby ho na ražeň stokol a krútil nad pahrebou, až sa celý zoškvaril a scvrkol, líca mu vpadly a hlava odkväcla na plece.

Sedel som tam nad ním a držal ho za ruku, kým ma únava neprevalila vedľa neho do sena.

Zobudil ma šuchot a šramot, keď liezol dolu rebríkom.

– Čože mátaš tak zavčasu?

Stojí nehybne pod rebríkom, obutý, s tanistrou na chrbte. Díva sa na mňa zpoza mreží bolesti, ktorá mu natiahla kožu na tvári a zmenila ho do nepoznania.

– Vari by si nenechal starého Sojčiaka samého po tom všetkom?

Usmial sa trpko, ako by som to od neho žiadal a on mi chcel vyhovieť, nasilu a s premáhaním.

– Tak čo? Kamže si sa vybral? Mohol by si aspoň na výplatu počkať.

Hodil rukou, ako že nieto na čo.

– Dobre teda, chlapče, myslíš si svoje. Ak chceš ísť za ňou, nedbám. Ale ja zostanem tu.

– Tak sbohom sa majte, – zapína si brusliak pod bradou a chystá sa vykročiť.

– Počkaj ešte, musím ti čosi povedať.

Klačím na srube nad rebríkom a hovorím k nemu shora, ako s kancla. Vidím na ňom, že by som ho ničím pri sebe neudržel. Ale nechcem, aby si myslel, že mi je jedno, či odíde alebo zostane.

– Choď teda v mene božom. Ale vieš, kde ma najdeš, keby si niečo potreboval. Nechcel som si už znova začínať s tou vdovicou tu, nesvedčí sa mi už myslieť na také veci, ale k vôli tebe vydržím ešte jednu zimu. Myslím, že sa tu skôr dozviem nejakú novinku o tej tvojej panenke. Budem varovať otca, ten najskôr niečo vyňuchá. Potom ti dám znať, len oznám, kam ti ju mám poslať. A tu máš... na. – Vytiahol som zpoza opaska mešec a hodil som mu ho k nohám. – Odpáraj futro, najdeš tam papier a v ňom stovku. Bude napáchnutá dohánom, ale je pravá. Odkladal som si to na staré kolená.

– Dobré, – vraví potichu. – Ak budem potrebovať, vezmem si z nej. Tak s Bohom sa majte.

– Počkajže, – volám za ním a nakláňam sa so srubu, aby som ho mal bližšie. Popchlo ma čosi, aby som to, čo mu chcem ešte povedať, pokladal za mimoriadne dôležité:

– Chcem ti ešte povedať, že nech sa stane čokoľvek, budem na takto rok, rovno na Brtomila, v tej kolibe pred Bystrou, kde sme toho roku rúbali... Budem tam celý deň a celú noc a budem ťa čakať. Možno neprídeš, možno ti to vravím zbytočne, možno si na takto rok ani nespomenieš na starého Sojčiaka. A žičím ti, aby si nemusel naň spomínať. No, ak ťa život privrzne, ak sa dostaneš do klepca, zide ti na um, že na svätého Brtomila najdeš v kolibe pred Bystrou niekoho, kto s tebou smýšľa dobre a kto ti azda bude vedieť pomôcť... Tak, a teraz choď s Pánom Bohom.

– Ďakujem, strýko. Zdravý ostaňte. – Cítim v jeho hlase, v jeho krátkom pohľade viac, ako prostú vďaku. Odvraciam tvár a premáham sa, aby som sa naň viacej nepozrel:

– Sbohom, chlapče... Chvíľa možno vydrží; časy sú stále...

Keď sa obrátil, díval som sa za ním dlho so srubu, ako kráčal neslyšno po mokrej tráve dolu k hradскеj, nezastavujúc sa, ani sa neobzerajúc. Jeho postava pomaly sa zmenšovala, splývala s rannou hmlou. Bola čo raz menšia, čo raz nejasejšia, až napokon stratila sa celkom. Nebolo jej viacej a nebolo viacej na čo sa dívať.

Medvedovi v zimnom brlohu nemôže byť lepšie, ako bolo mne tej zimy u mladej vdovice. Obchodila ma ako princa a krmila ako pavúka. A čím väčší som sa zaokrúhľoval, čím viacej sadla zaväzovalo sa mi okolo pupka, tým viacej si ma vážila, tým väčšie mal som u nej úspechy.

Ak som už naskrze nemohol vydržať na prípecku, ak ma už naozaj všetky hnáty bolely od leňošenia a žiadalo sa mi trochu sa rozkývať, pár polien rozťať, trochu sečky odrezať, tu hneď bola pri mne a líškala sa ako mačka: „Šetri sa trochu, oddýchni si; načo by sme mali paholka.“

Hej, hrmenbohov, vedel som, kam mieri s tým večným: šetri sa, oddýchni si...: bol som na najlepšej ceste stať sa rúčim prístupníkom.

Často, keď takto začala, bolo by stačilo, pozabudnúť sa, trochu dlhšie zahľadieť sa do jej belasých okáľov, kde to všetko bolo napísané ako v kalendári, a budúcej nedele mohli už byť ohlášky. Neraz chýbal len vlások, aby mi hlava odkväcla na jej plece. Neraz motalo sa mi už na jazyku to slovko, na ktoré čakala. No zakaždým spomenul som si zavčas na huncútsku svoju náтуру: Poznám som pridobre tú svrblivosť v podošvách, čo sa ti vracia každej jari, keď vĺšky začnú okopnievať a od juhu zaduje teplý vetrík. V ušiach začnú ti

zvoniť v taký čas tulácke nôty a dlane špejú ti ne-
vysloviteľnou nedočkavosťou.

Ohmatávaš známe predmety, porisko, vidly,
okrúhle čiesi boky, ale dlane neprestávajú špieť,
nenachádzajú ukojenia.

Tmolíš sa po dvore, túlaš sa po medzierkach,
vláčiš nohy po puchkej, rozmrznutej zemi, vyčká-
vaš, načúvaš...

Počuješ škripot plužných koliesok, počuješ
plieskanie biča, počuješ pískanie vrbovej píšťalky...

Na rozmoknutej ceste vidíš milióny stôp a na
nebi túlajú sa krdliky bielych obláčkov.

Jedného rána odhrnieš záclonu na obloku, podí-
vaš sa na rozkysnutý, karpavý svet, priestor vôkol
teba sa náhle zúži, povala v izbe sa sníži, začneš sa
dusiť, nevydržíš viac. V náhlom rozhodnutí po-
hádžeš sedem svojich slivák do tanistry, zaviažeš
frumbie mocným uzlom na prsiach, stiahneš klo-
búk na oči a... zmizneš, vytratiš sa ako smrad.
Niet ťa viac, nepovieš nikomu sbohom, si znovu
sám, znovu voľný, znovu ochotný prijímať údery
a sklamania...

Tak veru. Práve tak. Práve takáto je historia
môjho života. Nešťastná historia celého môjho
života.

Sotva sa tej jari okolo Dzura zjavili prví oráči,
sotva sa po dedine začal večierkom rozliehať výskot
dievok, ktoré čakaly poza uhly s vedrami vody na
oráčov, sotva začaly cesty osychať a chlapci krútiť
vrbové píšťalky, vrátili sa zpoza humien známe
nôty a vyplznuté sľuby dostaly nové, vábivé ko-
žuchy.

Celkom tak, ako vravím, vytratil som sa jedného rána z domu svojej vdovice a nadstavil líca volajúcim diaľkam.

Ale, aby som nezabudol a nedal vám príležitosť upodozrievať ma z toho najhoršieho, pamätal som celú zimu na Jaška. Hľadal som usilovne spôsob, ako sa dozvedieť niečo určitejšieho o chrchliakovi a faktorovej dcére. Sbieral som dedinské klebety, ako straka lesklé sklíčka, a nosil si ich vytrvale na prípecok. Tým som sa vlastne ustavične zamestnával: postával som popod uhly, vysedúval v krčme a dával dobrý pozor, aby mi neušla ani jedna novinka. Zpočiatku vravkovia, takí, čo nemajú celú zimu inakšej roboty, ako cmúľať fajku a starať sa, aby každá klebeta aspoň päť ráz obehla celú dedinu, horlive pretriasali a čuchrali udalosť s chrchliakom a faktorovou dcérou. Snášal som, ako vravím, ich reči ešte teplé na prípecok a, vyvalujúc sa na starom kožuchu, prikladal som ich jednu k druhej, lepil ich dovedna a kumštoval ako šuster, ktorý chce z kúska remeňa vykrojiť podošvy, opätky, branzole a ešte i zvýšiť pre dcéru na príštipky. No bola to robota taká daromná, ako keby som chcel vodu vidlami prelievať. Mohol som si lámať hlavu, ako som chcel, mohol mi aj pluzgier navrieť na mozgu, nič som nevyhútal. To hlavné: kam sa podela faktorova dcéra s chrchliakom, unikalo mi jednostaj pomedzi prsty. Pltníci, čo sa vrátili z Komárna, tvrdili, že ich videli v Trenčíne, Muchál, čo kupčí s koňmi, stretol sa vraj s nimi až kdesi pri Košiciach, a chlapi, čo boli na zbožných robotách na Dolnej zemi, sa dušovali, že práve

taký párik videli v Debrecíne. Mohol si si vybrať. Najskôr by si ich azda našiel v pekle jazernom. Aspoň s tým... s tým... neviem mu ani na meno prísť, s tým by som sa tam jedného dňa rád stretol.

Napokon aj reči prestaly. Vyhasly ako pahreba na salaši po svätom Michale. Sám faktor ani sa neukázal medzi ľuďmi. Ak i niečo vedel, nikomu sa nezdôveril. Bol to preň istotne úder náramný; chystal dcéru prinajmenej za fiškála – a hľa, tu máš... Proboval som nejako skmotriť sa s ním. Nie zo súcitu, ale zo zvedavosti. Azda, reku, predsa niečo vie. No skoro som životom zaplatil svoju opovážlivosť. Darmo som sa obliekol do najlepších šiat, darmo si nasadil na tvár najsvätejšiu grimasu. Keď ma poznal v maštálnom šere (kydal práve trús), zazrel na mňa ako na lotra a na pozdrav sotva odvrkol. A keď som potom začal – pravda, hodne zďaleka – udrel na mňa rovno:

– Čo si prišiel? Ká skaza morová...? Nevyplatil som ťa? Nemáš dosť? Há?

– Ach, reku, gazda, na čo také reči. Len tak som prišiel... Ako sused k susedovi.

– Ja ti dám suseda! Chlpatý ancikrist je твоjím susedom. Pakuj sa mi s očí. Kým... kým...

Pomlčka bola veľmi významná. No chcel som skúsiť ostatný tromf:

– Á, veď ja nič. Keď nechcete, nemusíte... Prišiel som vám len povedať, že som sa dozvedel, kam zmizol ten trhan s vašou dcérou. Ale keď nechcete počúvať... – mrdol som plecom, ako že nedbám.

Nedal sa však nachytať. Zavrčal ako pes na ježa a hnal sa po mne s vidlami. Videl som mu na očiach, že, ak neuskočím, je schopný preklať ma.

Od tých čias vzdal som sa všetkého. Faktor zrejme preklial dcéru do čiernej zeme. I keby sa dozvedel, kam sa podela, nešiel by za ňou. A vyšmáral by ju bičom zo dvora, keby sa mu sama vrátila.

Takáto to teda bola partieka. Posúďte sami, či sa človeku vyplatilo hľiviť na prípecku. Najmä keď pri tom ešte reskiroval, že napokon, v slabej chvíľke, predsa len vstrčí šiju do toho chomúta, ktorého nech sa vystríha každý, kto má radšej nad hlavou kus statočného, vysokého neba, ako kus začmudenej povaly.

Vám, čo ste to už skúsili, nemusím viac vraviť. A vám, čo ešte máte šiju voľnú, odporúčam, aby ste si len predstavili seba zaseknutého ako psa medzi dvermi. Von nemôžeš a zdnuky ťa hlušia varechou poza väzy.

Bří, až ma zimomriavky prebehly.

Hajdy teda zčerstva o dom ďalej! Kým cesty neoschnú! Kým zem puchne nevyplytvanou silou! Kým prúdi v haluzí stromov nežná miazga! Kým chlapské srdce kypí nespútanou túhou! Kým sa prsia nadúvajú silou a odvahou! Hajdy zčerstva, kým ťa nohy nosia cez vršky a doliny, cez mestá a dediny.

Putoval som týždne a mesiace. Dakedy prešiel som na dúšok celú stolicu, dakedy ledva som sa dovliekol od dediny k dedine. Niekde zastavil som sa na mesiac, inde nevydržal som ani hodinu.

V tie časy dalo sa ešte takto putovať: Tu ktosi potrebuje chlapa ku stavbe, tu k zbožným robotám, tu sa trať vyhriata postel' s peknou, okrúhlou kôstkou, tu je dobrý i chl'pok mochu s hviezdna-

tým nehom nad hlavou. Všeličo sa pritrafí, na všetko si súci: kolom podvihnúť, kosou sa ohnať, ženu oblapiť, krčmára ozbíjať. Ani nezbadáš, ako sa ti míňa čas. Spamätáš sa iba v Račištorfe pri Prešporke, keď ti jedného dňa udre do uší známa nôta. Jedna z tých, čo spieval chrchliak...

Nie, niet ho tu. No spomenieš si na svoj sľub: Nedávno mali sme Jakuba, o mesiac je Brtomila. Sľúbil si komusi, že toho dňa budeš na polane pred Bystrou.

Lenže, ako ta prídeš s prázdnyimi rukami?

Kopeš do skalnatej zeme vinohradu, celý si už krivý od bolesti v krížoch a tvoj sľub pletie sa ti ustavične pomedzi nohy.

Cítiš odrazu ničomnosť celého svojho života. Vidíš, že je to len obyčajná zbabelosť, čo ťa ustavične ženie s miesta na miesto a bráni ti priložiť ruky k trvácemu a statočnému dielu. Hľa, hrozno na viniciach sa nalieva, ženy priberajú okolo pása, obilie zreje. Ale kde je to, o čo si sa sám zaslúžil? Veci silné a stále, ktorými uskutočňuje sa smysel života, pretože majú moc množiť sa a oplodňovať, unikajú ti pomedzi prsty, nakazené malomocnosťou každého tvojho pohybu. Kde je strom, ktorý si sám zasadil? Kde žena, ktorú si obťažkal? Kde dom, ktorý si postavil? Odvrhol si všetky príležitosti, aby si naplnil svoj život poslaním, pre ktoré bol určený. Hľa, temer si zabudol i na túto, hádam ostatnú príležitosť, pomôcť k šťastiu dvom ľuďom, ktorí sa môžu mať radi.

Vláčil som sa s týmito myšlienkami deň-dva po vinici. Napokon odhodil som motyku a dezertoval. Po prvý raz v živote nie preto, aby som unikol

z práce a z miesta, ktoré mi začínaly smrdieť, ale preto, aby som uskutočnil myšlienku, ktorá ma posadla: Musím najst' Etelku, musím najst' chrchliaka. Tohoto, aby som mu vykrútil krk, tamtú, aby som ju zaviedol na Brtomila k Jaškovi.

Najbližšie bolo do Prešporka.

Ale hnalo ma sem i čosi viac, ako len jeho blízkosť. Prečo by Etelka s chrchliakom nemohli byť práve v Prešporku? Je to možné, je to skoro pravdepodobné. Podľa toho, čo mal chrchliak s Etelkou za lubom, musel s ňou utiecť do mesta. A to do takého, kde sa hovorí po nemecky. Pretože chrchliak, okrem po našsky, inakšie nevie. Ale po nemecky vie, slúžil vo Viedni...

Kíkol som sa do čela a nadával si do somárov, keď mi prišla na um táto myšlienka. Ako som len mohol nespomenúť si na ňu už dávno, prv, ako som pustil za nimi Jaška. Boli by sme ich možno dostihli, boli by sme zabránili všetkému, čo sa od tých čias istotne porobilo.

„Starý blázon, starý sprostý cap,“ častoval som sa najvyberanejšími nadávkami a skoro behom, horiac netrpezlivosťou a chlapčenskou snahou napraviť staré chyby, hnalo som sa po hradskej do Prešporka.

„Pravda,“ začal som uvažovať triezvejšie, aby som nezaplašil vábivú vyhliadku, že možno ešte toho dňa vykrútim chrchliakovi krk, „pravda, rovnako, ako v Prešporku, môžu byť aj vo Viedni alebo i ďalej v Rakúsku. No najbližšie je Prešporok.“

VI

Lahko sa ti povie: Najbližšie je Prešporok. Ale nerátal si vôbec s tým, koľko je tu všade krivých uličiek, strmých schodov, koľko tmavých kútov a záludných priechodov v starých a škamravých domoch. Cez deň zdá sa to všetko náramne nevinné a celkom prítulné. Ale v noci začne sa to tu hýbať a hemžiť podivnými, váhavými tónami. Vynorujú sa nečakano dva kroky pred tebou z temných dier a lezú ti oproti ako veľké, lenivé a hladné vši. Za každým rohom číha na teba v slizkej tme čosi odporného, záškodného a plazivého. Prechádzaš takou ulicou s napätým sluchom, ostražite, pripravený každú chvíľu uskočiť.

A v prvé dni vskutku som aj uskakoval do svetlejších častí mesta. Utierajúc si chladný pot s čela, díval som sa potom ukradomky po tvárach okoloidúcich, hľadajúc v nich niečo príbuzného svojim zmäteným pocitom. No zrejme každý okrem mňa cítil sa tu celkom bezpečne a isto. A predsa: vedel som i ja, po čo som sem prišiel a kde to mám hľadať. Čoho sa teda ľakám a pred čím ustupujem?

Vec je vlastne veľmi jednoduchá: Odjakživa som sa mestu vyhýbal a naďaleko ho obchádzal. Jeho prostredie nezdalo sa mi nikdy vhodným živlom pre človeka našských spôsobov.

Láry-fáry, pomyslíte si, aká odrazu háklivosť,

aká útlacitosť. Ale ja vám vravím, že je to nie nijaká háklivosť, nijaká útlacitosť. Človeku, ktorý bol naučený dívať sa ľuďom prosto do očí a volať veci pravým menom, ťažko príde odrazu sa všeliako vykrúcať, obšmietať a brať medzi prsty ihlu, keď bol privyknutý narábať s kolom a sekerou.

Ale nechajme to. Nikam by sme sa takýmto mudrovaním nedostali. Vráťme sa k tomu, o čom sme začali, k tomu, po čo som sem prišiel.

Hej, lenže práve v tom je háčik. Prišiel som sem za Etelkou, k vôli Jaškovi a k vôli tomu, aby sa na svete uskutočnilo kus čistého, nelstivého života. A teraz si predstavte, že toho, kto má byť účastným tohto života, čistého a nelstivého, máte najšť tu, v niektorej putyke, niekde v kúte na zaparenom smetisku, vo vykričanej štvrti. Predstavte si, že jedna z tých plazivých a temných postáv, môže byť práve tá, ktorú hľadáte. Neviem, či by vám tiež nevystupoval na čele studený pot, či by ste tiež v rozhodnej chvíli nezutekali na miesta svetlejšie a príjemnejšie.

Videl som svoju úlohu na začiatku tohto príbehu oveľa jednoduchšie. Iba teraz som zbadal, že ani zďaleka nie je taká jednoduchá. Bol som, na moj' veru, prekvapený, že sa tu odrazu žiada od človeka čosi ako obeť, čosi na spôsob hrdinstva. Hej veru, musím sa na svoju úlohu ako sa patrí pripraviť. Spoliehať sa na to, že jedného dňa naďapím znevrady na chrchliaka s Etelkou, bolo by ako sa spoliehať, že jedného dňa stretnem tu na Vydrici Michala archanjela.

Predne, i keby som ich stretol, chrchliak by sa Etelky iste ľahko nevzdal. Je to preň príliš masťná

kôstka, aby ju odhodil, kým ju dokonale nevycmúka. A potom: Ako môžem vedieť, že Etelka bude s mojím plánom súhlasiť. Čo, ak sa v chrchliakovej spoločnosti cíti celkom príjemne? Budem ju môcť prinútiť? Budem ju môcť odvliecť k Jaškovi nasilu?

Sakramentsky pomotaná historia!

Najprv sa teda musím postarať o príhodné zamestnanie, ktoré by mi dovoľovalo pobudnúť v meste tak dlho, ako bude treba.

Mnoho som si vyberať nemohol. V prístave nosili opálení, polonahí lagani vrecia zbožia z vagónov na lode. Začal som nosiť i ja. Od rána do mraku. Celých dvanásť hodín denne. Dozorca s ceruzou a papierikom stál pri vchode do podpalubia a robil čiarky za menami. Každá čiarka značila krajciar. Ak si vzal odrazu dvoje vriece, boly to dva krajciare. Ak si sa naprázdno vracal behom, mohlo to byť do večera tri sto čiarok, tri sto krajciarov, celé tri zlatovky. A večer necítil si potom chrbta a hlavu si mal ako šop. Ale tri zlatky, tušil si, budú dobré. Minieš z nich denne najviac jednu, dve ti zvýšia.

Večer by si sa s chuťou vyvalil na posteľ a prv, než by ti hlava odkväcla na vankúš, drichmal by si ostopäť. Lenže večer čaká ťa nová robota, dôležitejšia, ako tá, čo konáš cez deň. Musíš prekutávať rad radom všetky putyky a všetky tmavé diery. A musíš to robiť pekne sústavne a statočne, pretože to je prvý podnik tvojho života, ktorým môžeš vykúpiť svoju čiernu dušu z pekelných múk.

Nosíš teda vrecia v prístave. Deň, dva... teraz je to už desať dní. A večer obchádzaš pekne po

poriadku putyky a krčmy. Spoliehaš sa už pri tom trochu na svoj nos, ktorý si pomaly počína privykať na nové zápachy. Niekde len hlavu vstrčíš medzi dvere, inde zaváhaš, vojdeš a objednáš si kališteľ horkej. Často zadriemeš nad poliatym stolom a nespamätáš sa, len keď ťa čiašnik drme za plece: „Hej, starý, vstávať, zavierame!“

Tu sa potom ospalo vytackáš na ulicu a prekliť ľudskú prirodzenosť, ktorá nevie vydržať chvíľu bez spánku. Možno práve v ten večer si ju prepásol, možno sedela vedľa teba, kým si drichmal...

Tých desať dní to bolo ako desať ošarpaných, vyhladovaných odsúdencov k smrti, zavretých spoločne do tmavej, zatuchnutej cely. Sbily sa tu do zúfalej gundže v najvzdialenejšom kúte svojho väzenia a, drkotajúc zubami, načúvaly strašidelným krokom kdesi na druhom konci svojho umučeného vedomia.

Potom som sa odhodlal osloviť jednu z tých, o ktorých som predpokladal, že majú spoločné remeslo s Etelkou. Schválne som si vybral takú, čo sa zdala skúsenou a robila dojem, ako by si viedla soznam všetkých ľudských hriechov a nerestí. Prisadol som si k nej a pokúsil sa nenápadne opísať jej tú, ktorú hľadám. Vypočula ma so znalecky prižmúrenými očami a prv než vypila druhý kališteľ, čo som jej objednal, rozsvietilo sa jej v hlave:

- Á, Eržiku hľadáš, viem...
- Nie, reku, Eržiku; Etelka sa volá.
- Eržika alebo Etelka, všetko jedno. Poznám ich všetky. Poď, zavediem ťa k nej.

Zapochyboval som o jej pravdomluvnosti, no šiel som poslušne za ňou hore Zámockými schodami a divil sa trochu, prečo som vlastne už dávno neskúsil túto cestu. Nestihol som ani dobre si uvážiť situáciu, do ktorej sa o chvíľu dostanem, keď ma už moja spoločnica strkala do akejsi kútice, veľmi dusnej a tmavej, zaparenej miešaninou najodpudivejších zápachov.

Stál som chvíľu bezradne v úplnej tme. Potom moja spoločnica zažala petrolejovú lampku, a hľa, na úzkom diváni ozaj ktosi leží dolu bruchom. Lenže tento ktosi nezdá sa byť Etelkou. Predtucha, že som bol oklamáný, sa zosilnila, premôžem svoju zdráhavosť a jediným pohybom obrátim telo na diváni horeznačky. Pár vyjavených, žmúriacich očí a v zápätí vyvalí sa z doráňaných úst prúd nadávok. Peľaším odtiaľ ani zajac.

Od tej chvíle dal som si pokoj s podobnými pokusmi. A, čo najhoršie, pomaly prestával som veriť, že Etelku vôbec najdem. Nosil som ďalej vrecia a večerami túlal sa po uliciach, ale oboje strácalo už smysel.

Raz v nedeľu, keď v prístave zatíchol škripot žeriavov, zatúlal som sa znevrady do ktoréhosi kostola.

Eh; kdeže, nechcem sa tváriť, že som sem vošiel z nejakej hlbšej potreby. Ale kto chce, môže v tom, čo sa potom stalo, vidieť pekný príklad podivných ciest prozreteľnosti, čosi, ako tak zvaný prst boží.

Postavil som sa k jednému z vysočizných stĺpov, poobzeral sa dookola a vozvysok a začal hútať, aká to musela byť huncútska robota zbudovať takéto

stavisko. Ako tak blúdim zrakom sem a tam, neviem kedy ani prečo, začalo ma zrazu čosi omínať. Pozornosť sa rozptýlila a len akýsi zdrap z nej zakvačil sa na podivnej predtuche, ktorá ma náhle celého zaujala. Hľadal som v pološere tápavým zrakom predmet, ktorý ju mohol vyvolať. Niekde shora niesol sa dôverný hlas organa, oknom v priechelí prenikal snop farbistých lúčov a zďaleka, zpred oltára, ozval sa chvíľami zvonček, ktorý svojím všetečným „cing ciling“ čudne rozrušoval sviaťtočnú náladu. Ale to všetko nebolo to pravé. Čosi iného ma znepokojovalo.

Díval som sa teraz k jednému z vedľajších oltárov. Díval som sa ta uprene, no až po dlhej chvíli bezradného tápania v dojmoch som zbadal, že tam kľací chrbtom ku mne ženská postava a že práve tá postava (možno som ju zočil hneď pri vstupe do kostola) priťahuje moju pozornosť. Od tej chvíle nejasná predtucha, čo ma znepokojovala, zmenila sa na pocit veľmi určitý a mocný, ktorý ma nezadržateľne priťahoval bližšie k oltáru.

Pustil som sa ta na prstoch, snažiac sa narobiť čo najmenej hluku, aby som nezaplašil svoje tušenie. Kútikom triezveho vedomia presviedčal som sa síce, že sa istotne mýlim, že kráčam k cudzej, celkom neznámej ženskej, oblečenej po mestsky a podľa módy, ktorá nemôže byť v nijakej súvislosti s týmto príbehom, no celou ostatnou bytnosťou bol som priťahovaný bližšie, čoraz bližšie.

Zastal som pár krokov od nej, šikmo za jej chrbtom a čakal som, ani nedýchajúc. Po dlhej chvíli zdvihla hlavu, placho sa prežehnala, potom vstala, položila na samý roh oltára, k nohám umu-

čeného svätého Šebastiána, kytôčku fialôk, obrátila sa a náhlými krokmi, so sklonenou hlavou prešla popri mne.

Ano, nemýlil som sa. Bola to ona.

Celkom iste bola to ona, Jaškova Etelka.

Ale, panebože večný, ako sa človek premení za jediný rok! Keby som ju nebol videl vtedy na regrútskej zábave, povedal by som teraz, že je to prinajmenej... no, slečinka samého viceispána. Bledá, s hlbokými, tmavými očami, s tvárou... no, ľudia boží, s tvárou ako Panenka Mária, oblečená... ech, kdeže by som vedel pomenovať všetky tie gráty, čo mala na sebe: boa a pštrosie pero za klobúkom a hodvábnu, naberanú sukňu, taštičku a slnečník. Slovom, viceispánova slečinka.

Totohľa bolo teda niečo, s čím som nerátal. Znovu mal som pocit, že ma ktosi hanebne oklamal a hodnú chvíľu som váhal, či sa mám pustiť za ňou.

„Na čo by si to,“ hútam si, „robil. Tu sa, ako vidíš, stala premena, zázrak akýsi, ktorým ti Lucifer, či svätý Krišpín, skrížil všetky plány. Spakuj svojich sedem slivák a choď Jaškovi povedať, aby si dal pokoj, že z Etelky je dáma, ktorej on, pekne prepytujem, nie je hoden ani ruku pobožkať.“

Potom však čosi ma popchlo, aby som sa nevzdával tak lacno. Vybehol som z kostola a stihol som ju ešte zočiť, ako zahýňala za roh. Pustil som sa za ňou. Bol som už na dva kroky od nej, chystal som sa už prihovoriť sa jej, no vtom som sa znovu zháčil: Uvedomil som si, aká je ona vycifrovaná a ja aký som trhan. Hoc' som mal svoje najlepšie šaty, vyzeral by som vedľa nej iste ako strašiak. Poškrabal som sa poza uši a spomalil

kroky. No neprestal som ju váhavo sledovať. Po chvíli zahla z námestia do bočnej ulice a zamiešala sa do prúdu ľudstva, čo tu každej nedele promenuje. A tu som zbadal (keby som bol radšej namieste oslepol), tu som zbadal, ako ona chvíľami dvíha hlavu a díva sa bokom zpod mihalníc po mužských, čo idú okolo. Mužskí zvolňujú krok, obracajú sa za ňou a s času na čas obracia sa i ona a odpovedá na ich tázavý pohľad ľahkým, sotva znateľným úsmevom. Ak chceš, môže to byť prisvedčenie na celkom jasnú otázku, ak nechceš, môžeš v tom vidieť iba príjemný omyl, úsmev, ktorý patril niekomu inému. Konečne, v tom šumote a vírení, čo ňa obkolesuje, málo na tom záleží; ľahko sa stratí takýto drobný, letný úsmev.

Daj sa mi bože, ľahučký, drobný úsmev.

Keď sa na chvíľu zastavíš na kraji chodníka a zadívaš sa na to mrvenie okolo, zbadáš, že vlastne ten úsmev je len chabý počiatok, niečo celkom vedľajšieho, skoro zbytočného, čo môže a nemusí byť a že to hlavné príde potom. Hľa, ľudia, čo sa tu motajú a obtierajú jeden o druhého, vedia napospol už dávno, na čom sú, čo od seba môžu čakať a jeden druhému poskytnúť. Je to tu všetko pekne vystavené ako na táčni. Ako by popri sebe chodili nahí a len sa oceňovali, váhali trochu, vybrali si, kým sa rozhodnú.

„Pekná prasacinka,“ pomyslel som si. V porovnaní s týmto tu, zdalo sa to, čo som videl v krivých uličkách pod hradom, dokonale nevinné. Alebo aspoň zjednodušené a úprimné. „Toto tu je opravdivý jarmok. Tamto bol len úbohý, chudobný krám.“

A ako som tak za ňou šiel a toto všetko si uvedomil, zatočila sa mi načisto hlava a, na moj' pravdu, nevedel som pomaly kde som, ani či som, takže keď som ju náhle zbadal, ako zabočila pod starú, ťažkú bránu, pripadalo mi to, ako by ju bola zem prehltla, ako by to všetko bol iba zbytočný a nesmyselný sen, v ktorom sa nijakovsky nemôžeš vyznať. A toto náhle jej zmiznutie môžeš prijať ako túžobne čakané precitnutie.

Postál som chvíľu pred bránou, pretrel si oči a potom som sa pomaly a váhavo pohol k prístavu, kde v nedeľňajšom odpočinku meridzaly bachraté lode hĺby obilia, čo sme do nich cez týždeň navláčili a kde vysočizné žeriavy stály na jednej nohe s vypätými hrdlami, ako ozrutní, odpočívajúci bociani.

Tak veru. Celkom inakšie vyzerá svet, celkom v inakších tónoch znie jeho nôta, keď sa ti pod nohy srúti takýto klepec. Nazdal si sa, že ideš za určitým cieľom, ktorý je pred tebou jasný a pevný, a hľa, náhle zbadáš, že si sa dýchavične plazil za mátohou, ktorá sa ti rozplynula pred nosom ako dym.

Celú tú nedeľu preležal som v trudných myšlienkach v lese na pravom brehu rieky. Bol som rozhodnutý zaplúvať všetko a vrátiť sa kajúcne k svojej vdovici. Tam u nej bolo to aspoň niečo konkrétneho, čo ti nevypĺzne z pomedzi prstov, práve keď si v najlepšom.

No večer ťahalo ma to neprekonateľne nazad k bráne, pod ktorou zmizla Etelka. Postával som tam a obšmietal sa neskoro do noci. Zlostil som sa pri tom chvíľami sám na seba, nadával si do

starých bláznov a bral sa preč, no zakaždým som sa sklesle vrátil a oznove som bystril sluch, oznove sa díval do tmavých okien a skúšal ukradomky kľučku na starej bráne. Bolo už skoro nad ránom (do pustej ulice začalo prenikať beláskavé šero, fasády domov, odporne ako tvár korheľova, mŕštily nevyspaté viečka proti nadchádzajúcemu svetlu), keď na druhom konci ulice zaklepkaly neisté, drobné krôčky. Poznal som ju. Pritisol som sa k stene a keď sa priblížila, zastal som jej bez slova cestu. Zľakla sa, chcela čosi vykriknúť, pritkla dlaň k ústam a náhle sa zvrtla, chcela ujsť.

Chytil som ju za ruku. Myslím, že nie veľmi nežne, bo zrazu sa začala celá chvieť, ako lapené vtáča, a v zapätí sa rozvzlykala.

Prišlo mi jej odrazu veľmi ľúto. Pritiahol som ju bližšie k sebe a zašeptal jej potichu do ucha:

— Poznám vás, nebojte sa ma. Neutekajte.

Zdvihla zrak a poďívala sa mňa prekvapene širokými očami. Pokúšal som sa vyzeráť menej násilnícky, začal som sa jej prihovárať lútostivými slovami a dávať jej nežné mená domácich zvieratôk: „Holúbok, vtáčatko, jahniatko moje nevinné.“ Súčasne chcel som ju pohľadiť po hlave. Tu sa však prudko vytrhla a znovu chcela ujsť. Dobehol som ju a lapil okolo pása. Dychčala mi bezmocne v náručí s odvrátenou, svesenou tvárou. A náhle zavrela oči, ako by sa lúčila so svetom, hlava jej sklesla, celá sa schúlila, ako by ju podŕal, a celou váhou prevalila sa mi na ruku.

Lapil som ju mocnejšie oboma rukami a až vtedy som zbadal, že je podnapitá. Z ruky jej vypadol pripravený kľúč. Zdvihol som ho a zanesol ju

v náručí pod bránu. Otvoril som a niesol ju ďalej ako decko.

Na konci dlhej chodby horelo stlmené plynové svetlo. Pred jednými z mnohých dvier sa máličko pohla.

– Tu?

Poslušne prikývla. Stále ju podopierajúc, otvoril som dvere. Vtom sa strhla, vymkla sa ako vretenica a začapila mi pred nosom dvere. Zrejme už chvíľu len predstierala nevládnosť a takto mi chcela umknúť.

Lenže teraz to už na mňa neplatilo. Bol som odhodlaný dostať sa k nej hoci nasilu. No najprv chcem to ešte skúsiť po dobrom. Zaklopem potichu na dvere a prihovorím sa jej:

– Slečinka...

Ticho. Kladiem ucho na dvere.

Oznove zaklopem trochu nástojčivejšie:

– Slečinka, otvorte.

Dnuká sa nič nepohne. Podívam sa kľúčovou dierkou. Je tam tma.

– Otvorte, slečinka, nič vám nespravím, nebojte sa.

Ticho.

– Slečinka, – volám skoro prosebne. No ona je zrejme rozhodnutá neotvoriť mi za nič na svete. A tu mi príde na um šťastná myšlienka... Pri-
tknem ústa ku kľúčovej dierke a zašeptám:

– Etelka...

A potom chvíľu načúvam.

A hľa, na druhej strane sa čosi pohne, jemne zašramotí, nahmatá kľučku na dverách a zas váhavo utíchne.

Nazerám vzrušene do kľúčovej dierky a znovu šeptám nástojčivo :

– Etelka... Etelka... Otvorte... To som ja ... od vás. Nebojte sa, doniesol som vám čosi. Potešíte sa... – Vymýšľam si množstvo drobných lží a v jednom prúde šeptám ich vzrušene do kľúčovej dierky, kým sa napokon dvere máličko neodchýlia a jej hlas... Predstavte si, po prvý raz počujem jej hlas!... Jej hlas sa ma opytuje, čože to teda všetko chcem.

– Pustíte ma, všetko vám poviem.

– Nemôžem, – odpovedá smutne.

– Prečo by ste nemohli, nič vám nespravím.

– Nemôžem, – opakuje, – o chvíľu príde... – a hlas jej zaskočí.

– Kto príde? – opytujem sa prudko.

Mlčí. Vidím však špárou medzi dvermi, že smutne svesila hlavu. A naraz sa mi všetko vyjasní. Viem presne, koľko udrelo... Príde teda on, chrchliak... Tým lepšie, myslím si. No nesmiem sa prezradiť.

– Len na chvíľočku, slečinka; hneď zas odídem. To, čo vám chcem povedať, je veľmi dôležité. Pomyslite si, že som k vôli tomu prišiel schválne z Liptova.

Strhla sa, keď počula meno svojho rodného kraja a potom celá náhle ožila, odbehla na chvíľu odo dvier a zasa sa vrátila, celá vymenená. Pustila ma dnu.

– Vy ste z Liptova? – spytuje sa ma, pripravená počúvať o zázrakoch.

– Pravdaže, veď vám to celý čas hovorím. Či si myslíte, že by som ináč za vami liezol a nástojil, aby ste ma vpustili k sebe nad ránom?

Stojím pred ňou, vrtím v rukách čiapku a zasmiejem sa rozpačite.

A ona sa červená (rozsvietila zatiaľ plynové svetlo), hanbí sa za čosi a vidím, že nepovie už ani slova. Musím teda rozprávať ja.

A, na moj' veru, dostávam na to odrazu opravdivú chuť. Rozpovedať jej všetko po poriadku. Obzerám sa po izbe, kam by som si ako sadol, utrem si fúzy, odkašlem a začínam pekne zvesela:

– Počalo sa to lanského leta. Práve pred rokom. U vás v krčme. Pamätáte sa? Regrúti mali vtedy zábavu, a vy ste boli na nej. Stáli ste tam v tej mrvenici, pokojná ako obrázok, s vencom vrkočov okolo hlavy, s rumencom na lícach a s takým... s takým pohľadom... no, čo vám mám hovoriť: zakaždým, keď si na to spomeniem, neviem k slovu prísť a v hlave sa mi všetko pomúti... hehe, – smejem sa iste náramne vtipne. – Dosť na tom (oznove zvažniem), práve tým pohľadom... Počkajte, teraz si spomínam, už sme kdesi o tom počuli, aký to bol pohľad: Bol ako rybník v Ezebon... hehe... (Oznove sa nejapne smejem.) Dosť na tom, ako vravím, práve v tom rybníku utopil sa toho večera môj kamarát Jašek... No áno, prečo sa dívate, ako by ste mi neverili?... Jašek Mihálik z Erdutky v Orave. Dobrý môj kamarát... (Umlkol som na chvíľu.) Hej, tak veru, skoro sa v ňom utopil. Odrazu totiž, ako vás tam videl, vstal zpoza stola a rovno k vám. Ako na motúzku.

– Ale, aby som nezabudol: bol s nami aj ten... ten... no, veď viete... my sme ho volali chrchliakom, čo ste s ním potom odišli.

Tu si sadla na posteľ, ruky jej odpadly na pe-
lasť a sedí tam ako božie umučenie. Visí pohľadom
na mojich ústach. Mne samému začalo byť náhle
mrkotno, zvažniem náramne a rozprávam ďalej
potichu, dávajúc si dobrý pozor, aby som ju ničím
nepoplašil a hlavne, aby uverila, že všetko, čo jej
vravím, je čistá, svätá pravda. Nič som nezve-
ličoval, ani nič neprikladal, len som prosto roz-
povedal, ako sa všetko stalo, ako bolo s Jaškom,
ako ho najprv pohárom klkli, ako sme potom
sedeli v krčme u Dunnera a nocou išli hore Prie-
slopom pred Bystrú. Najmä na to som dával po-
zor, aby som verne zopakoval všetko, čo mi vte-
dy cestou Jašek rozprával. O tom, že ju, Etel-
ku, poznal dávno predtým, ako sa s ňou stretol, že
jej podoba, jej úsmev, tvár a oči, boly v ňom dáv-
no vytlačené, ako podoba mušle v kameni. Že jej
chôdza, jej pohyby, jej hlas, to všetko že bolo
v ňom ako semiačko v lusku, ako oheň vo šví-
balke. A ďalej som jej rozprával o chrchliakovi,
o tom ako sa chystal dostať ju, ako vyťahoval tie
oplzlé obrázky, ako ho Madluš kopol do zadku,
až preletel ponad pahrebu a o všetkom ostatnom.

To najlepšie nechával som si však na koniec.
Tušil som, že ju tým načisto rozoberiem. No ne-
čakal som, že sa ma na to sama spýta. Keď sa
však potom spýtala a počul som, ako sa jej pri
tom zachvel hlas, vedel som, že vec je na dobrej
ceste.

Schválne som pred tým na chvíľu umlkol, aby
som sa podíval, ako to na ňu zapôsobí a nabral
čerstvého dychu, keď tu, ako vravím, sklopila
zrak a zašeptala:

– A potom?... A kde je teraz on?

Tvárim sa, ako že nerozumiem. No vidím, že už dávno myslí iba na to. Tak jej to teda vravím, potichu, zreteľne:

– Jašek? Myslíte na Jaška?... Išiel vás hľadať. Hneď toho dňa, keď sa dozvedel, že ste odišli, vybral sa za vami.

Videl som, ako zatajila dych, zbledla, zavrela oči a pootvorila ústa. A potom pomaličky, ako pierko, spustila sa na posteľ.

Nazdal som sa, že znova omdlela. Pristúpil som k nej a položil jej dlaň na plece. Zaborila tvár do vankúša a ležala ticho, bez pohnutia. Cítil som však pod dlaňou, ako sa do nej pomaly vracia život, ako celá oteplieva a začína sa jemne zachvievaf tichým, očisťujúcim plačom.

Počal som ju tešiť a čičíkať ako malé decko. Hladil som ju zľahka po vlasoch, nakláňal sa k nej a šeptal jej do ducha, že Jašek ju dosiaľ hľadá, že neviem, kde je, ale že na svätého Bartolomeja bude čakať v kolibe pred Bystrou, a tam že ho najdeme.

Obrátila ku mne tvár a znovu mi načúvala s plachým úsmevom. A ja som jej vykladal ďalej, hladil ju a maznal sa s ňou, až mi usnula pod dlaňou. Vyložil som jej nohy na peľasť a zostal sedieť pri nej. Uvažoval som pokojne o tom, ako ju odtiaľto odvediem a o dva týždne odovzdám Jaškovi v kolibe pred Bystrou. Na chrchliaka som celkom zabudol.

Ráno vošlo nepozorovane oblokom do izby a ja som ešte vždy sedel pri nej a dotkýňal sa jej než-

ne pohľadom, tešiac sa jej ako Jezuliatku. V náhlom svetle ukázaly sa štyri holé steny náramne pošpinené podozrivými flakmi. Takisto roztrhané záclony, ošúchané náradie, rozheganý diván, umyvadlo, plechové vedro... A uprostred toho ona, čistá ako ľalija.

Raz, dva razy sa pohla, usmiala sa zo sna a priťahla si prikrývku bližšie k brade. Biele plece vyklzne jej z rukáva a zasvieti ako božie slniečko. Ty sa na to všetko dívaš a je ti, ako by si bol účastný zázraku, nadprirodzeného uskutočňovania sa tajomnej premeny, ktorá sa odohráva najprv v nej, ako leží na posteli, vystupuje potom z nej a šíri sa na všetky strany. Očisťuje predmety v izbe, zbavuje ich špiny a všednosti, takže pomaly začne z nich prúdiť podivné kúzlo, tichá úslužnosť a prítnosť. Napokon postihuje táto premena teba samého, cítiš, ako sa liení s teba stará, hriešna koža a zpod nej vylupuje sa čosi nového, veľmi čistého.

Zohrievaš sa týmto pocitom, usmievaš sa príjemne v ústrety novému životu a začínaš podrieťmováť.

Odrazu sa však strhneš. Začuješ na chodbe šramot, potom kroky, ktoré sa blížia. Vyskočíš. Najprv chceš ratovať ju, ale potom sa spamätáš, že ona je tu doma a nehrozí jej nebezpečenstvo. Uskočíš teda sám za skriňu v kúte pri dverách.

A vtom už zaštrkoce v zámku kľúč, dvere sa otvorí, prichýlia k skrini, za ktorou stojíš, a znovu sa zavrú.

Uprostred chyže stojí chrchliak.

Všetko sa náhle začína rútiť, hrnúť kamsi v šia-

lenom tempe. Predmety v izbe sa poplašeno shrknú dovedna a potom zas uskočia od seba a popchajú sa do kútov. Medzi ním a tebou je náhle obrovský, nepreklenuteľný priestor.

Stojí teraz nad ňou pri posteli. Dáva sa na ňu prižmúrenými očami, skúma, či ozaj spí a potom ňou surovo zatrasie. Ona sa strhne, posadí sa prudko a dáva sa naň s úžasom. To všetko trvá, zdá sa ti, dlho, veľmi dlho, ako mátožný sen, z ktorého sa nemôžeš vyslobodiť. Vtom sa však ona vzchopí, vyskočí z postele a beží k svojej taštičke. Chvatne sa v nej prehádza a snaží sa čosi schovať za chrbtom. On sa na ňu dáva posmešne. Potom je jediným skokom pri nej, vytrhne jej taštičku z rúk, poďáva sa do nej a v zápätí udre ju prudko po tvári. Odletí do kúta a srúti sa tam na hromádku. On sa pokojne zohne za peniazmi, ktoré jej vypadly, a bez slova strčí si ich do vrečka. Stiahne si klobúk na oči, utre dlaň o dlaň a chce odísť. Poďáva sa ešte na ňu, odchráče a chystá sa pľuvnúť.

V tú chvíľu skočil som mu na hrtan.

Lapil som ho zaň oboma rukami a triasol ním ako planou hruškou. Nebol by som ho možno pustil živého, no chcel som sa ešte napokon poďávať do jeho škamravých očí a povedať mu, čo si o ňom myslím. A vtom ma on z celej sily kopol kolenom do brucha. Zatackal som sa a odletel do kúta. A v zápätí vidím, že siaha rukou do vrečka.

Jediné slovo... „teraz,“ blyslo mi hlavou ako nôž. Bolo jasné, britké a studené. Ostatné všetko potácalo sa ešte v opilom polosne od ostrej bolesti v žalúdku.

„Teraz.“

A schvátil som stoličku, rozohnal sa z celej sily a ovalil ho po hlave.

Stolička sa rozletela, ako by bola posliepaná. V zápätí vytrhol som mu nôž a prv než padol, pichol som ho krátko, dva razy po sebe do hrdla.

VII

To ostatné stalo sa potom veľmi chytro. Myslím, že som sa naň ani nepozrel. Počul som len za sebou dunivý pád a dvoje či troje zachrčaní. Skočil som k skriní a vyhadzoval z nej chvatne šaty, bielizeň, ručníky. Nič z toho nedalo sa vziať. Až v kútku na samom dne našiel som uzlík a v ňom (jediným hmatom som sa o tom presvedčil) jej dedinské šaty, tie, čo v nich odišla z domu. Vzal som uzlík pod jednu pazuchu a pod druhú ju. (Ležala tam v kúte za celý čas bez vedomia, s tvárou, pritknutou k špinavej stene...)

Dom ešte spal. Pod bránou pokúsil som sa priviesť ju k životu. Zdalo sa mi, že trvalo večnosť, kým otvorila oči. Dívala sa na mňa chvíľu, ako by ničoho nechápala a potom sa jednoducho spýtala:

– Čo sa stalo?

Nebol v tom strach, len jednoduchá otázka.

– Nič... Potom vám poviem... Teraz počte...

Viac sa nespytovala. Vyviedol som ju za ruku na ulicu a mlčky, chvatne šli sme vedľa seba smerom k nádražiu.

Ale prv, ako sme ta došli, prišla mi na um iná myšlienka: Hneď za nádražím sú vinice a za nimi počína sa les. A tento les ťahne sa v jednom kuse až do Liptova, ba ešte ďalej. Najprv sú to Malé

Karpaty, potom Biele, ďalej Beskydy a za Beskydami Oravské hole, za nimi Liptovské hole a potom Tatry Vyšné, odkiaľ je už len skok do Nižných. To sme už doma. Hore Demänovskou, popod Krakovu hoľu na Tanečnicu, odtiaľ dole cez Javoria do Bystrej. Z Bystrej pred Bystrú je už len skok. Na to už i sami prídete.

A hľa, na čo bolo dobré túlanie sa po nociach. Vedel som teraz, kde je tunel, popod ktorý ľahko sa dostaneš na druhú stranu dráhy, do viníc.

• Cez tieto sme prešli na dúšok. I cez hodný kus agátového lesa. Potom sme sa zastavili a rozbalil som uzlík.

– Oblečte si toto.

Počúvla ma bez slova. Obrátil som sa chrbtom a keď bola hotová, shrnul som šaty, čo sobliekla, krpcom na hromádku, podložil chĺpok suchej trávy a podpálil.

Nečakali sme ani, ako sa nám tým obom uľahčí. Nemuseli sme si to vravieť, poďívali sme sa len na seba a zhlboka si vydýchli. Potom som ju znalecky a natešene premeral pohľadom v tom novom rúchu. Bol som, prisám vašku, spokojný s premenou, čo sa s ňou stala. Iba vrkoče okolo hlavy jej chýbaly. Mala vlasy nakrútené a nepekne začesané do uzla v tyle.

Povedal som jej to.

– To sa ľahko napraví.

A pri najbližšom jarčeku sa to vskutku napravilo: Strčila hlavu do vody a dlho si tam plačkala tvár a najmä vlasy. Potom si ich nechala rozpuštené a keď uschly na slnci, zaplietla si ich vo dva nádherné vrkoče, ktoré jej siahaly až nižšie pásu.

A teraz tu stála so zlatou korunou okolo hlavy, ako kráľovna.

Išli sme potom chvíľami popri sebe, chvíľami za sebou, ako les dovoľoval, ustavične ešte zamlkli, hütajúc o tých istých veciach, no nevediac ich dosiaľ vysloviť. Celý ten prvý deň bol zavalený tichým hlbaním a potrebným pôstom jazyka.

Prenocovali sme na Javorine v pastierskej kolibe.

A potom to už išlo jedna radosť. Deň za dňom sa kotúľal, ako biele postruhníky, ktoré miznú pred tebou, ani nebadáš ako. Zahryzáš sa do nich s chuťou, hlasno si mľaskáš a podudrávaš.

Chvíľami sa rozprávame, chvíľami mlčíme. Chvíľami zaspieva ona, chvíľami zahúkam ja. Cez deň si nahrebieme zemiakov na roli konča lesa a večer si ich pečieme pri ohníku. Prikladám potom halúzky na pahrebu, kým ona neusne. A ešte i potom prikladám a dlho sa na ňu dívam.

Dalo by sa mnoho rozprávať o tom, aké to boli dni, čo sa za nami a popred nás kotúľaly po tráve a cez les, od Javoriny až po Kvačiansku dolinu, kde sme odbočili cez Váh do Demänovskej. A raz aj budem o tom rozprávať. No teraz horíme obaja netrpezlivosťou, aby sme už boli v kolibe pred Bystrou.

Ostatný deň je opäť zavalený mlčaním. Nechce sa ti veriť, že zajtra bude všetko skončené.

Totíž, skončené... Pre mňa áno, ale nie pre nich. Pre nich iba teraz začne to opravdivé.

Kolibu našli sme takú, ako sme ju nechali. Iba blch – vedel som – sa do nej nanosilo od jari. Ne-

máš väčšieho svinstva, ako takúto opustenú kolibu. „No, na jednu noc,“ pomyslel som si, „bude i takáto dobrá, čo len trocha bláh.“ Vyhádza som iba starú čečinu a nalámal čerstvej.

Na druhý deň vytratil som sa hneď za rána, povediac Etelke očistomok, že idem navštíviť známeho baču do Žúberovej. No v skutočnosti nechcel som byť pri tom, keď sa tí dvaja sídu. Načo by som im mal zavadzať.

Vyšiel som si na hore do radov na Sokolovú. Tu, na samom vrchu, vyvalil som sa horeznačky, díval sa do neba i ponad bezbrehé more hôr a tešil sa z dokonaného diela.

Zostávalo vykonať len veľmi málo. A môže sa to nechať i na zajtra...

Tento deň, tento ostatný deň, strávim v pokoji, smierený s Bohom, so svetom, i s tým, čo ešte treba vykonať, čo treba zajtra vykonať...

Slnce pripeká, dookola rastie na vápencoch plno zamatovaných plesnivcov, chvíľami zašuští v tráve jašterička, chvíľami sklzne sa had so skaly. Vysoko nad hlavou lieta jastrab, krúži a krúži neúnavne, a naproti, za dolinou Štiavnicou, vyčnievajú zpoza čepca Ludárovej hole braliská Ďumbiera. Vznáša sa tam ľahučká, riedka hmla, prežiarená pásami slnečných lúčov, ktoré prenikajú pomedzi štrbiny na hrebeni vrchu. Ako by sa tade cedila zvláštna milosť božia. Pre teba a pre ostatných.

Panebože, koľko je tu všade dreva, koľko hôr, a v horách zveriny, krotkej i divokej! Koľko všelijakého pechorenia a hmýrenia, drobných zápasov i mohutných, ďalekou ozvenou sa ohlášajúcich bojov! A z toho zo všetkého ťažia ľudia, čo bývajú

v dedinách, roztrúsených tam v diaľke, hlboko pod tebou. Bijú sa s tým a rujú, vymýšľajú silu všelijakých spôsobov a nástrah, ktorými nad týmto všetkým víťazia a svláčajú k sebe, do dvorov.

Pozri len, každá vec má svoje meno, každý vrch sa volá inakšie, a každá trávička, každý strom a zver. A prečo je to tak? Len preto, aby to ľudia ľahšie premáhali, aby sa vedeli dorozumieť v boji proti tej nesmiernosti.

Všetko, čo vidíš, celý svet je, hľa, takto odrotovaný neustálym, plynulým pechorením sa človeka. Všetko, hľa, drží vovedne, sklbené je nie jedným, ale tisícorakým spôsobom. Treba, či netreba sa nad tým trápiť? Treba sa preto žalostiť a či sa z toho tešiť?

Pravdaže, len tešiť sa treba. Tešiť sa, že to vidíš, že to máš pod sebou ako na dlani, a najmä, že sám si do toho zapätý, že sám si účastný drobným svojím kúskom celej tej ohromnosti.

Posadil som sa a ešte raz som sa po všetkom rozhliadol. A potom, keď sa slnce zvažilo nad Tanečnicu, pobral som sa s toho miesta popod rady a spustil sa do Žúberovej, ako som bol prisľúbil Eteľke.

Už za tmy vracal som sa domov (bača mal zásobu špiritusu) s vytučeným barancom pod pazuchou, s dvoma hrudami syra a s geletou žinčice.

Zďaleka videl som pred kolibou vatru.

„Obet“, myslím si. „Zápalná obeť.“

Vatra dohorela, kým som došiel ku kolibe. Vložil som si do jej pahreby fajku, zapiekol si a posadil sa potichu na prah. Dvercia boli zavreté. Ale keď som do nich nevdojak zavadil lakťom,

odchýlily sa a zdnuky počul som dvojnásobné pokojné oddychovanie. V slabnúcej žiari pahreby videl som, že koliba je vyriadená, do čista vymetná, pomedzi špáry že je nastrkané chvoja a kvieťa. A v pozadí, na mäkkom lôžku z jedľovej činy, spali oni dvaja bok po boku.

Potichu podrezal som za kolibou baranca, zavesil ho za zadné nohy na pôdišiar, vniesol do koliby i syr a žinčicu a tíško sa znova vytratil.

Zpoza Prieslopu vyšiel mesiac a svietil na cestu dolu Štiavnicou do Svätého Jána. Stúpajúc mätko, ako do perín, vykročil som na ňu.

Nad ránom zobudil som žandárov v Mikuláši a oznámil im, že som zabil chrchliaka. Uverili všetkému. I oni, i neskôr sudcovia. Na Etelku nikto sa ma nespýtal.

NÁVRAT ONDREJA BALÁŽA

Brieždilo sa. Z bielej osuhle namáhavo vystupujú kontúry kraja. V údolí, odkiaľ vedie cesta hore k dedine, je osuheľ najhustejšia. Je skoro taká hustá, ako mlieko, ktoré zabudli cez noc na vychladnutom sporáku.

Zprvoti nič sa v blízkosti nehýbe: pusté a zamrznuté je sivé pole, skrehnuté ticho leží na dne srdca.

Po chvíli ozve sa zdola, z hmly, jemný klepot. Klepot sa pravidelne zosilňuje. Z osuhle na dne údolia vynoruje sa postava.

Môže to byť blúdiaci duch tohto pustého kraja.

Môže to byť zlovestný posol vojen, požiarov, hladu a moru.

Môže to byť pútnik, vracajúci sa po rokoch z pobitej vojny.

Môže to byť človek s mošnou a barlou, v kepeni, ktorý mu siaha až po zem.

Vynoruje sa z hmly a vystupuje namáhavo do kopca. Jeho obrysy sú čo raz zreteľnejšie. Áno: v dlhom kepeni, s mošnou na prsiach, s barlou pod pazuchou. Ľavá noha mu od kolena chýba. Stará vojenská čiapka zakrýva polámanou strieškou polovicu zarastenej, vráskami rozrytej tváři. Každých dvadsať krokov si človek, stúpajúci do kopca, od-dychuje, dvíha tvár a meria vzdialenosť, ktorá mu ešte zvyšuje k prvým domom dediny.

Na kraji dediny sa znova a dôkladnejšie obzerá.

Hustá osuheľ zastiera mu výhľad a človek prudko a netrpezlivo vykročí. Zahadzuje sa dlhými skokmi do dediny. Cestou si úchytikom obzerá strechy a štíty, komíny a ploty, domy vedľa cesty. Áno, to všetko – komíny, ploty, strechy, štíty – je mu i po sedemnástich rokoch dopodrobna známe, ale súčasne je to všetko i akosi podivno neciteľné pri jeho príchode. Človek čaká, že sa v ňom ozve hrejivý pocit a radostný rozruch, že zavadí o kamarátsky výzor dôverne nachýleného štíta, že zachytí šepot vetra v špárach plotu, že ho ovanie teplý a zaparený vzduch zo zadebnených oblôčkov chalúp. No miesto toho stretne sa jeho pohľad s dvoma topoľmi, hrozivo čnejúcimi k nebu a v zápäťi zarazí ho mrazivo-biela zvonica, vztýčená k nebu ako nehybná výstraha: Až potiaľ, a ďalej ani na krok! A pod zvonickou je akýsi nekalavý kvádor. Vyvstane mu pred očami tento kvádor tak nečakano, že to skoro pripomína poplašný signál, ktorý náhle rozťal prostred noci tíšinu nad zákopmi. Obzerá sa nechápavo po rynku, či naozaj stojí pred kostolom medzi starými lipami, po ktorých kedysi lazieval za vraními hniezdami. Kvádor na tomto mieste je zrejme čímisi zhola nesmyselným, akýsi trápny omyl, nedorozumenie, ktoré treba vysvetliť čím skôr. Pristupuje k nemu bližšie a vidí pod hornou hranou nápis:

POMNÍK OBETIAM SVETOVEJ VOJNY

ODPOČÍVAJTE V POKOJI!

A pod tým mramorová tabuľa s radom pozlátených mien. Číta:

*Samuel Adamec, *28. I. 1892. † 15. VI. 1916.*

*Peter Bagar, *15. VI. 1888. † 3. VIII. 1917.*

*Ondrej Baláž, *16. II. 1887. †*

Čosi mu zaclonilo zrak čiernym súknom. Potočil sa. Barla sa mu vari vyklázla zpod pazuchy. Zdalo sa mu, že na chvíľu stratil vedomie. Potom sa spamätal, priskackal o jednej nohe bližšie, natiahol sa a dotkol sa prstmi *svojho* mena na žulovom kvádri. Prešiel po ňom písmeno za písmenom a zastavil sa pri krížiku: Umrel... Dátum chýbalo...

A naozaj sa mu zdalo, že v tú chvíľu umrel. V tú chvíľu, keď zastal prstom na krížiku. Prestal existovať nielen pre tých, ktorí jeho meno sem vytesali a potom pozlátili, nechajúc miesto na dátum, ale i pre seba samého. V tú chvíľu prestal byť Ondrejom Balážom. Stojí tu síce ktosi pred pomníkom, pretiera si oči, vracia sa odkiaľsi, no nie je to viac on, Ondrej Baláž, ale ktosi iný, neznámy, nepotrebný, nečakaný prišelec.

Oznove sa obracia po rynku.

Osuheľ zredla a uniká nepozorovane nahor, po medzi holé konáre líp. Domy za cestou postúpily o poznanie bližšie k nemu, postavily sa do vyrovnaného, mlčanlivého radu. Pozorujú ho napäťe zasklenými očami, ako by čakaly na blízky povel neviditeľného komandanta.

Nie. To všetko je strašný omyl. Kvádor na rynku a jeho meno v treťom riadku odhora. Celé to napäté čakanie a mrazivá nehybnosť dookola je fatálnym omylom. Chytro a čím prv treba vec vysvetliť. On, Ondrej Baláž, žije. Vracia sa po sedemnástich rokoch domov, k rodine, k žene, dieťaťu,

aby oral a sial a pokračoval v začatom ľudskom diele... Habká po barle, rozbehne sa kamsi, potom sa vracia, šuchá si čelo a pokúša sa urovnať si vec v hlave.

On, Ondrej Baláž, odišiel pred sedemnástimi rokmi v slnečné nedeľné popoludnie na vojnu. Rovno na front. Odtrhlo mu nohu pri Ravaruske, zostal ležať, keď ostatní ustúpili, našli ho, vyliečili, zaviezli kamsi a zabudli na neho, ako na zbytočnosť, daromnú príťaž.

On, Ondrej Baláž, vracia sa teraz domov, aby pokračoval...

Áno, v čomže má pokračovať?

On, Ondrej Baláž... Ondrej Baláž? Je to naozaj on, Ondrej Baláž? Rozpamätáva sa na Ondreja Baláža: Bol to zdravý, červený chlap, s plavými vlasmi a širokými prsami. Dvadsaťsedemročný. Mal mladú ženu, okrúhlu a mocnú. Rok pred odchodom dala mu dcéru.

Tento Ondrej Baláž odišiel pred sedemnástimi rokmi na vojnu.

A kto je ten, čo sa dnes vracia? Žobrák akýsi. Pútnik z pobitej vojny. Posol nešťastia, hladu a moru. Nie je to Ondrej Baláž. Ondrej Baláž umrel. Stratil sa, prestal existovať. Za jeho menom na pomníku je krížik.

Ťažko a so svesenou hlavou vlečie sa dolu cestou. Automaticky prejde cez potok a jarmočný rýnok, okolo sypární. Tu sa zháči. Hľa, dom Ondreja Baláža. Díva sa na neho cudzo a bezcitne. Pripomína mu akési dávne príhody. Rozpamätáva sa na akési cudzie, šedivé priestory. Cíti v dlaniach podivuhodné dotyky obľých a hladkých predme-

to: kľučky na dverách, rukovätky na kosisku, poriska na sekere. Zmäť nesúvislých, chytro sa premieňajúcich dojmov. Šeľest jaseňov okolo plotu, piskot vrabcov v hniezde pod ústreším, škripot kľuky na studni. Pohľad dvoch múdrych očí zpoza zápravy v stajni. Veselý, hrkotavý smiech jeho ženy a jej vysoké, rozbúrené prsia. Jej žiadostivá náruč, prudké vzplanutie túhy a do toho ostrý výkrik. A nad tým žeravé nebo, vysoké a neúprosné. A dookola zeleň a zeleň, tráva a zrejúce obilie a boží mier.

To bol dom Ondreja Baláža.

Blíži sa k nemu potichu. Prikráda sa ako zlodej a dáva pozor, aby mu srieň pod nohou nezavrždal, aby sa kamienok nepohol. Kladie dlaň na kľučku a celého prenikne ho ostré pichnutie. Dolu celou chrbtovinou odhora nadol. Nastavuje ucho a zdá sa, že cez zatvorené dvere počuť praskot ohňa. Nepremožiteľná túha pritknúť skrehnuté dlane k troche domáceho tepla tlačí ruku nadol. Kľučka povoľuje, dvere sa so známym škripotom odchyľujú a zdnučky ovanie ho vábivý zápach zapraženej polievky, vyhriatych perín a – a ženinho tela. Kladie nohu na prah a kradmo vstupuje.

Nad ohniskom stojí žena. Ešte neobriadená, rozospatá. Boky a prsia v dvoch mohutných, rozvinutých šíkoch. Tvár navretá spánkom a zaliata červenným svetlom s ohniska. Pohyby sypké a krehké, ako hrudy jarnej zeme, čo sa váľa za pluhom do mastnej, pariacej sa brázdy. Priestor okolo kysne jej sviežosťou, ako cesto, do ktorého zarobili na noc odmladu.

Koľko chýbalo, aby vyslovil jej meno? Mal ho

na jazyku, páliace a žeravé. Vtedy sa obrátila a zbadala ho. Jej smelý pohľad a priama otázka:

– Kto ste a čo tu hľadáte?

Ten istý pohľad, čo ho kedysi bol pribil k zemi, keď vzťahol na ňu ruku, aby ju udrel po tvári: Udri... udri len, a uvidíš!

– Kto ste a čo tu hľadáte?

– Ponížene pekne prosím... – sklopil zrak a dokončil: – Nemal som tri dni nič teplého v ústach. Pán Boh vám to vynahradí...

Vyklzly sa mu tie slová z úst, ako ich mal naučené každodenným užívaním. A potom už pokračoval traslavým, priškrteným nápevom:

*Povstali jsme z lože svého,
hledáme království tvého...*

Plameň na ohnisku sa vyšvihol do výšky a vyplazil spod panvice posmešný lizák. Pokorne odvrátil pred ním zrak a dokončil, dívajúc sa stranou:

*Nebs ty všeho světa pánem,
jenž živíš své věrné. Amen.*

Gazdina prestala miešať a dívala sa na neho znepokojene:

– Musíte počkať, kým sa dovarí.

Čakal postojačky.

– Sadnite si; zle vám je stáť o jednej nohe.

Sadol si a díval sa ukradomky na ženu z kúta, s nízkeho stolca, ktorého tu nebolo, keď odchádzal.

Videl, že jeho prítomnosť ju netiesni ani ne-

mýli. Pokračovala v práci jemnými pohybmi, krehkými ako sen. Nohy mala bosé a rukávy vysúkané nad lakte. Sledoval sboku presnú hru jej oblých svalov. V jamkách na brade a v záhyboch lakťov čupel dosiaľ spánok. Okolo nôh obtieral sa jej čierny kocúr.

„Toto je moja žena,“ myslel si. „Toto je žena Ondreja Baláža.“

A znova ho páliło na jazyku jej meno.

– Odkiaľ idete? – opýtala sa, aby niečo povedala.

– Zďaleka.

– Odkiaľ až?

– Zo Sibírie.

Zháčila sa a pozrela na neho nedôverčivo.

– Máte tuná niekoho?

– Tuná?... Nie. Mal som, ale už nemám.

Odloží čiapku na zem a díva sa pod hradu, kde pavúk utkal sieť. Potom sa pohľad sklzáne k žene a putuje odhora nadol po jej postave. Neisto, zvolna. Zastavuje sa pri ústach, pod bradou, na prsiach a potom až dolu, na bosých nohách. Tu utkvie nadtľho.

– A váš muž?... Nie je doma?

– Nie. Odišiel.

– Odišiel? – opakuje po nej zdĺhavo, zpola významne, zpola ako otázku.

– Odišiel na vývažku. Do Sihál.

– Do Sihál, – zatiahol potichu a mlkvo, ako keď priložíte k uchu vidličku, ktorou ste udreli o hranu stola.

Zvuk zamiera, až ho nepočuť, ale vám sa zdá, že ešte znie. Kdesi inde, v inom čase a v inom priestore.

– Prečo sa opytujete? Prečo sa divíte? Poznáte môjho muža?

– Nepoznám... Poznal som ho. Poznal som Ondreja Baláža, ale už sa nepamätám.

– Poznali ste Ondreja?

Teraz sa jej hlas zachvel vysokým tremolom, zazvonil o povalu a potom sa nevládne sniesol, ako semienko púpavy na studenú zem.

– To bol môj prvý muž. – Znela v tom tupá, zahrdúsená spomienka, ktorá sa nám už nevracia, ktorú sme tuho zatlačili na dno podvedomia. – A kde ste sa s ním poznali?

– Pri Ravaruske, odtrhlo mu tam nohu.

– A?...

– Tam umrel. V špitáli.

Povedal to pokojne, celkom potichu, ako by to bola udalosť dávno známa, ktorá ho už vôbec nevzrušuje. A predsa sa mu zdalo, že v tú chvíľu zavalilo ho čosi, ako by sa na neho sosypala vysoká vrstva piesku, ktorá ho pochovala a vzala mu dych.

Vtedy už stála pred ním, rozkročená, s rukami v bok, pevná a mocná.

– Boli ste pri tom? Vravte.

Jej prísny a vecný tón uvoľnil v zadúšajúcom priestore úzku škulinku a vrátil mu dych.

– Áno. Ležal vedľa mňa. Štyri dni sa trápil. Hovoril stále o vás a o... – zľahka mykol hlavou k dverám do izby.

Vyvstala mu za nimi kolíska, drobné, trepotavé rúčky a pár veselých očiek.

– O kom?

– O Miluške.

– Keď odchádzal, sotva sa bola postavila na nohy.

Oznove bola v tom zahrdúsená, plachá spomienka, schúlená ako nevládne vtáča na dne mokrého hniezda.

– Rozprával vám o nej? Umrela na španielku.

A žena sa vrátila k svojej robote. Odstavila hrniec, položila na stôl misku a načrpkala do nej polievky. Pozvala ho, aby si sadol. Vytiahla priečinok v stole a chvíľu sa v ňom prehŕňala. Potom vytiahla drevenú lyžičku.

– S touto jedával nebohý Ondrej.

Podala mu ju.

Ruka sa mu veľmi chvela, keď po nej siahol; držal ju medzi prstmi a dlho sa díval na jej pripálený a vyhladený žliebok. Lyžička, ktorou jedával Ondrej Baláž. Obyčajná, drevená lyžička, ktorú vyhladily jeho pery. Začal pomaly chlípať. Žena stála proti nemu; dívala sa, ako jie, ako si krája chlieb do polievky, nožíkom, ktorý mal uviazaný na remenci.

– Celkom takto krájal si chlieb nebohý Ondrej, – povedala zamyslene.

Neopovážil sa zodvihnúť hlavu; priam sa mu zdalo podozrivým, že sa díva na neho tak dlho a pozorne.

– Nolen ukážte ten nožík, – zvolala náhle a siahla po nožíku, ktorý teraz ležal na stole. – Veď je to Ondrejov. Sama som mu ho kúpila v meste.

Prevracala nožík v prstoch a obzerala ho so všetkých strán a potom mu pozrela skúmavo do tváří...

Nie, nepoznala ho. Skôr sa mu zdalo, že ho obviňuje z krádeže nožíka. Chvatne si uvedomil, že toto musí vydržať.

– Áno, dal mi ho v špitáli, – vraví pokojne.

Vraví to pokojne a potom dokladá:

– Dostal otravu krvi, vedel, že umre. Dal mi nožík, aj hodinky a túto fotografiu. – Vytiahol z bočného vrečka fotografiu. Jej fotografiu. – Vra-vel, aby som si to vzal, a, ak sa vrátim domov, aby som vám to nejakým spôsobom odovzdal. Túto fotografiu a hodinky. Nožík mi daroval. Ten je môj. Peňazí nemal. Len ešte tri paklíky dohánu, a tie som vyfajčil.

Išlo to všetko tak ľahko, ako by sa bol na to dávno pripravoval. „Toto je koniec,“ myslel si pritom. „Toto, čo práve vravím, je istý koniec. Prečo to teda vravím? Preto, lebo je to pravda, lebo Ondreja Baláža viac niet. Preto, lebo ho nikto viac nepotrebuje, lebo mu už vykresali krížik za menom. Len dátum ešte chýba. A to sa ľahko doplní. Sám ho ta vykřeše. Áno. Aby bol vo všetkom poriadok.“

Žena vzala hodinky, otvorila vrchnáčik a prilo-žila si ich k uchu.

– Bude ich treba opraviť; stoja. Aj sklo chýba, – vraví jej.

Zdá sa, že ho nepočuje. Znova a znova prikladá si hodinky k uchu, hrká nimi, potíska ručičky. Stoja.

– Stoja, – vraví sklamane, s akýmsi čudným za-farbením hlasu, ako by chcela povedať čosi viac.

– Áno, ale to sa napraví.

Hodinky sa napravia. Hodinky sa znova pohnú. Ale jeho život sa už nepohne. Jeho život? Existuje nejaký zvláštny jeho život? Život je len jeden. Vo-spolný. A ten sa nezastaví. Ten ide ďalej. Stále a

neúnavne. Život v tomto dome tiež sa nezastavil jeho odchodom. Hľa, z prednej izby ozvalo sa práve detské zamrňkanie. Má teda ešte deti. S ním, s tým druhým. Jedno? Dvoje? Dobre, že má. Prečo by nemala mať? No, rád by uvidel toho druhého. Ale nemôže ho čakať, nemôže tu zostať do večera. A polievka je už dojedaná.

Odtíska miskú od seba. Chcel by sa nejako odmeniť; neprišiel sem predsa ako žobrák. Vie uplietť koš, vie plátať hrnce, vedel by poreparovať hrable, alebo osadiť nové porisko do sekery. Nemajú nič takého? Nemajú deravý koš, puknutý hrniec, zlomené porisko? Nie, vraj nemajú; muž všetko spraví; je to majster nad majstrov.

– Oňahdy, – rozkladá s pýchou, – pribral sa robiť novú kolísku, cifrovanú, vyrezávanú. – Potom sa zháči a zapýri, a dokladá na vysvetlenie: – Pre kmotru, nie pre nás. My už len... My sme už starí, – usmeje sa figliarsky a kývne rukou.

Niet teda ničoho pre neho. Nuž tak pôjde vo meno božie.

– Zdraví ostaňte, – a ďakuje za polievku.

Zdržiava ho. Nech ešte ostane. Nech si oddýcha, nech sa zohreje. Veď jej ešte ani všetko nerozpovedal, ako bolo s Ondrejom. Hádam sa predsa len najde nejaký deravý koš, keď to už musí byť. Pozre, hneď pozre.

Donesie zo dvora deravý koš. Vybehne potom na pôjd a snesie v náručí poviesno čerstvých lieskových lubcov.

– To si muž nakálal. Hotuje si robotu na zimu.

Pustil sa do plátania. Chvíľu mlčia. Žena ide do prednej izby, pobaví sa tam a vráti sa preobleče-

ná, učesaná. Až teraz vidí, že je dosiaľ pekná a iste i žiadostivá. Má len tridsaťšesť rokov. Stojí pred ním a pripína si vlasy. Takto, so zdvihnutými ramenami a vypätými prsami, mával ju najradšej. Takto ju vídal najčastejšie za nesčíselných nocí, za pustých, sinavých nocí sibírskych. Nazdával sa, že život v jeho slabinách dávno už vyhasol. No teraz pocítil, ako mu tam znova vyšľahol, zatrepotal sa ohnivým plameňom. Je to predsa jeho žena. Má na ňu právo. Má právo povedať jej... Vtom zavadil pohľadom o svoju barlu, opretú na lavici, o svoje traslavé ruky, o svoj zbedárený, zafúľaný, zoderatý výzor, a spamätal sa. Žena dosiaľ stála takisto, s bradou na prsiach, s rukami za hlavou. Náhle mu položila otázku, a zdalo sa mu, že jej hlas sa pritom zachvel:

– Kedy umrel Ondro? Ktorého dňa?

Čakal túto otázku a mal pripravenú odpoveď: „10. septembra 1914.“ No nevedel, prečo sa ženin hlas zachvel. Až neskôršie, keď si spomenul, že si po jeho odpovedi uľahčene oddýchlá, až potom sa mu vysvetlilo, že chcela vedieť, či nebola Ondrovi neverná, kým ešte žil.

Nebola teda. Jazyk sa jej náhle rozviazal; začala riadiť kuchyňu a medzi robotou neprestávala sa vypytovať na Ondra. Potom si sadla na lavicu kraj stola a, držiac v jednej ruke vechet, ktorým utierala riad, podoprela si druhou zasnenú tvár. Vracala sa v spomienkach k svojmu kratučkému prvému manželstvu. K tomu, ako k nej Ondro chodil na zálety, ako u nej vyhrával nad všetkými parobkami. Hovorila o tom. Hovorila možno viac pre seba, s príkrasami, s úctou,

o Ondrovej povahe, s obdivom o jeho sile, s láskou o jeho kráse:

– Bol mocný ako dub, vysoký ako jedľa a tvár mal ako panenka. Dobrý bol a opatrný. Múdry a šikovný. Vedel si poradiť, keď iní skladali ruky do lona. Cez deň mohol byť prudký ako búrka, a v noci vedel byť tichý ako nemluvniatko.

Počúval ju. Pustil koš a počúval ju so zatajeným dychom. Visel jej na ústach žiadostivým pohľadom. Potom privrel oči a cítil, ako ho unáša tichý a zasnený prúd jej reči do minulosti, k šťastiu, k mladosti. Videl seba a proti sebe ju na šírej zelenej lúke, zaliatej slnkom a tuhou vôňou skoseného sena. Videl ju smiať sa samopašným, zvonivým smiechom. Videl ju plnú bujnosti, ako prikladá dlane k ústam, ujuká vyzývavo na koscov na druhej strane chotára. Videl ju kľačať proti sebe s miskou v lone a lyžicou v pravej ruke, kŕmi ho ako nemluvniatko. Hanbí sa trochu za svoju lásku, ale nevie prestať, nevie si nič odoprieť.

Potom sa náhle prúd kolembavej reči pretrhuje, prebúdz sa a vidí, že ona ho zadivene pozoruje. Širokými očami díva sa na jeho blaženú tvár. A zrazu sa strhne, rumenec vystupuje jej na líca, chvatne chytá vechet a pokračuje v utieraní riadu. Rozpaky, stud a hnev svierajú jej hrud'. Čo tuná rozpráva? Komu to rozpráva, kto sa tu na ňu díva čudáckymi očami? Kde už videla tie oči a v nich tiché, blažené vytrženie? Riad jej padá z rúk, opakuje množstvo zbytočných pohybov, obracia sa ukradomky k tým očiam.

No nevidí v nich už nič zaujímavého. Sú sklopcené k práci a v tvári, okrem hluchej biedy, niet

nič podozrivého. Vo vzduchu visí však dosiaľ celkom zreteľné napätie. V kuchyni niet naraz dosť miesta a okrem toho je tu dusno a teplo. Otvára dvere. Zvonku vovalí sa surový chlad a všetko náhle stuhne v mrazivej hrozbe.

Chlap zapletá koš. Žena utiera riad a obaja cítia, že sú si vzájomne nepohodlní, ako by sa boli stretli na zakázanej ceste, ako by sa boli pristihli pri úmysle vykonať ten istý zlý čin a teraz sa hanbili poďívať sa jeden druhému do očí.

– Spomenuli ste, že ste tu mali známeho. Azda ešte žije niekto z jeho rodiny.

Neobrátila sa k nemu, keď to vyslovila, lebo vedela, že to, čo povedala, môže sa zdať, ako by ho vyhánala. Iste to vyslovila len preto, aby mu pripomenula, že už môže ísť. Ale nepozrela pritom na neho, aby nemusela vidieť jeho zahanbenie. Jeho prítomnosť privádzala ju na myšlienky o jej prvom mužovi, ktorý je mŕtvy. A netreba rušiť pokoj mŕtveho. Mala svojho muža rada, a rada by mu bola dala viac, keby jej ho vojna nebola vzala z náruče. Nemôže predssa za to, že ho ľúbila krátko a že potom k nej prišlo šťastie s druhej strany. Pravda, žiadala, aby ho úradne vyhlásili za mŕtveho, ale iba preto, lebo jej notár tak poradil. Áno, poznala už vtedy toho druhého. Pomáhal jej pri gazdovstve a mala ho pri sebe v posteli. Ale či to nerobily všetky ostatné, ktorým sa mužovia neveracali z vojny? Istotne, tak to bolo správne. Vtedy možno ešte pochybovala o tom, no dnes ju presviedča všetko, kam sa poďíva, že tak to bolo správne. Gazdovstvo by bolo spustlo a ona by bola vyhasla bez úžitku.

To všetko sú myšlienky, ktoré sa im daromne pletú hlavou, lebo vec je dávno rozriešená. Vedia to obaja. On i ona. Zbytočné je čakať i na toho druhého. Nemôže mu povedať nič, čo by on už dávno nevedel. Žije s ňou predsa dlhšie, ako žil on. Usporiadal iste všetko práve tak dokonale, ako chcel (ale nestihol) usporiadať i on sám. Dopleťie teda koš a pôjde o dom ďalej. Všade sa najde deravý koš, rozbitý hrniec, ktoré treba poreparovať.

– Hej, – vraví, – mal som tu známeho. Ale z jeho rodiny niet už nikoho.

Mohol by doložiť: „Žena sa vydala po druhý raz, dieťa umrelo na španielku a jeho vyhlásili za mŕtveho.“ Ale tým by sa všetko pokazilo.

Berie teda barlu pod pazuchu, napraví si mošnu na prsiach a podíva sa ešte na ženu.

– Zdraví ostaňte.

Mädlí čiapku v prstoch, chce ešte čosi riečiť, za čosi poďakovať, o čosi poprosiť. No všetko je strašne vzdialené, nedostihnuteľné a nie dôležité. Obráti sa a shrbene, zvolna odchádza cez štvorec dverí. Žena sa za ním díva nemo a meravo. Odchádza človek, ktorý jej zaplátal koš a doniesol niklové hodinky od mŕtveho muža. Naplnila mu za to mošnu múkou a zemiakmi.

A von svieti slnko, osušeľ sa zdvihla, vzduch je zasa priezračný a nebo sa prívetive nakláňa k tvári človeka spravodlivého.

OSTATNÝ RAZ

Synovia odišli z jari na múranie.

„Vrátíme sa,“ písali, „týždeň pred Jakubom pomôcť pri kosení.“

Minula sa jar, začalo sa leto, prišla streda – týždeň pred Jakubom. Synovia nechodia.

To už starý otec Lanštiak polihovali. Dýchať nedalo, v boku klalo. „Tuto i tuto.“ Ledva sa starý otec večierkom na priedomie vytiahnu, sadnú na prietos, paličku oprú k nohám.

Hore dedinou idú chlapi. Po jednom, po dvoch. Kosy na pleciah, na kosisku kapsička, v nej kolík, nákovka, babka, kľúčik. Na bedrách zakvačený oselník. Pri každom kroku zahrká oslička v oselníku: hrk, hrk.

– Idete?

– Ideme.

Hrk, hrk.

– Na noc?

– Na noc.

Hrk, hrk.

Smutne pozerajú starý otec za chlapmi. „Nepôjdem ja už... Záduch tlačí na prsiach. V boku kole. Tuto i tamto...“

Na rynku rozostavil kramár šiator s kosami. Vyber si, akú ti len duša zažiada: polku so širokým koncom, hronku s úzkym, končitým. Dlhú a ťažkú, súcu žito žať; krátku a ľahkú, súcu na Bliesach škutinu zpomedzi chopkov vykášať. Neprenáhli

sa, dobre vyprobuj, kým sa rozhodneš. Štrngni špicom o zem, prilož k uchu a načúvaj, aký zvuk vydáva. Posliň palec a prejdí ním po ostrí. Poťažkaj v ruke, poklep hánkou, prehni na kolene. To všetko zopakuj v zmenenom poriadku dva, tri – desať ráz.

Hnevá sa starý otec na chlapov, čo idú na lúky. Nič sa mu na nich nepáči.

– Trochár, – zadudre, keď ide okolo Kubis.

– Žráč, – keď prejde pomimo Melich.

– Rozdrap sa tam... Ktože to kedy slýchal...

Voľakedy o Jakube bolo dosť času. Teraz: tráva nevyzretá, úžitku nedá a už ju idú ráňať.

Nedá mu, nedá starému otcovi nezávidieť zdravým, mocným chlapom, čo sa týždne budú oháňať kosami na lúkach. Na slnci, na vetre. Tuto Kubis: krivý, trochár, a predsa si vykračuje ako vicejšpán.

A keď pofríka dážď, raduje sa starý otec: „Nevravel som: časy sú ešte nestále, tráva nevyzretá, narobíš sa a úžitku neuvidíš.“

Robota okolo sena je najhrdšia zo všetkých gazdovských robôt. Hotujú sa na ňu, ako na prijímanie velebnej sviatosti oltárnej. Spomínajú ju skúpo a iba v triezvom stave, s rovnakou úctou ako spomínajú meno božie. Za tri týždne spávajú chlapi v stodolách na lúkach, ďaleko od dediny. Ísť po prvý raz na lúky je pre chlapca väčším významením, ako obliecť si po prvý raz dlhé nohavice. Nohavice sú iba formou. Ísť na lúky je obsahom: znamená byť prijatým do sväzku chlapov, gazdov. Počujú sa tu reči, súce len pre chlapské uši. Robí sa tu práca, súca len pre chlapské ruky.

So dňa na deň sú starý otec netrpezlivejší.

– Nechodia. Bolo by im napísať. Či ako? Neprizabudli? V dňoch sa nepomýlili?

Odrazu tiché nepriznané želanie vkradlo sa starému otcovi do duše: vyjsť ešte raz na lúky, ešte raz a napokon vyhriať na slnci staré kosti, večierkom variť údlo mäso pod kriakom. Naposledy môcť sa vyspať v stodole na sene! „Dvierka sú nízko, vyšiel by som ja ešte. Oj, vyšiel...“

V prsiach vari trochu odľahlo.

„Ak prídu, nepustia ma. A čo, ak neprídu...?“

– Nože, Miško, chlapče, dones s pôjda tie kosy, nech ich poobzerám!

Starý otec hotujú kosy. Štyri. Dve pre synov. Jednu – novučkú, ľahkú – pre Miška (čas mu je pribrať sa, skúsiť gazdovský život). A jednu – tajne, aby stará mať nevideli – pre seba. Kosisko staré, vyúdené cez dlhé roky v dyme na pôjde. Kvačka na ňom hladká, vyhladená tvrdými dlaňami. Kosa vydratá sedí v babke ako priliata. Mazne sa s ňou starý otec ako s dieťaťom. A záduch – vari naozaj povolil.

Čo raz žiadostivejšie pokukujú starý otec na koscov, čo idú hore dedinou.

– S nami sa, sváko!

– Hoh, nebodaj, čakám na synov...

A tiché, nesmelé želanie hniezdi sa starému otcovi v prsiach. Pošepkáva, vyvoláva.

– Idete?

– Pomaly... treba. A vy kedyže?

– I nám by bolo.

A oslička v oselníku: hrk, hrk – pokúša, vyvoláva.

V sobotu prišiel list. Položili si starý otec okuliare, ale písmo, nebodaj, vrtí sa pred očami, drobí pod stareckým zrakom. Zavolali vnučku na pomoc.

– Prečítaj tuto. Učili ťa v škole.

„Nemôžeme prísť. Zárobky sú dobré. Najmite si pomoc,“ prečítala vnučka.

Srdce sa zatrepotalo v starom tele. Brada zatriasla. „Ale načim sa rozčuliť,“ spamätali sa starý otec:

– Kýho časa... Kto to kedy slýchal? Pomoc?! S cudzou čeladou sa hnevať. Hriechu v dome narobiť. Radšej nech na koreni zhnije!

V nedeľu zašli starý otec do kostola. Pomodliť sa, síl od Boha vyprosiť.

Po obede priam sa kdesi podeli, aby sa nemuseli so starou materou do reči púšťať. Až na mraku vyvrhli zpoza dvora: brusliak zapätý po bradu, na nohách čižmy, v ruke valaška – kosa na pleci. A prostred čela vráska. Strašná! Už tá vráska sama stačila zaseknúť kázeň starej matere:

– Kdeže, ty starygáň, vari si sa nezblaznel? Boha pokúšať...

– Čit! – zahriakol ju starý otec s velebným posunkom, ako by ho boli vyrušili z modlitby.

– Miško, rušajme!

Vyšúlal sa i Miško zpoza dvora.

– No, poďme vo meno božie.

Išli. Miško sa čochvíľa prizera starému otcovi na nohy, či drží krok, ako videl pri chlapoch. Držal.

*

Lúky voňaly. Slnce svietilo. Vetrisko, zbojník, čuchral staré kriaky, preháňal sa po tráve.

– Takto si, syn môj, pritískaj päťicu, aby ti špic nedugal do zeme. Raz-dva, pravou nohou vopred, raz-dva, raz-dva.

Nohy nechávajú na vlhkej, pokosenej pažiti dve rovnobežné, neprerušované stopy.

– Menej si zachyť. Zadychčíš sa.

– Ej, veď ja vládzem.

Láskavá bolesť v rukách, v kolenách.

Vysoké, dlhé ujúkanie dievok z úbočia : „Ujjúúj – juj, juj, juj, júj – na ti, Dano Brdárovie, Marku Stanovie na ti ju náá! Ihjúj, jujujujúj – na ti ju na!“

Kvety, mŕtve i živé, na radku i na koreni, voňajú tuho. Vtáča vyletí z radka krátkym, trhavým trepotom krídel k zenitu.

Dni sú zázračne krásne. Hlboké, priestranné, oboma koncami pripnuté k večnosti. Bezbožne zelené. Zahľadené do seba. Ustrnuté nad zázrakom vlastnej plodivej sily. Započúvané do tlkotu srdca poľnej zveri, do šumotu miazgy v stebľách trávy, do ševelu ihličia na sihliakoch.

Starý otec sa podopreli dlaňami o kosisko a v tichej, chlapcovi nepochopiteľnej dohode s dňom, so slncom, s vodou a zemou načúvajú neslyšateľnej ozvene dávnych časov.

Sivé, jasné diaľky topia sa v slnci. Oj, nevydržíš, braček, nevydržíš dívať sa, v oči reže, slzy zalejú stareckú tvár.

– Rušajme, Miško, v mene Boha.

Chlapec pokľukáva za starcom. Bolesť v rukách sa priostrojuje. „Vydržať, vydržať do poludnia.“

Cez poludnie dobre je poležať si v sladkej únave pod stodolou. Možno sa poshovárať so starým otcom. Možno sa podučiť z múdrych rečí.

Večer sa zavítaš do sena, iba hlava ti trčí, zaspíš v pol Otčenáši, nezbadáš ani, že starý otec dlho neusína, mrví sa v sene, púšťa sa do reči s kýmsi. Ktosi kľací starému otcovi na prsiach, sbiera jeho reči do uzlíčka a rozkladá pod štít, ako hríby na sušenie. Ráno, keď sa zobudíš, klepe už starký kosu pod stodolou. Ponáhľa sa s kosením. Tie nočné rozhovory neslúžia mu na zdravie. Záduchu niet, ale smútok, horší ako záduch, nanosil sa mu do tvári. A čím viac trávy odbúda, tým je starcova tvár smutnejšia.

– Nevrátim sa ja už sem. Nevrátim...

V predostatný večer, keď už na ráno zostávalo dokosiť iba prieloh konča lúky, zatiahla sa tvár starého otca do nepoznania. Strnisko na brade zbelelo načisto, líca spopolavely. Toho večera už ani nejedli. Zavesili kosu pod odkvap, sadli si pod stodolu, opreli sa o stenu. Miško probuje jesť, ale nechutí. Priam v pažeráku zasekuje, do brucha nedajbože dostať. Odloží misku a čaká. Donesie z chrástu suchého raždia, rozloží ohník, prikladá a čaká.

Starý otec ledva dýchajú. Ruku – ťažkú, tvrdú – pritisli na prsia.

– Pamätaj, synak... pamätaj, čo som ti vravieval... Boha sa nespúšťať... zem... zem nezradí... ľudí... maj rád ľudí... spomeň si, čo som ti vravieval... Zajtra... zajtra dokosíme...

Ruka – ťažká, tvrdá, z dreva vykresaná ruka – odpadla s prs pomaly, potichu na zem.

– Starý otec, starý otec! – objíma Miško starcove kolená, žalostive zajačí.

Počuli chlapi z okolitých stodôl chlapcov vzly-

kot. Prišli, budili starca, hmatali puls, načúvali na prsiach.

– Nedýcha. Skonal.

Vystreli ho pod stodolu, pod hlavu sena nakládli, bradu podviazali, ruky na prsiach složili a potichu sa pomodlili. Chlapca pojali so sebou.

– Nech mu je Boh milostivý, umrel bez farára. Ráno pôjdeme po voz do dediny.

*

Ráno sa zvesť rozniesla po lúkach. Schádzajú sa chlapi v krdlikoch s celých lúk k stodole starého Lanštiaka. Patrí sa pomodliť nad ním, vyprevadiť ho do dediny. Skupinky vážnych tvárí stavajú sa obďaleč stodoly. Okúňajú sa akosi pristúpiť bližšie, vyrušiť kosca zo zaslúženého odpočinku. Rosa jagá sa na tráve. Dobré sa kosí takto za rána, kým je rosa na tráve. Žiaľ tu stáť a diškurovať o smrti starého Lanštiaka.

– Nedokosil, – povie ktorýsi.

– Ale málo mu zostalo. Iba hen prieložtek konča lúky..

Obzrú sa chlapi na prieložtek.

– Čože to? Ľala...

Starý Lanštiak, rozkročený, pokojne si kosí prieložtek konča lúky. Teraz vytiahol osličku a rozvážne ostrí. Zázrak, ľudia boží! Vari vstal z mŕtvych? – Počuť, ako kosa cvendží, vidno, ako tráva padá a ukladá sa do rovného radka.

Chlapi sa žehnajú a hľadia s otvorenými ústami na Lanštiaka.

– Dokosil.

– Nebodaj, nedalo mu umrieť, kým nedokosí.

Šesťdesiat rokov sám začínal, sám dokončieval. Nedalo mu.

Cestou s lúk stretli vtedy starý otec zástup horekujúcich žien a švagra s vozom. Nahnevali sa vtedy starý otec nešeredne:

– Kdeže vás čerti nesú? Vyobliekané, bez batohov! Či sa tak chodí na lúky? Aby vás...

Žili potom ešte starý otec do Mateja.

UČENLIVÁ MARTA A STAROSTLIVÁ
MÁRIA

Toto je príbeh o dvoch sestrách, Marte a Márii. Úlohu svodnice hrá v ňom Marta. (Odkedyže je na svete tak? spytujem sa zdivene. Odkedyže si starostlivá Marta vymenila úlohu s učenlivou Máriou? Akéže skryté prevraty sa odohraly v ľude Kristovom, že nastala táto trápna transfigurácia?)

Marta začala svoju úlohu v narážkach, v drobných náznakoch, aby vyskúmala pôdu u sestry. No čím ďalej, tým väčšmi ju dráždilo, že sestra ostáva hluchá a pohrdavo odvracia tvár, kedykoľvek začne o svojich plánoch. Zadúšala sa už týmito plánmi, nadúvaly ju a skreslovaly podráždeným vzruchom jej pohyby i slová. A raz, keď ju mať hrešila pre novú parádnú letnicu, muselo to z nej vybuchnúť. Áno, nech to teda vedia, odíde od nich, odíde do mesta. Má už dosť ich večného šomrania, dosť drhnutia od svitu do mraku, dosť sa napočúvala ich nadávok do parádnic, fiflien a frajeriek. Odíde; ešte tejto jesene odíde do mesta.

Od tých čias neskrývala sa už pred sestrou. Za dusných večerov, keď mesiac nevystupoval zpoza ťažkých chmár a opití parobci motali sa po ceste ako mátohy vlastných neukojiteľných vášní, sedávaly spolu na lavičke pred domom. Dívaly sa obe ponad hrebeň susednej strechy na ťažké vemená chmár a načúvaly blížiacim sa krokom. S maličkou iskierkou nádeje upínaly na chvíľu svoju pozornosť k tým krokom, a keď prešly a zatíchly bez

zastavenia na druhom konci dediny, vracaly sa sklamané k svojim myšlienkam.

A potom sa Marta rozhovorila. Potichu, zasne-
ne, aby neodplašila svoju vidinu. Kým sestra mlčí,
siakne prúd jej reči neprerušovane do teplej tmy.
Kdesi v diaľke vystiera mesto tisícramennú svoju
náruč, volá a vábi. Áno, akéže šťastie ju čaká tu,
na dedine? Kto si ju tu povšimne? Kto ocení jej
pôvab? V meste... v meste...

– Čo tam chceš robiť? – pretrhne ju Mária podráž-
dene. – Z čoho budeš žiť?

– Najdem si službu.

– Službu? U koho?

– U hocikoho. A potom... kto vie... – Marta
sa tajomne usmeje – ...hádam sa i vydám.

– Za koho ozaj?

– Najdem si. V meste si každý môže vybrať.

Znie to celkom bezbožne. Márii sa protivia Mar-
tine plány. Ale Marta si je istá. Vie presne, aký má
byť ten, ktorého si vyberie. Aké má mať ruky, fú-
ziky, ako sa má usmievať a aký má byť dotyk jeho
dlane. Bude sa podobáť tomu mladému učiteľovi,
čo každého rána chodievala okolo ich oblokov. Páči
sa jej, ako si učiteľ pri chôdzi švihá trsteničkou,
ktorou vypláca deti v škole, páči sa jej jeho výboj-
ný úsmev, ktorým každého rána sprevádza svoj
pohľad do ich oblokov, kde ona očistomok oblamu-
je suché lístky z muškátu.

Keby nebola dosť rozumná, nedal by jej ten
učiteľ spávať. Pália ju pery a podlamujú sa jej
kolená, keď naň dlhšie myslí. Ale ona sa vystríha
myslieť naň dlhšie. Je rozumná a opatrná. A keď
sú už myšlienky o ňom (za takýchto dusných ve-

čerov) celkom neodbytné, tu prenáša si jeho figúru do mesta, ďaleko od sľedivých susediek a nevrlej matere. Tam kdesi v hmýrivom, nedočkavom prostredí vyrazí raz slobodne jej zadúšaná túha a rozkvitne nádherným, bujným kvetom.

Obchádza na prstoch okolo svojich dráždivých predstáv. Štekľia ju a svrbia na jazyku. Rada by ich vyslovila naplno pred sestrou. Ale sestra je pohrúžená do vlastných myšlienok.

Aké sú to myšlienky?

Nikdy sa o tom nesmie nikto dozvedieť.

Sestra Mária znáša trpezlivo podozrievavý pohľad sestry Marty a zakrúca sa tesnejšie do vlnenej šatky po starej materi.

A jedného večera pred spaním, keď si rozčesávala vlasy pred zrkadlom, čo visí vysoko a šikmo na stene medzi oblokmí (takže sa v ňom vidí celá, od hlavy po päty), poďívala sa pozornejšie na svoju tvár. Priklonila tvár bližšie k zrkadlu a videla v nej celkom jasnú premenu. Pritkla tvár celkom blízko k studenému sklu a zbadala vo svojich očiach strach. Čím dlhšie sa dívala, tým určitejšie vystupoval strach z jej rozšírených zreníc. Nemôže pochybovať o tom, čo značí premena v jej tvári. Tej noci, keď sa Ondro nasilu dobyl do jej komory... Nevládze myslieť ďalej. Kladie si dlaň na život a načúva. Pilne a sústredene načúva krokom neznámeho príchodzieho. Ustupuje vydese-
ne pred svojím obrazom v zrkadle. Neodbytná otázka rozzvučala sa jej v hlave ťažkým a jednotvárnym hukotom.

– Čo sa s ňou stane? Čo sa stane, keď sa o tom dozvedia ostatní?

Nikdy sa o tom nesmú dozvedieť. Je tu mesto. Neznáme, ďaleké, milosrdné vo svojej ľahostajnosti. Tam sa schová so svojou hanbou.

Od toho večera načúva pozornejšie Martiným rečiam. Kladie jej pochybovačné otázky. Koľko šiat a koľko letníc bolo by treba vziať si do mesta? Koľko platia v službe? A periny? Treba v meste chodiť vždy vo sviatočnom a či sa možno obliecť i do každodenného?

Starostlivá Mária počíta a uvažuje. Ale dosiaľ nevystupuje zo svojho úkrytu. Iba očistom preloží svoje šaty zo spoločnej truhly do menšieho kufríka, čo stojí v komore, kde spáva.

– Vari sa bojíš, že ti to niekto pokradne?

Nie, nebojí sa, ale chce všetko mať pri sebe, chce vedieť, koľko svojho má.

– Vari sa ideš vydávať?

Nie, nejde sa vydávať. Ale je lepšie, keď každý má svoje na osobitnej hrbke.

Zavre kufor, uviaže kľúčik na šnúrku a zavesí si ho na hrdlo. Tak, teraz je spokojná.

A potom príde jeseň.

Všetka práca je už skončená. Ľan je otlčený, vytrepaný i vyčistený. Sviazaný v štyroch tučných viazaniciach suší sa teraz na pôjde. V každej viazanici sú dve kyty, v každej kyte dvanásť poviesien a v každom povese dvanásť hrstí. Tak je pekne rozdelený. Len ho priať. Až ti sliny tečú.

Už sú i zemiaky vykopané. Už sú i složené vo dvoch zápravách v pivnici. Každé osve – drobné pre ošípané, veľké pre ľudí.

Už je i kapusta sobratá. Už je i postrúhaná a na-

tlačená s kôprom a rascou a kyslými pláňčatmi do suda. Už i pena vystupuje zpod dosiek, pritisnutých skalou.

Už sú i dve jarky zarezané, droby z nich poje-dené, mäso zasolené a kože predané Židovi.

Už je i obilie vymlátené, už i drevo pod ústre-ším nachystané.

Všetko je hotové.

Len už ísť...

Starostlivá Mária chodí a hľadá po dome, po dvore, po humne, kde by ešte bolo treba čo spraviť. Večer stojí vo dverách (noci sú už chladné), načúva. Šumí dážď, pod hradskou šepoce potok, na druhom konci dediny zavýja pes, s času na čas ozve sa Rysulin zvonec zo dvora. Prsia sa jej svie-rajú úzkosťou, celá sa chveje chladom. Naozaj už niet čo vykonať. Všetko je hotové, všetko skon-čené. Nič ju nezdržiava, nikto ju nepotrebuje. Znevrady sa zadiví, ako mohla predtým, minulej a predminulej jesene, nezbadať, že ju nikto nepotrebuje. A v zápätí udre jej krv do tvári, celú ju obleje horúci stud. Vlni a predvlni bol tu ešte Ondrej. Štíhly a čistý, trochu rozmaznaný, vy-obliekaný ako panenka, s pierkom, čo mu zastrčila za klobúk, keď išiel v nedeľu do kostola. Všetko mu bolo dovolené: bol najbohatší a najhodnejší medzi parobkami. Najprv o tom nevedel, bol spô-sobný a milý. Potom sa o tom dozvedel (dievky sa mu vešaly na päty, krčmár mu dával na úver), začal piť, vybíjať obloky Židovi. A jednej noci do-byl sa nasilu do jej komory. Potom už nikdy viac. Odišiel na vojenčinu. Ale Márii zostal naveky trčať hlboko v útrobach ostrý, krvavý klin. Rozštíepil ju,

zabil ju zdnuky. A teraz v nej puchne a pomaly sa nadúva. Mária siaha si dlaňou na život. Všetka krv tuhne jej v žilách. Cíti pod dlaňou tupý tlak, cíti, ako sa tam čosi rozpína, pučí, vytrvale sa nadúva, dvíha sa k hrdlu a celkom jej zastavuje dych. Vidí pred sebou svoje rozšírené zrenice, ako sa na ňu dívajú zo studeného skla v zrkadle. Čo spraviť a kam sa podieť, aby im unikla?

Prší, je celkom tma, na nebi niet jedinej hviezdy, vonku ani dnuhá jedinej odpovedi. Odísť...

Teraz je tu mesto.

A to je už iná rozprávka. Musíš sa poriadne obháňať, aby si sa udržal nad vodou. Ukrutný pozor si musíš dávať, aby si sa nezaplietol v tej motanici a nestratil cestu k útulku, kde spávaš. Zpočiatku sa ani dohovoriť nemôžeš; vlezieš niekam, povieš, to a to by som chcel, a oni na teba vyvalia oči, ako by po prvý raz počuli ľudskú reč. Ale pomaly všetko sa vysvetlí. Nakoniec najdeš si aj miesto. I keď je to len miesto umývačky. Celý boží deň kľačíš na kolenách a drhneš vechťom kachlíkovú dlážku. Ľudia chodia okolo (vidíš len samé nohy), ale nikto si ťa nevšimne. Iba niekedy potkne sa niekto o teba, stúpi ti na ruku a potom sa na teba osopí. Nebolí to veľmi. O chvíľu zas nič necítiš a môžeš drhnúť ďalej kachlíkovú dlážku. Ľudia stále chodia okolo a dlážka stále musí byť čistá.

Marta sa má lepšie. Vyvolila si lepšiu stránku, ktorá jej nebude odňatá. Sediace pri nohách svojho majstra, počúvala slová jeho a ľahko ich chápala. Ľahko si osvojila roztekaný výraz mesta. A chytro si všimla, že pod týmto roztekaným výrazom skry-

tá je blahosklonná pozornosť k nej, k Marte. Mesto ju prijalo, mesto ju potrebovalo. Čerstvý glg do smädného, do bezodného hrtana ulice. To sa stalo takto :

Raz do týždňa, v nedeľu, keď obe majú voľno, schádza sa Marta s Máriou na malom námestí pri pomníku akéhosi pána, ktorý drží v jednej ruke knihu a druhou ukazuje niekam do oblakov. Obe prostovlasé, s ručníkmi prehodenými cez ruku, Mária s kytkou fialiek, ktoré drží v sovretej dlani na páse, Marta s novou taštičkou, do ktorej nevie čo položiť. Obe v širokých, naberaných sukniach, v tesných živôtkoch, napätých tvrdými prsníkmi (Mária má prsia trochu plnšie ako Marta, ktorá je i v páse útlejšia), prepásané stužkou s peknou mašľou na bedrách. Sviatočne nemotorné, dedinsky rozpačité, chodia bez cieľa sem a ta, nazerajú do výkladov (Marta hovorí odborne o krepdešínoch), zastavujú sa pred biografmi (poprezerajú za odpoľudnie všetky, za sklom vyložené obrázky), slabikujú reklamy, dívajú sa za kriľavo oblečenými ženskými, ňesadnú si, nikam nevojdú, nič si nekúpia, nikomu sa neprihovoria. Ak sa stane, že sa pri nich zastaví vojak, ktorý sa robí, ako by sa zaujímal o všetko ostatné, len nie o ne, tu obe naraz stratia odvahu a odchádzajú náhlivo, mlčky, neobzerajúc sa. Marta býva potom podráždená, neprihovára sa Márii, alebo do nej zadrpuje a dáva jej cítiť, že zas všetko pokazila. Rozchádzajú sa potom namrzené a prv, ako je potrebné, aby byly zavčasu doma. Nasledujúcej nedele sídu sa opäť, a opäť chodia bez cieľa sem a ta po uliciach, až ich bolia nohy, až sa im hlavy krútia a šumí im v nich

ako v úle všetko to vrenie, hmýrenie a hučanie okolo. Schádzajú sa a rozchádzajú, lebo nikoho iného v meste nemajú a potrebujú aspoň raz do týždňa počuť ľudské slovo.

Jednej nedele (to už bolo teplo, zima nebola taká tuhá, ako bývala doma) zatúlaly sa priveľmi ďaleko, až k mostu, čo viedol cez rieku. Most bol náramne dlhý, železný, podopretý mocnými piliermi na prostriedku a na koncoch. Na druhom brehu rieky nebolo vidno domov, len dve-tri vily a nejaký komín. A potom tam bol les. Naozajstný les. Aspoň odtiaľto sa zdá, že je naozajstný les – hustý a všade rovnako vysoký – ako pristrihnutá kefa. Dalo sa tušiť, že za lesom je lúka s mladou, mäkuškou trávou, v ktorej sa brodí slnce. A v lese mohol byť chládok, všelijaké vône, chrobáky a slimáky, kvietky s útlymi kališkami a hustý, ostro páchnuci mach, do ktorého sa možno svaliť a cítiť sa ako v náručí domova.

Mária sa ta díva zarazená, ako na náhle zjavenie, a vracia sa jej ohrdená spomienka na domáce nôty.

– Poďme ta! – povie Mária.

A naozaj: cez most sa dá prejsť na druhú stranu, prúdi tade zástup ľudí. To Máriu trochu zarazí. Túžba, ktorá ju práve naplnila až po okraj, môže byť ukojená tak ľahko, že je to až podozrivé. Nezdá sa jej, že práve toto šťastie netreba vykupovať odriekaním. Ale nech, podívame sa!

Prejdú cez most. Mária dýchala vzrušene a rozochvene, ako keď šla po prvý raz ku konfirmácii, na ktorú sa dlho s pánom farárom pripravovali a od ktorej nejasne čakala vysvetlenie všetkých zá-

had, čo sa v nej začaly vršiť od tých čias, ako sa jej začaly nalievať prsia.

Na tvárach okoloidúcich hľadá vzrušenie, podobné svojmu, a za mostom kupuje pre obe vrecúško medovníkov. Je to predsa len slávnostná chvíľa a jej začiatok musí sa odlíšiť týmito medovníkmi od každodennosti ostatného života. A potom opatrne, so vzrastajúcou nedôverou vstupuje na asfaltovaný chodník, vedúci medzi stromy. Nuž, vidno, sklamanie nedáva nikdy na seba dlho čakať. Nie je to nijaký les. Ľudia, čo tu sedia a tmolia sa po úzkych chodníkoch, nemajú, zdá sa, vôbec v úmysle odložiť masky tej známej povýšenej unudenosti. Za tým, veru, nemusely chodiť až sem. Les nie je lesom, stromy nie sú stromami. Stoja v osihotenej dôstojnosti a úctivej zdvorilosti ďaleko od seba, vedomé si svojej vzácnosti.

Nič zato! Mária aspoň vie, na čom je, vie, že sa musí i ďalej spoliehať iba na seba. Ale keďže sú už tu, môžu ísť ešte ďalej. Teraz už môžu ísť celkom pokojne. Až sa naľakala, keď si uvedomila, čo by sa bolo stalo, keby sa bolo splnilo, čo očakávala. Keby sa odrazu bola otvorila pred nimi lúka, z ktorej, ako vyplašený diviak, bol by na ňu zaútočil vietor, objal ju náruživým rozmachom v páse a svalil na zem prv, ako by sa mohla spamätať.

Myslí zasa každá na svoje veci. Marta na svoje nové pančuchy telovej farby a na topánky s vysokými opätkami. Mária na závrat, ktorý sa jej práve zmocňuje.

– Pritiahla som si trochu tuho odedzu dnes ráno, – myslí si, a rada by odbehla na chvíľu niekam za ker, aby si ju povolila. Ale bojí sa Marty,

ktorá by iste zbadala, ako naraz zmohutnela v páse. A tak by všetko vyšlo na javo.

Naraz... čo to? Obe sa zastavily; zdá sa, že zašly priveľmi ďaleko, chodník je už nie vyasfaltovaný, les je hustejší a vopred ani nazad nevidno človeka. Ach, nie, toto ich nezastavilo. Znova sa vracia ohrdená spomienka na domáce lúky. Zjavuje sa v tomto prostredí ako vzdialený prelud, ako nápev zabudnutej pesničky.

Ba nie, toto nemôže klamať. Je to vôňa materinej truhly, v ktorej sú uložené svadobné šaty, jej a otcove, a výbava pre dcéry. Och, nie, toto nemôže klamať.

A naozaj jest tu plno materinej dúšky. Obe si odtrhly stonku a obe naraz pritkly si ju k nosu. Vôňa letného dňa. Vôňa machnatých lúk. Vôňa usušeného, načuchraného sena, keď ho máš plnú náruč, keď ti zvoní nebesá nad hlavou a vietor ti fúka pod sukňu a nadúva ju a pokúša sa vyzliecť ňu. Šteklí ňu popod kolená, pchá sa ti za blúzu a cíti sa tam ako doma. Dávaš sa pred ním na útek a on ňu prenasleduje, hrá sa s tebou, ovíja ňu a olizuje so všetkých strán, až si celá čistá, ako keby si vyšla z kúpeľa, a vzdávaš sa mu s neskrotnou žiadostivosťou. Tiež sa takto zadychčíš, ako dychčíš teraz, zavieraš načisto oči a padáš do trávy. Si celá bledá...

– Si celá bledá, Mária, ľahni si do trávy.

Líha si do trávy a Marta si sadá vedľa nej. Ešte stále sa to vzdúva, ešte stále znie v ušiach. Ešte stále sa vracia, tichšie a z väčšej vzdialenosti, obchádza ju na prstoch a šeptom ju vyvoláva. Už-už si myslela, že naveky má s tým pokoj, a teraz sa to

vracia a napína jej svaly na krku. Zalieva ju ako príliv morský breh, kolíše, hojdá, uspáva...

Usína ukonaná. A v spánku vynoruje sa predstava, ktorú celé dni zatláča do podvedomia.

Vynoruje sa opäť ako mŕtvola z bahna nad vodou. Vyplaví sa s nadutým bruchom na povrch, prevracia sa a pomaly sa otáča ako bizarný kompas okolo vlastnej osi. Azda sa to nikdy neskončí? Kde je a čo sa s ňou robí? Namáhavo sa rozpamätáva na ono miesto; poznáva zátočinu, kam ako deti chodievaly púšťať halúzky a íverky, ktoré sa potom krútily stále v kolese okolo vírivého tancujúceho stredu, a kde raz našly ženy, keď neďaleko močily ľan, utopeného Fábrych paholka.

Azda sa to nikdy neskončí?

Naduté brucho, brucho, ktoré sa stále nadúva a neustále viacej a viacej nadúva. Pokúša sa zatlačiť ho silou pod hladinu (je pritom celá spotená), ale zakaždým vyklzne jej zpod dlaní, prevráti sa a znova sa otáča okolo vlastnej osi. Je ako živé, čosi v ňom žije a derie sa neodbytné na povrch.

Naraz sa zobúdzá, vyskočí, obzerá sa dookola.

Niet tu nikoho. Vietor vyčesáva posledné šľaky slnečných lúčov zpomiedzi šumiacich stromov. A jeho drusa vyháňa z košiara na druhom konci chotára krdeľ bielych chmár. Pohvizdujú si, čeladníci nebies, potichu pomedzi zuby a mávajú vozvysok rukami v širokých rukávoch.

To značí, že čochvíľa bude tma a treba myslieť na návrat.

Ale kde je Marta?

Mala by tu byť Marta...

V náhlom ustrnutí kladie si prsty na pootvorené

ústa a pokúša sa zachytiť doznievajúci šepot nad lesom. Pustí sa za ním. Ale hneď sa bezradne zastaví.

– Marta!...

Tichosť medzi stromami vssala jej hlas ako hĺba piesku kvapku vody.

Je iba jediné vysvetlenie, prečo Marta odišla. Odbíja toto vysvetlenie, hľadá nové, pokúša sa upokojiť. Zlá predtucha znova sa vracia a po chvíli (prešla hádam hodina) utvrdzuje sa v nej v pevné presvedčenie. Vošla mimovoľne do lesa, chvíľami sa zastavuje, načúva, kladie dlaň na ústa a volá:

– Marta!...

Ale ľaká sa vlastného hlasu a nevládze dokončiť poslednú slabiku.

Prediera sa ďalej pomedzi stromy, driape si šaty, nevie už vôbec, kde je. Chvíľami vyjde na čistinku, a tu sa leskne mrazivý mesačný svit, *ako nôž, ktorým vraždili*. Mlčanie je tu dvojnásobne kruté.

Všetky sily ju už opúšťajú. Rada by si oddýchlá, ale strach, ako stočené pero, umiestené v jej útrobách, ženie ju ďalej. Je možné, že sa už Marta vrátila na lúku, že ju tam hľadá. Je možné, že odbehla iba na chvíľu, spadla, stalo sa jej nešťastie. Je možné, že len zablúdila a teraz je už doma.

A znova beží, znova rozráža kry. Znova padá a znova sa dvíha. Raz sa jej zdalo, že poznáva miesto, kde sa práve pred chvíľou potkla, chce sa ta vrátiť, a znova sa zamotáva. Raz už prebehla cez asfaltový chodník, ale pozde si to uvedomila a nemôže ho znova najstť. Potom sa celkom blízko zaligotalo svetielko. (Bolo ich už toľko, ale zakaždým, keď na niektorom utkvela zrakom, ukázalo sa, že to bola svätojánska muška.) Ale toto je svetielko

opravdové. Chytá sa ho rezignovane. Nie preto, že by dúfala, ale preto, lebo je to jediná vec na blízku, čo ju priťahuje, a jej vôľa už nekladie nijakého odporu. A potom sa vynoruje svetielko druhé a ďalšie; napokon je ich celý rad. Je to hradská, čo vedie do Viedne. Jedno, ktorým smerom sa pustíš: na koniec (svojho osudu) vždy dôjdeš.

Už počuť hučať Dunaj.

A tu je záhradný hostinec, osvetlený papierovými lampionmi, rozvešanými na drótoch pomiedzi agáty. Kde sa vzalo naraz toľko ľudí? Sedia tu poza stoly, smejú sa, spievajú a nahýnajú si z pohárov. Teraz im začala hrať hudba. Vstávajú, idú po páre do stredu na prázdne miesto a začínajú tancovať. Pri stoloch sa vyprázdnilo. Je lepší rozhľad. Keby ti na tom záležalo, mohla by si porátať všetky pivné poháre na stoloch. Ale už ti na ničom nezáleží. Iba že tu stojíš a dívaš sa s cesty ponad plot do záhradného hostinca. Vojak pri tamtom stole pod agátom zapaľuje si práve cigaretu. O chvíľočku vstáva a čaká, kým vstane i jeho spoločníčka.

Vojak má na pleciach tri gombíky. Je to čatár.

Zapálil si cigaretu a postojacky dopíja pivo zo svojho pohára. Jeho spoločníčka vstáva. Ale dosiaľ je obrátená chrbtom. Berie si taštičku, čo ležala pred ňou. Má široké naberané sukne a peknú mašľu na bedrách.

Je to Marta.

Teraz sa obracia, usmieva sa na vojaka. Marta sa usmieva na vojaka. Vojak sa usmieva na Martu. Hudba hrá. Vojak seabedome odľukuje dym z cigarety.

Odchádzajú. Vojak chytá Martu popod pazuchu. Napráva si čiapku na ucho. Je na niečo veľmi hrdý.

Vojak je hrdý na Martu. Marta je hodné dievča.

Vojak je trochu podnapitý. Objíma Martu okolo pliec a tisne si čiapku ešte väčšmi na ucho. Potom sa nachýli k Marte a bozkáva ju. A potom mľaskne potichu a vťahuje zhlboka dym z cigarety. Marta sa pritom trochu začervenala. Vidno to, lebo práve idú okolo.

Po chvíli zasa bozkal vojak Martu, potom Marta vojaka. Potom idú ďalej. Ešte sa raz bozkali, a potom ešte raz. A potom Marta ticho zapískla a vojak sa veselo rozosmial.

– Už dosť. Už je tu most.

– A most je čo? Azda sa bojím mosta?

Raz-dva, raz-dva, dupocú vojakove kroky po moste.

– Azda sa ja bojím mosta?

Nebojí sa mosta: smelo bozkáva Martu.

Raz-dva, raz-dva.

– Ktosi ide za nami.

Marta s vojakom zastanú.

Mária sa pritlačí k železnej konštrukcii. „Teraz ma uvidia. Nesmú ma uvidieť.“ Mária sa ešte tuhšie pritlačí k železnej konštrukcii. Medzi chodníkom pre peších a medzi cestou pre autá je medzera, potrebná na železnú konštrukciu. Zábradlie je na tejto strane nižšie ako na strane druhej. Dolu hučí a šumí voda a poskakujú tam červené svetielka. To je od lampy, čo visí pod mostom, aby lode zďaleka videly, že je tam most a že musia uhnúť s komínom. Dolu hučí a šumí a červené svetielka poskakujú s vlny na vlnu. Cítia sa tam celkom

dobré, sú veselé a všetečné, ako deti, keď sa hrajú na slepú babu. Hučí a šumí tam ako vo mlyne. Čím nižšie sa nakláňaš, tým tuhšie hučí, tým vyzývavejšie šumí. A náhle sa tam dolu opäť vynoruje to brucho. Teraz je celkom určité, celkom zrejmé. Naduté a slzké.

Vtedy sa vojak s Martou znova pohli. Ich kroky sa rytmicky vzdialujú. Skoro by sa zdalo, že to tikajú hodiny, ktorým dochádza dych a nezdolejú už merať svoj čas. Čo raz slabšie, čo raz jemnejšie.

Ešte stále znejú.

Ešte by mali znieť. Prečo sa náhle zastavily?

Priveľmi nízko sa naklonila sestra Mária nad železným zábradlím, červené svetielka sa na chvíľu rozprskly a odskočily. Ale hneď sa zasa shrkly a veselo sa roztančily.

O týždeň v Komárne, kam ju zaviezli, aby identifikovali mŕtvolu, hovorila Marta s rybárom, čo vytiahol Máriu na breh.

– Nadutá bola ako mech; nech som dobrý, ani keby mala dvojčatá, nemohla byť taká nadutá.

– A mala?...

– Neviem, či niečo mala. Doktor o tom nepovedia nič. A... – hodil rukou, – všetci utopenci bývajú takí nadutí.

CHLAPSKÁ REČ

1. kapitola

2. kapitola

3. kapitola

4. kapitola

5. kapitola

6. kapitola

7. kapitola

8. kapitola

9. kapitola

10. kapitola

11. kapitola

12. kapitola

13. kapitola

14. kapitola

15. kapitola

16. kapitola

17. kapitola

18. kapitola

19. kapitola

20. kapitola

21. kapitola

22. kapitola

23. kapitola

24. kapitola

25. kapitola

26. kapitola

27. kapitola

28. kapitola

29. kapitola

30. kapitola

31. kapitola

32. kapitola

33. kapitola

34. kapitola

35. kapitola

36. kapitola

37. kapitola

38. kapitola

39. kapitola

40. kapitola

41. kapitola

42. kapitola

43. kapitola

44. kapitola

45. kapitola

46. kapitola

47. kapitola

48. kapitola

49. kapitola

50. kapitola

51. kapitola

52. kapitola

53. kapitola

54. kapitola

55. kapitola

56. kapitola

57. kapitola

58. kapitola

59. kapitola

60. kapitola

61. kapitola

62. kapitola

63. kapitola

64. kapitola

65. kapitola

66. kapitola

67. kapitola

68. kapitola

69. kapitola

70. kapitola

71. kapitola

72. kapitola

73. kapitola

74. kapitola

75. kapitola

76. kapitola

77. kapitola

78. kapitola

79. kapitola

80. kapitola

81. kapitola

82. kapitola

83. kapitola

84. kapitola

85. kapitola

86. kapitola

87. kapitola

88. kapitola

89. kapitola

90. kapitola

91. kapitola

92. kapitola

93. kapitola

94. kapitola

95. kapitola

96. kapitola

97. kapitola

98. kapitola

99. kapitola

100. kapitola

To som vtedy viezol buky zo Svídova do Východnej. Buky pre nebohého farára Orfanidesa.

Bol by som došiel domov za vidna, ale na Drahom dreve zlomila sa mi klanica. Kým som osadil novú, zvečerilo sa. A kým som došiel na križne cesty, bolo už celkom tma.

A čo nechceš – stojí tu krčma Dunnerova, kone samy od seba zastaly a náručný významne zaerdžal. Aby ťa, reku, Boh skarhal... Kúpil som tie kone od Jana Melicha, kotľoša, on ich naučil postávať pred každou krčmou.

Skočil som s fúry, zavesil liace na klanicu a vošiel do krčmy.

Čo mám povedať? Netrvalo to ani päť minút. Ani bič som neodložil, ani klobúk nesňal. Prevrátil som iba pohárik, utrel si fúzy a poberal sa von. Vo dverách búšil som sa ešte so Zuzou Búgerkou, čo tu slúži u Žida; vyškerila na mňa zuby, i som ju vari potľapkal, ale nezdržala ma. Ako vravím, netrvalo to ani päť minút.

Chytil som už liace (Židovka vyšla s lampášom na priedomie), vtom... vtom vystúpil z tmy na druhej strane fúry človek s uzlíkom pod pazuchou. Váhavo sa zastavil naproti mne a stál tak chvíľu v zrejmej neistote. Sliepňal proti svetlu zo Židovkinho lampáša. V jeho tvári... Dodnes sa veľmi určite pamätám na jeho tvár: V jeho tvári bol vtedy podivný výraz uštvaného zvera. Hlboko

v očiach ligotalo sa nemé, skúmané svetielko. Ako by striehlo vaše pohyby a bolo pripravené vzplanúť každú chvíľu vražedným leskom.

Poznal som ho naskutku. No práve to svetielko v jeho očiach zabránilo mi prihovoriť sa mu. Stáli sme proti sebe v nemom a napätom zápase. Nie dlho. Azda ani nie toľko, čo by človek narátal do desať. No cítil som odprvoti, že podľahnem v tom zápase, že nakoniec vzťahnem proti nemu ruku a vyslovím jeho meno. Ale práve v tú chvíľu, keď som už chcel tak spraviť, práve v tú chvíľu prišlo mi na um, že ma on možno ešte nepoznal, pretože svetlo zo Židovkinho lampáša svietilo mu rovno do očí a oslepilo mu zrak. A tu vošla do mňa zbabelosť; chytro som sa zohol ku kolesám a tváril sa, že naprávam lônik na osi. Prsty sa mi pritom chvely a srdce sa mi rozbúšilo, ako voľakedy, keď som išiel po prvý raz na zálety.

Bol som tak skrčený dlho. Dlhšie, ako bolo treba, aby som napravil lônik. Pomaly som sa upokojil, zahanbil som sa za svoju zbabelosť, chcel som už vstať, odhodlával som sa už, ale vtom sa on na druhej strane fúry pohol a pomaly, váhavo odchádzal do tmy. Načúval som učupený za kolesom, ako sa vzdialoval, a horúca vlna hanby obliala ma od hlavy až po päty.

Keď som sa spamätal, cmukol som potichu na kone, sadol som si na oje pred fúru a začal som rozmýšľať o Ondrejovi Madlušovi, ktorého volali Drakom. Neviem ani, kedy začalo pršať; chvíľami som azda driemal, chvíľami sa strhával, švihol bezradne bičom, a znova a znova oblievala ma horúca vlna hanby. Pole po oboch stranách cesty hrdo

mlčalo a mesiac, keď vyšiel zpoza chmár, odvrátil svoju upätú tvár a dôstojne, ako biskup, prijal deputáciu drobných obláčkov, ktoré sa oddelily od čiernej chmáry a natešene, s vyjasnenou tvárou ponáhľaly sa mu v ústrety.

To všetko bolo vzdialené, odohrávalo sa bezo mňa a rozteskňovalo ma.

Zena už spala. Ale spala tak, aby som videl, keď vojdem do dverí, že ma dlho čakala. Postlala si v kuchyni na lavicu a na stole, konča hlavy, horel jej lampáš, s ktorým chodíme ráno a večer do stajne. Keď som vošiel do dverí... (Predtým dlho som sa očísom motal po dvore a hľadal slová, ktorými jej oznámim, že Ondrej Madluš sa vrátil. „Musím jej to oznámiť,“ myslel som si, „a to ešte dnes, lebo svieti a čaká ma...“) Keď som vošiel do dverí a videl, ako spí a čaká ma, aké široké sú jej bedrá, keď tak leží a čaká ma, zostal som stáť na prahu a držal sa kľučky, lebo som si uvedomil, že je to moja žena, čo ma tu čaká. Potom som sa potichu na prstoch priblížil k nej, nahol som sa nad ňu a znova som si uvedomil: „Toto je moja žena.“ A uvedomil som si to s úzkosťou, s náhlym strachom, ako by to nebolo pravda. Ako by to až dosiaľ bolo bývalo pravda, ale práve od tejto chvíle, keď som si to po prvý raz uvedomil, ako by to nebolo viac pravda. Nachýlil som sa nad svoju ženu a opakoval som si šeptom a čo raz s väčšou úzkosťou, čo raz s väčšou nedôverou: „Toto je moja žena.“

V očiach sa mi zahmlilo a hlava sa mi zatočila, ako by som bol celý večer pil. Sadol som si na stoličku konča jej nôh, díval som sa dlho na ňu a po-

tom som sa potichu zobul, potichu sobliekol a potichu si ľahol v izbe do postele.

A jej posteľ, vedľa mojej postele, zostala prázdna až do rána...

Ráno som vstal zavčasu. Tak zavčasu, že svätý Florian, čo visí na stene medzi oblokmí, prekva-pene zažmurkal, keď ma videl stokýnať si nohavice. Vyšiel som zo zvyku na priedomie podívať sa, aká strojí byť chvíľa.

Ulica bola pustá. Domy s batohmi striech nad hlavou stály schúlené pozdĺž cesty. Ako by sa chystaly opustiť tento prekliaty kraj, ako by ich bol v noci navštívil posol na spenenom koni a oznámil im zlú novinu. Nebo na východe bolo krvavo červené. Stačilo podívať sa na také nebo, aby ti prešly všetky veselé myšlienky. Nič dobrého nemôže sa stať v kraji, nad ktorým má nebo za rána takú nešťastnú farbu.

Vrátil som sa do izby a obul som si kapce. Žena dosiaľ spala. Pohla sa trochu, keď som vychádzal zo dverí a spýtala sa ma rozospatým hlasom, čo už mátam tak zavčasu.

– So soľou idem... teľcom, – vravím jej očistom.

Zahniezdila sa spokojne a usmiala sa zľahka. Nie však na mňa, ale v ústrety príjemnému snu, z ktorého som ju svojím príchodom vytrhol. Aj som to hneď pochopil a vytratil sa potichu na dvor. Prešiel som krížom cez cestu, potom cez potok a cez jarmočné miesto. So záhumnia videl som na Drakov dom. Opiera sa o kopec, ktorý sa dvíha nad dedinou. Stojí prostred poľa na úzkom prie-lohu. Chodník, čo k nemu vedie s cesty od vyži-

hárne, zarastený je trávou. Domec je nízky, drevený, pokrytý šindľom. Šindľ je na jednom mieste obtrhaný. To od tých čias, ako sa parobci chceli presvedčiť, či v Drakovom dome naozaj straší.

Dakujem pekne! Nezdá sa to tu práve prívetivé!

Nie že by som bol bojko. Nie väčší ako iní. Ale nebolo tu všetko akosi s kostolným riadom. Dom stál uprostred poľa, stranou všetkých domov. Nič dobrého netrčalo z toho tŕnia a hložia, čo bujne vyhúklo okolo neho. Každý veru radšej odvracal hlavu, keď mal prejsť popri Drakovom dome. A ja tu teraz stojím a dívam sa naň pozorne, ako by som nemal lepšej roboty.

Slnko začína prihrievať, dvíha sa vetrík, nadúva mi košelu a štekli ma popod pazuchy. A náhle sa zaligotala rosa na obilí, všetko sa nečakane zachvelo a rozbehlo sa bystrým trapom naproti slnku. Vykročil som k Drakovmu domu s náhlým rozhodnutím skončiť naraz celú parádu. Podivuhodne pokojne prešiel som cez prieloh. Usmieval som sa dokonca trochu pod fúz a tešil sa, ako ho prekvapím, keď začnem z čista-jasna...

Zastavil som sa, aby som si ujasnil, ako začnem z čista-jasna.

„Prepáč, reku, Ondrej; tak a tak... Lepšie bude, keď sa hneď dohodneme. Zavreli ťa na päť rokov zato, že si trochu tuhšie klkol po hlave toho maznáka sopľavého. Hej, viem, nič mi nemusíš vysvetľovať; mal si pravdu. Dráždil ťa, vláčil sa ti za Evou a toho večera v krčme pchal ti pod nos pierko, že vraj od nej. Luhal, sopľoš. Eva mala rada teba. Chodila ako bez ducha, keď ťa vzali žandári. Čakala na teba celé dva roky. Ale ty si musel

čakať päť. A to je rozdiel. Hej... A raz... Ako by som ti to povedal? Uvidel som ju raz... To som vtedy kosil kúty pri Váhu. Bral som si práve vodu do oselníka. A tu som ju uvidel, ako prechádza cez rieku trochu powyše mňa. Stála prostred prúdu. Jednou rukou držala hrable na pleci, druhou si pridŕžala sukne. Vykasala si sukne vyše kolien a celé stehná mala holé. Čo ti mám ďalej vraviť? Trvalo to chvíľu, kým sa prebrodila cez rieku...“

„Znameníť si ty chlap, Peter,“ čujem už jeho hlas a cítim, ako ma zatrpkle a trochu posmešne ťapká po pleci: Darmo, vidno na ňom, že árešť ho zmoril. Skrotol, a možno by sa už so všetkým smieril. No usmejem sa veľkodušne a mávnem rukou:

„Vôbec nič znameníť. Neprišiel som si po poklony; chcem sa s tebou zmerať. Chcem... No, áno, čo sa tak dívaš?... Chcem sa s tebou biť. Nebudeme sa jednať: Eva patrí tebe, ty si ju mal prvý. Ale ja budem mať s ňou dieťa...“

Nie, toto mu nepoviem. Toto mu nesmiem povedať.

„Ty si ju mal prvý. Ale ani ja nechcem sa jej vzdať. A nechcem ani, aby povedali, že som ti ju predchytil. Musíme sa sprostovať...“

Takto som si to vyhútal.

Ty, kamarát môj, si iste myslíš:

„Pekný si ty vták, Peter; poznám ja takých víťuzov; chceš robiť zo seba hrdinu. Chceš sa lacno zbaviť ženy, ktorú si za tri roky nemohol získať pre seba.“

No, ako sa ti páči. Nepoviem už ani slova. Mô-

žeš si hoci myslieť, že robím z núdze ctnosť a že sa chvastám tovarom, ktorý mi nepatrí.

Ale načo darmo reči šíriť? Takto som si to vyháľal, kým som tam stál neďaleko Drakovho domu a kým sa rosa sperlila na zboží. To treba povedať (ale ako to povedať?), že kým som tam stál, sperlila sa rosa na zboží. A premena, ktorá tým nastala v nálade kraja (matná a popolavá zeleň obilia náhle ožila ligotavým, sviežim leskom), zasiahla i moju náladu. Nebyť toho, bol by som sa možno vrátil so záhumnia a šiel na Púchalky telcom so soľou. Ale takto... Pokojne som vyčkal, kým Drak vyšiel so sklonenou hlavou zpomedi dverí, pokojne som sledoval jeho pohyby, ako obchádzal dom, dívajúc sa na lastovičie hniezda pod ústreším, ako potom vzal žrdku a jedno za druhým srážal hniezda zpod ústrešia. Potom nasbieral na dvore trochu dreva, čo sa tam povalovalo, a vniesol ho v náručí do pitvora.

Všetko je teda tak, ako som si myslel. Je to ten istý Ondrej Madluš, čo raz tak pokojne klkol Sama Jariabka po kotrbe a čo teraz práve tak pokojne sráža lastovičie hniezda zpod ústrešia.

No, poručenobohu! Karta leží, karta hrá. Trochu mi to stislo srdce, ale vykročil som odhodlane. Nič sa nezmení, či začnem tak alebo onak. Zastal som iba pred schodíkmi, čo viedly do Drakových dverí. Potom som pomaly vystúpil i hore schodíkmi. Pokojne, s rukami vo vreckách, ako by som išiel večer po krímení zapieť si fajku do susedov.

– Dobré ráno, Ondrej!

Celkom, ako by som si išiel zapieť fajku do susedov.

Klačal pred ohniskom a sústredeno rozduchoval oheň pod panvičkou.

– Idem ťa, reku, pozrieť, keď si sa vrátil.

Podíval sa na mňa skúmavo zpod obočia. Myslel som, že ho uvediem do rozpakov; nemohol ma predsa čakať, nemohol nikoho čakať tak zavčas rána, deň po svojom návrate. Ale on počkal, kým sa oheň rozhorel, nechal ma čakať, kým sa oheň rozhorel, len potom vstal a ide mi v ústrety. Usmievam sa naň rozpačite.

Divná vec, i on sa usmieva a ukazuje mi na stoličku.

– Sadni si, keď si prišiel.

– Nepoznal som ťa, bratku, – vraví ďalej a neprestáva sa usmievať.

A ja si pripadám ako žiak pred učiteľom.

– To si ty kímil včera pred Dunnerovou krčmou?

– Nekímil; iba na pohárik som vošiel. A čo?

Klopím zrak a krv mi udiera do tvári. Celkom ako žiak pred učiteľom.

– Len tak. Myslel som, že si to ty. No...

Nedokončil. Hodil rukou, ako by to bola vybavená vec.

– Musím tu trochu vyvetrať.

Otvoril oblok. Prievan zdvihol prach so zeme a pruh svetla, ktorý sa rinul dvermi, stal sa naraz hmotným, žiarivým hranolom. Predmety v pitvore máličko sa pohly, trochu sa pomkly na svojich miestach a začaly pozorne načúvať šumotu života, čo prúdil za dvermi nad dozrievajúcim obilím. Zreteľne bolo badať netrpezlivý rozruch vo všetkých kútoch izby. Ako keď priložíte ucho na úľ,

z ktorého sa chystá vyletieť roj. I mňa sa zmocnil podivný nepokoj, ako by som i ja bol býval tu zavretý dlhých päť rokov a zadúšal sa teraz v prívale svetla a vzduchu. Zľakol som sa čohosi, čo urobím v nasledujúcej chvíli. Roztvoril som naširoko oči a ustrnul v napätom očakávaní.

Ondrej Madluš stál rozkročený prostred pitvora a díval sa starostlivo po stenách. Bol to ešte stále pekný chlap, ako tam stál s rukami vo vreckách, v bielej košeli, ktorú pred chvíľou vytiahol z truhly, s hlavou zľahka pozdvihnutou, s vážnou a bledou tvárou.

– Musí sa tu trochu vyvetrať, – opakoval ešte raz a znova sa obzeral po stenách.

Neviem, či mu mám prikývnuť, či čaká, aby som sa s ním pustil do reči, či je zvedavý na Evu.

– Ako myslíš, – vravím a vrtím rozpačite klobúk medzi kolenami.

– Aj vybieliť musím, – dokladá po chvíli a pozre na mňa s výrazom bezpečnej istoty.

Popudzuje ma tá jeho bezstarostná istota.

– Priam zajtra vybielim.

„A či ja dbám.“ Uráža ma, že sa tu tak pokojne rozkročil. Či azda nevie, že Eva, pre ktorú zabil Sama Jariabka, je teraz mojou ženou? A že mám na ňu právo ako na svoju ženu? To mi ešte chýbalo, aby si sa mi tu vyťahoval popred nos, ako nejaký pán veľkomožný!

– A či ja dbám, vybiel si hoci aj dnes, – dudrem si popod nos.

Stojí teraz vo dverách, tvárou do poľa, opiera sa o zárub a díva sa ponad pole do dediny. Ako by ma tu ani nebolo. Obzrel sa na mňa nedbalo cez plece.

– Vravím, aby si si vybielil hoci aj dnes.

Celkom ma napajedil jeho veľkopanský móres.

Nazdá sa vari, že ho budem prosiť, aby si ma ráčil všimnúť.

– No a?

Hodil som plecom.

Vstávam, že je všetko skončené. Pokojne ma púšťa vedľa seba cez dvere.

– Idem teraz telcom so soľou. Nemáš tam nič?

Dobre viem, že nemá na paši ani srsti.

Krúti hlavou, ako že nie, a neprestáva sa dívať ponad pole na dedinu. Viem, kam smeruje jeho pohľad, ale nezaujímajú ma už jeho plány. Prišiel som sem za chlapom, za seberovným, nie za pánom veľkomožným. Bol som už za plotom, náhle mi prišla na rozum zlomyseľná myšlienka. Obraciam sa k nemu a vravím mu:

– Pošlem ti zajtra Evu, ak chceš; pomôže ti vybieliť.

To sa mi teda podarilo! Brada mu odkväcla, zaknísal sa, ako by ho niekto búšil do pŕs. S rozkošou pasiem sa zrakom na jeho bledej tvári. Chladne a vypočítave, ako mäsiar, keď prikladá nôž na hrdlo bezmocnému prasaťu, dokladám:

– Ale sa musí šanovať; je v druhom stave.

Usmievam sa mu bezočivo rovno do tvári. Prichodí mi na myseľ, že možno práve takýmto úsmevom vydráždil ho Jariabek toho večera v krčme. A táto spomienka sťahuje mi tvár v grimasu ešte bezočivejšiu.

– Tak sbohom, Ondrej; zajtra ti ju pošlem; bielenie nie je práca pre chlapa.

Nemusím vám vraviť, že Ondrej Madluš nikdy chalupu nevybielil. Nikto sa ani nedozvedel, že sa na to chystal, že sa vrátil z áreštu a že tej noci prenocoval doma. Večer, keď som sa vracal s Púchalôk od teliec, videl som zďaleka, že obloky na jeho domci sú znova zavreté. Odišiel a nikto ho viac u nás nevidel.

POVIESTKA

Nad poľanou bolo ticho. Ako pijavica k prsiam nemocného prissalo sa veľké ticho k prsiam poľany.

S borovice odpadla šiška a zobudila čierneho vtáka, ktorý driemal na jej konári. Vták zamával širokými krídlami a nemo odletel do tmy. Možno sa vták len naľakal, možno však, že si spomenul na neznámeho druha, ktorý ho v ten večer čakal ďaleko za horami.

Kto ho vie, kam vták letel a s kým sa chcel stretnúť. Vyzeralo to však, ako by ponad nás bol preletel duch, ktorý už dávno sedel za nami a díval sa nám do tyla. Cítili sme ho, ale nevedeli sme, či je to duch dobrý alebo zlý.

Bol to však len vták. Nebudeme sa trápiť k vôli obyčajnému vtákovi, ktorý odletel na noc do hniezda... Možno však, že ten veľký čierny vták odletel do boja.

Potom zas bolo ticho.

Stromy vôkol poľany stály bez pohnutia, ale, zdalo sa, v nemom napätí, ako by so sovretou hrudou čakaly na povel neznámeho komandanta. Každú chvíľu môžu sa s temným hukotom pohnúť a vykročiť proti schovanému nepriateľovi.

A hľa, práve v tú chvíľu vyšiel na poľanu pár jeleňov. Mesiac ich obľial strieborným svetlom a

krotké ich počínanie rozuzlilo dramatické napätie okolia tichým, smierlivým aktom. Jelene pásly sa pokojne, len samec dvíhal chvíľami hlavu a vetril smerom ku kolibe, odkiaľ bolo cítiť zápach dymu.

Pod kolibou na smrekovom kláte sedel starec so svojím vnukom. Vnuk držal na kolenách drevenú misku, ktorú zabudol odložiť, keď dojedol polievku. Hľa, za ten čas, kým sa vnuk díval na jelene a tešil sa z ich krotkosti – pomodlil sa jeho starý otec – ktorý je dosiaľ mocný a nevláči ešte nôh po zemi – túto modlitbu:

„Bože náš, si veľký a dobrotivý. My sme slabí a pri líhaní i pri vstávaní hotoví sme zhrešiť. Hľa, ovos, ktorý sme v jari zasiali, dozrieva. Keď za-
duje vetrík, zašuští na ňom riasa a vtáčatá, ktoré sbierajú vypadané zrnó, sa poľakajú a vyletujú z ovsa v celých krdľoch. Posadajú si potom na chvoje toho buku, čo stojí konča role a, štebotajúc, radia sa či majú znovu sletieť do ovsa a zobať zrnó, ktoré sme zasiali a ktorému si sám požehnal, aby náš kôň Pejko neumrel cez zimu od hladu.

Nie, Pane Bože, rád mám vtáčatá a rád im doprajem zrna. Ty si však múdry a spravodlivý a sám najlepšie vieš, že čas je skosiť ovos. Popraj mne i tomuto môjmu vnukovi Ondrišovi na zajtra sily, popraj nám slnka a dobrej vôle, aby sme, skôr než sa sotmie, skosili ovos, aj ho sviazali a poskladali do krížov. Odpusť mi, Pane Bože, túto žiadosť, odpusť aj všetko ostatné, čím sme sa dnes i kedykoľvek predtým voči tebe sprotivili a spomeň si po dobrom na svojho sluhu Ondreja Chomu, na ktorého zabudli už všetci ostatní: spomeň si aj na

jeho vnuka Ondriša, ktorý nemá mena po otcovi; popraj im obom zdravia a požehnania. Odpusť hriechy aj mojej dcére, matke môjho vnuka. Odpusť jej, že poznala muža skôr, než mu slúbila vernosť pred tvojou tvárou. Odpusť jej, že našla zaľúbenie v kráse svojho tela a podľahla jeho žiadosti v sparnom mesiaci auguste. Odpusť jej, že dala život tomuto môjmu vnukovi, bez tvojho požehnania. Odpusť jej, že nehľadala milosť v pokání, ale že si vzala život v mesiaci apríli pred šestnástimi rokmi. Rozpamätaj sa, Pane Bože, že som vtedy na vlastných rukách doniesol svojho vnuka do týchto hôr, že som ako Lót utiekol z pomedzi tých, ktorí prznia sestry svoje, ktorých krik veľmi sa rozmohol pred Tebou. Od tých čias nevidely oči moje nikoho zo Sodomských. A tak bude aj ďalej, ak Tvoja vôľa dopustí; ako synovia Noemovi, nepozná Ondrej ľudskej mrzkosti, ako s hory Ararat sostúpi odtiaľto, až nasbiera síl, medzi svet, aby mu oznámil slávu tvojho mena. Denne Ti sľubujem, že odčiní hriech svojej matere. Postarám sa, aby nezablúdil v kvietí sedmikrások, aby slávičia pieseň nerozbúrila jeho krv, aby vôňa nocí nenadula jeho prsia žiadosťami po hriešnych rozkošiach. A Tebe sľubujem, že ho privediem čistého a nevinného pred Tvoju tvár. Prekliesnim slovu Tvojmu cestu pomedzi tnie a hložie jeho myšlienok. Otvorím jeho oči, aby videl, otvorím uši, aby počul. Lásku a nehu, ktorou si naplnil kalichy poľných kvetín, prelejem do jeho srdca. Jeho rozum zažnem horúcim nadšením vetra, ktorý duje ponad les v letné poludnia.

Jeho duša zmäkne a znežnie dívaním sa na hmlu,

ktorá driemáva večerami nad poľanou. Jeho hlas osvojí si príjemnosti spevu slávičieho.

Chcem, aby neminulo dňa a neminulo noci, bez toho, aby sme sa nepriblížili o krok k Tvojej dokonalosti. Veď viem, že to, čo dookola počujem a čo dookola vidím, je len vyzváňaním nedeľného zvona, ktorý svoláva ľudstvo k obdivu Tvojej dokonalosti. Otvorím ústa svojho vnuka, naučím ho sedmorakej reči apoštolov, aby vedel v ohlase tohto zvona kázať celému svetu.

Tak mi, Bože, pomôž. Amen!“

*

Ondrej, ktorý nemal mena po otcovi, a starec, ktorý dosiaľ nevláčil nôh po zemi, žili sejúc a kosiac ovos, modliac sa a rozprávajúc. Najviac rozprával starec. Rozprával o Mojžišovi, o Áronovi, o Kristu Pánu, aby naučil Ondreja myslieť na Boha. Rozprával o medveďoch, o liečivých bylinách, o bukoch a vtákoch, aby naučil Ondreja myslieť na svet. Ale nikdy, za celý čas nerozprával mu o sebe samom, ani o ostatných ľuďoch, ktorí žili ďaleko od nich, a ktorých Ondrej nepoznal, pretože neprichádzali k nim na poľanu.

Ondrej počúval starcove príbehy. Počúval príbehy zo života Izraelských. Naivne sa vypytoval na podrobnosti a bál sa vysloviť, že chce poznať, prstami nahmatať niektorého z tých Izraelských. Keď nemusel počúvať starca, rád sa túlal po horách a rád plašil srny a chytal strakaté motýle. Ešte radšej vyvaľoval sa na slnci a díval na belasé nebo. A najradšej pískal na drevenej píšťale pesničky neznámych nápevov. Sedel v hore na machu, pískal

a pískal s kolenami pod bradou, s lakťami opretými o kolenná, podobný lesnému bohu Panovi.

Dakedy pyšno vypínal prsia a namýšľal si, že je Jozuom; hnal sa útokom na staré, zbutľavené jedle a vyvracal ich z koreňov, alebo mlátil haluzou po stojatej vode v mláke, až striekala a prskala na všetky strany. Musel však byť sám, aby sa vedel takto tešiť. Starec nemal rád jeho pohanskú radosť zo života. Stále viac a viac pripieral ho k práci a modlitbám.

Vtedy bolo Ondrejovi sedemnášť rokov. Bol mocný, opálený a zdravý. Vlasý mal plavé a pekne pozakrúcané. Okrem košele a nohavíc z plátna nepotreboval iného odevu.

Stál raz pred dvermi a opieral sa chrbtom o stenu koliby. Ruky mal složené za chrbtom a díval sa zamyslene ponad obrys hôr. (Od tých čias, čo nám minulo sedemnášť rokov, často sa takto smutne dívame ponad hory a pesničky naše strácajú svoj odovzdaný výraz; stávajú sa rozháranými, neistými a často vlúdi sa do nich traslavý, roztúžený tón, ktorý sme počuli od slávika.)

Díval sa tým smerom, kde čierne chmáry vyťahly sa zpoza obzoru a, zacloniac slnce, spôsobili predčasný súmrak. Vrcholce stromov nahýnaly sa vo vetre k východu, kde nebo bolo otvorené a krvavé, ako rozšklabená papuľa draka.

Čakal na starca, ktorý odišiel do hory hľadať si bylinu proti záduchu. Blížila sa búrka a Ondrej mal strach o starca. Čakal naň netrpezlivo a úzkostlivo.

Začalo pršať v hrubých kvapkách. Dážď spôsobil, že priestor – tráva i stromy, na ktorých sa

kvapky zachytily, začal sa lesknúť v záplave svetla, ktoré nečakane rozrylo oblaky na západe.

Dážď neprestával a zaplašil i umlčal vtáčatá v lese. Tým odumrelo to, čo v lese žilo a zdalo sa, že miesto toho ožil les sám. Ako by odrazu vyrástol dvojnásobne. Stromy začaly medzi sebou šeptať tajomné zvesti a podaktoré prečnievajúce vrcholce pustily sa do tanca v takte neslyšateľnej piesne. Vyzeralo to, ako by sa celý les opil záplavou svetla a dažďa a pod účinkom neznámych síl začal odrazu žiť nejakým novým, rozhojdaným životom.

Z tohoto rozhojdaného lesa vynorila sa odrazu postava a pustila sa dlhými krokmi rovno ku kolibe.

Nebol to čakaný starec, a predsa nepodivil sa Ondrej ani trochu náhlemu zjaveniu. Zdalo sa mu dokonca samozrejmým, že celá hra ožitého lesa nebola daromnou. Cudzinec bol oblečený v dlhý kabát s vysúkaným golierom. Ruky mal strčené do vrecák a pritísnuté k telu. Na hlave sedel mu klobúk so spustenou strechou. Mieril rovno ku kolibe. Prišiel celkom blízko, zastavil sa a prehovoril. To, že prehovoril, až to prekvapilo Ondreja. Môžeme veriť v zázraky, ale nemôžeme čakať, že zázraky prídu k nám raz večer na posiedku. Pravda, Ondrej nepodivil sa ani potom tak, ako by sa podivil každý z nás. Nevidel v cudzincovi človeka, ale čosi, čo bolo priamo podmienené týmto západom slnca, bez čoho by ten západ nebol býval úplný. Nevedel síce, v akej súvislosti je západ slnca nad poľanou a človek na poľane, bol však presvedčený, že človek mohol vzkrsnúť len ako vyvrcholenie

celého toho večerného divadla. – Alebo to divadlo mohlo vzkrsnúť ako predzvesť príchodu cudzinca. Nič iného nebolo možné. Ale to, že cudzinec prehovoril, to ho uviedlo do rozpakov. Ba spôsobilo, že pocítil, ako sa pod ním podlomily kolená, ako sa srútilo v ňom všetko, čím dosiaľ žil.

Cudzinec pýtal od neho sekeru. Práve tú sekeru, ktorou pred chvíľkou štiepal triesky... Keby sa bol cudzinec pred ním vzniesol rovno do neba, alebo keby sa bol z jeho úst ozval miesto reči šumot listia, nebol by sa Ondrej vôbec podivil. Ale to, že popýtal o sekeru, to Ondreja dorazilo: posadil sa na klát s rukami ovisnutými, s očima vyvalenými v nesmiernom údive.

Cudzinec vzal si sekeru. Nepozrel viac na Ondreja, sľúbil len, že sekeru zajtra donesie a vrátil sa práve takými dlhými krokmi bezcitne v daždi do hory. Zdalo sa, že vôbec nespozoroval ani dažďa, ani dojmu, ktorý spôsobil jeho príchod.

Dávno sa vrátil starec, dávno prestalo pršať a Ondrej stále sedel pod ústreším a hľadel ako prihlušený v tú stranu, kde zmizol cudzinec.

„Povedal, že sekeru donesie zajtra,“ myslí si, ale vôbec s tým neráta. Čakať na návrat cudzinca bolo by preň práve tak nemúdre, ako čakať na návrat udalosti, ktorú sme dávno prežili. Osadil teda porisko do novej sekery a začal ju miesto starej do kláta.

Ukázal týmto, že považuje príhodu za skončenú.

Druhého dňa odišiel do hory. Odišiel sám, aby znovu hľadal bylinu oproti záduchu. Nemal radosti z motýľov ani zo stromov, ktoré nepoznával a ktoré stály vtedy nemo, ako zakliate vojsko. Čosi

sa v ňom odtrhlo. Potkýnal sa o spletené korene a cítil, že všetko, čomu dosiaľ nerozumel, stalo sa ešte nesrozumiteľnejším; že všetko sa zmiatlo, pozapletalo ako korene, o ktoré sa potkýnal. I to, čo bolo jasné, zastrelo sa clonou cudzoty. Spev vtákov ako by vychádzal zpoza opony. Všetky veci obrátili sa pred jeho zrakom na ruby a nepoznával ich, pretože bol naučený dívať sa priamo a bez falše.

Včerajšie zjavenie cudzinca núti ho čakať každú chvíľu nový zázrak. Má obavy, že všetko, od čoho bol sa práve odvrátil, zmenilo náhle svoju tvárnosť v inú, neznámu a neprajnú. Má zlý pocit, že stromy, povedľa ktorých prešiel, ožily, plazia sa za ním a vešajú sa mu na päty. Skúša zavierať oči a je sväto presvedčený, že dokiaľ ich má zavreté, všetko vyzerá ináč. Zdá sa mu, že za ten čas sa všetko alebo prepadlo a on trčí v prázdnote, alebo že všetko ožilo a roztočilo sa vôkol neho v šialenom víre. Je taký istý v týchto predstavách, že na koniec bojí sa vôbec otvoriť oči a zakrýva si ich dlaňami. Strach z okolia zmocnil sa tak dokonale jeho duše, že prestáva myslieť a celého opantáva ho pocit bezmocnej slabosti voči tomu, čo ho obkolesuje, i voči tomu, čím sám žije.

Líha si do trávy a po dlhej chvíli tupej neciteľnosti a zúfalej bezradnosti usína.

*

Dlho spal. A keď sa zobudil, nezostala mu v hlave zo strachu, ktorý ho mučil, kým usnul, len tiesnivá, hmlistá a vlhká spomienka, ktorá sa usadila na dne jeho podvedomia, kde máličko zavadzala,

ale pomaly mizla, vyparovala sa. Ondrej dosiaľ ne-
otvoril oči. Cítil v nohách ľahké šteklenie slneč-
ných lúčov. Vtiahol do seba mocne vzduch a po-
cítil nové príjemné šteklenie v nose. Nad hlavou
voňalo mu čosi veľmi nežného a sladkého. Nevedel
k ničomu prirovnať túto vôňu. Tešil sa z nej a váhal
roztvoriť oči. Len keď sa dokonale nabažil jej lás-
kania, odvážil sa otvoriť pomaly viečka. Ale stále
bol pripravený znovu ich zavrieť, ak by príjemný
pocit mal zmiznúť pred pohľadom. Ako sa však
potešil: Nad ním rozrástol sa ker a na kri kvitly
v márnотratnej nádhere ružové kvety. Zdalo sa
mu, že nad ním nerastie ker, ale otvorený je vý-
hľad do neba. Nepoznal kra, ani kvetov. Zadíval
sa naň s rukami složenými pod hlavou a so šťast-
ným úsmevom na ústach. Potom pomaly, aby ne-
zaplašil nevídanú krásu, natiahol ruku po jednom
z kvetov a dotkol sa ho koncami prstov, vloziac do
nich všetku pozornosť svojej bytnosti. Chcel ešte
privoňať kvet zblízka. Sotva však zodvihol hlavu,
zbadal, že obďaleč ktosi sedí a díva sa naň. Ondrej
sa prekvapene obrátil a jeho pohľad stretol sa s po-
hľadom cudzinca. Sedel na kameni, a díval sa na
Ondreja, usmievajúc sa neurčite kútikmi úst.

Úsmev cudzincov bol neurčitý, ale z jeho očí,
ktoré neboly už – ako včera – zastreté klobúkom,
predieral sa kovovým leskom zorníc úzky lúč ot-
covej láskavosti. Z celej jeho opálenej a chudej
tvári zieraly ďaleké zeme, ktoré cudzinec poznal a
vo vráskach nad obočím sedela múdrosť a skúse-
nosť. Farba jeho belasej košeľe splývala s farbou
oblohy a iba toto splývanie upamätúvalo Ondreja
na dojem záhadnosti, ktorý mal včera o cudzin-

covi. V pohybe, akým složil ruky na prsiach, a ešte viac v tom, že jeho horné viečka zastieraly napolo oči, javila sa ľahká nuda; čosi, čo prezrádzalo, že cudzinec prežil už všetky vzrušenia, prešiel cez všetky nálady a nič na svete nemôže ho viac dojať ani rozosmiať.

Ondrej díval sa naň nechápavo, opierajúc sa dlaňami o zem.

Cudzinec ničím neprejavoval, prečo sa sem posadil a čo zamýšľa; snažil sa len usmiať sa s väčším úspechom a do jeho pohľadu vmiešalo sa medzi láskavosť aj čosi ako poľutovanie, čo však mohlo byť aj výrazom neškodného cynizmu oklamaneho, dobráckeho človeka. Isté je, že dojem, ktorým teraz pôsobil na Ondreja, nedal by sa naskrze srovnáť s včerajším súmrakom. Skôr sa dal srovnáť s dojmom, ktorý Ondrej pocítil, keď sa zobudil a zbadal ružový ker. Hľadiac na cudzinca, cítil azda to isté, čo cítil Mojžiš na hore Sinai pred tvárou božou. Medzi tvárou božou a ružovým krom nebude koniec koncov veľkého rozdielu.

Cudzinec, zdalo sa, bol spokojný so situáciou, aká bola. Dokonca nachádzal vari pôžitok v nemom dívaní sa na Ondreja, ležiaceho pod ružovým krom. Ondreja však situácia tiesnila a odhodlával sa prehovoriť. Zprvoti pohyboval len ústami, ako by sa presviedčal, či vôbec môže hovoriť v cudzincovej prítomnosti. Potom opýtal sa zmeneným hlasom:

– Chceš mi vrátiť sekeru?

Cudzinca otázka nijako neprekvapila, ba, tak sa zdalo, potešil sa jej. Ako by bol čakal niečo horšieho; azda naozaj čakal, že sa Ondrej zľakne

a utečie skôr, ako sa naň poriadne pozre. Cudzinec miesto odpovedi vstal a ukážuc na ker, opýtal sa:

– Vieš, aký je to kvet?

Ondrej pozrel na ker a zakýval záporne hlavou.

– Ruža, kvet lúboŝti.

– Lúboŝti?... opakoval rozpačite Ondrej.

– Nevieš, čo je lúboŝť? A prečo si hladil kvet, prečo si sa naň usmieval, keď si ho zbadal?

– Nevieŝ, prečo.

– Ja viem... – nedopovedal. Posadil sa znovu na kameň a zahľadel sa na chvíľu do diaľky.

Boli na lysom temeni hory a kam len dovideli, všade rozložené boly iné hory, ako široký, ťažký sen.

– A kto si ty?

– Ondrej.

– A bývaš na tej poľane, kde som ťa našiel?

– I ja, i starý otec; obaja tam bývame. I jelene, i náš kôň; všetci tam bývame.

Na všeličo sa cudzinec vypytoval Ondreja. A on mu čím ďalej smelšie a ochotnejšie rozprával. Keď mu nestačily slová, pomohol si posunkami. Ukázal, ako na poľane žito kosia, ako sa k Pánu Bohu modlia, ako vtáčatá spievajú, jelene ryčia. Všetko vedel vyjadriť verne a opravdive. Vedel zahúkať ako sova, zapišťať ako jastrab, zaerdžať ako kôň. Cudzinec počúval a usmieval sa.

– A tvoja mať?

Ondrej pozrel tázave na cudzinca.

– Nemáš matere?

– Nevieŝ, nepočul som... – odpovedal potichu, neisto.

Cudzinec sa zamyslel a do jeho tvári ako by sa

pomaly vracal záujem o život: viečka odostrely oči úplne a vrásky na čele sa zaostrily. Zdalo sa, že si našiel zábavku, ktorá zaženie jeho nudu. V jeho mysli ako by sa tvoril nejaký plán, zrelo rozhodnutie. Prestal sa vypytovať a Ondrej prestal rozprávať. Sedeli si bok po boku a mysleli jeden na druhého. Potom cudzinec vstal, potľapkal Ondreja po pleci, snažil sa usmiať, ale jeho oči boli zastreté zreteľnou sústrastou. Jeho dolná čeľusť máličko sa chvela pohnutím.

– Idem ti vrátiť sekeru.

Obrátil sa a šiel do hory. Ondrej díval sa ako včera za ním a videl miznúť jeho chrbát medzi pňami v riedkom, včasnom súmraku.

*

Naoko nič sa nezmenilo. Aspoň starec nedal sa vyrušiť zo svojho nemého a zanovitého potýkania s ovsom pod horou a s Bohom, plávajúcim v azúre na chlpatých a mäkkých oblakoch. Ale starec bol, ako všetci starci, nahluchlý a nedovidel dobre. Možno, že pomedzi starcove prsty prekĺzlo niečo, čo sa potom priplichtilo k Ondrejovi, usadilo sa mu v ušiach a začalo mu bubnovať na blanky nepokojné nôty. Počuli sme predsa tú poveru o tom, ako sa škriatok vyľahne z vajca, ktoré sniesla čierna kura, ak to vajce nosíme toľko a toľko dní pod ľavou pazuchou. Netreba iba zodvihnúť to guľaté vajce, čo prekĺzlo pomedzi starcove prsty, vložiť si ho pod pazuchu a postarať sa, aby o tom nikto nevedel. To je ľahko: ovos je skosený, poviazaný, vymlátený, do zimy niet veľa roboty. Uviažeme si okolo hrdla šatku, do šatky zavesíme ruku a pod pazu-

chou ľiahne sa škriatok. My nič! Trochu sme si pomliaždili ruku vtedy, keď sme rúbali ten smrek. Uviazali sme si šatku okolo krku a nosíme v nej boľavú ruku. To uzná každý.

‘To hej!

Ale predsa! – Ći aj tie hlasy, ktoré prichádzajú zďaleka a ktorým načúvame, kým neusneme v horúcej posteli, Ći aj tie hlasy patria k tomu?

Ćoby zďaleka. Dnes v noci zobudili sme sa na celkom blízke volanie. Patrilo sa predsa, aby sme vyšli a poďívali sa, kto nás volá po mene v tmavej noci. Nikoho nebolo na blízku. Sekera, ktorú nám vrátil cudzinec, leží na kláte a jej ostrie ligoce sa strašľivo, ako by bolo živé a bolo mu zima. Prečo sú však dnes v noci naše myšľienky také plaché a tiež sa trasú, ako ostrie na sekere, ako voda v mláčkach, ako listie na stromoch? Veď nesvieti na ne mesiac, ako hen na ostrie. Ak teraz odpadne šiška, zľakneme sa... iste sa zľakneme. Ale šiška neodpadla. Konečne, boli sme pripravení, že odpadne, mohla si tam odpadnúť; neboli by sme uskočili od strachu.

„Cup,“ odpadla šiška.

Ćo je to? Uskočili sme? Ach nie! Ćakali sme ťa predsa, drahá šiška.

Tak sa zdá, že odpadlo viac šišiek. A stále padajú. Prečo však padajú v takých rovnomerných prestávkach? Je nám úzko. Niekto sa nás zpoza chrbta ľahko dotýka studeným prstom v zátyľku.

V hore voľačo strašne zarevalo!

Ten prst... dva, tri, štyri prsty, celá dlaň stisla nám celou silou hrdlo a zastavila nám dych.

„Ježiši Kriste..., azda...?“

Znovu „cup,cup“ a z hory vybehol mocný, parohatý jeleň.

Poznáme jeleňa! Zastavil sa; dívame sa naň a dlaň na hrdle povoľuje. „Stojí,“ myslíme si, „nohy má vystreté, zadychčal sa, teraz vetrí.“ Vidíme to podľa toho, že napaľuje krk a dvíha hlavu. Odrazu celý sa strhne, vysoko hodí hlavou, takže parohy dotýkajú sa chrbta, roztvorí papuľu a zaryčí zúfalú výzvu do boja. Vyskočili sme a urobili dva kroky napred. – Jeleň si hľadá družku. Sišiel s vysokých hôr, kde dosiaľ žil osamote a sbieral sily, do dolín, aby si vybojoval predmet svojej túhy. – Nevedeli sme o tom, ale nebolo nám to treba vedieť. V reve, ktorý sa vyvalil z jeho prs, poznali sme túhu, ktorá sa rozrastá v našich vlastných prsiach. Túha po boji, túha po láske, nasbieraná na vysokých kopcoch zo šťavy zeme a neba! Hej, stojíme oproti sebe: smädný jeleň a smädný človek a všetka naša zbabelosť, ktorá ulpela na ostrí sekery, zmizla. Máme tisíc chutí vypäť sa, stať si na prsty, priložiť dlane k ústam a odpovedať na výzvu jeleňa práve takým revom, ktorý by sa vyhrnul z hrtana ako stádo divých koní, ako potopa trhajúca hate. Máme tisíc chutí zarevať prvý raz k nebu, druhý raz k zemi, aby sa rev rozrazil vo vodopád ozvien, ktorý by vyvrátil z koreňov ticho, čo je nad stromami. Les ožije, skočí na rovné nohy, ten večný spáč, zjašene sa poobzerá na všetky strany a možno sa od strachu rozbehne v krdli do doliny. Možno sa spamätá, pretrie si oči a bude sa prizerať, keď sa chytíme za pasy.

Ale tak sa zdá, že tvoja výzva neplatila nám, vôbec nás nevidíš, ani nevetríš; vietor neduje od

nás k tebe; poznáme to. Prečo sa však obzeráš a vetríš druhým smerom? Aha, tam praskla halúzka. Nezdá sa však, že je to tvoj sok, tváriš sa trochu nepokojne. Aj druhá halúzka praskla. Čo sa však plašíš? – Jeleň odrazu skočil a prebehol krížom cez poľanu. Zastavil sa ešte, ale potom načisto zmizol v hore.

„Cudzinec!“

Vystúpil z hory na opačnom konci poľany a kráča ku kolibe.

Divíme sa. Prečo dvíha nohy tak vysoko, ako by nechcel pošliapať trávu? Prečo nechce, aby sme počuli jeho chôdzu? Opatrnosť je vari matkou múdrosti. Ale to ničoho nevysvetľuje. Keby sme poznali zlodějov, povedali by sme, že kráča ako zloděj. Ale my nepoznáme zlodějov. Badáme, že odkedy nám začaly šibať fúzky pod nosom a na brade, že odtedy každého dňa stretávame sa so záhadami, na ktoré nenachádzame odpovedi u starého otca. Nebáli sme sa nikdy vecí takých, aké sú. Deň prichádza a deň odchádza. Zvykli sme si na tmú i na svetlo, ktoré si vymieňajú stráž nad našou poľanou. Príchod cudzinca zdá sa nám však ako porušenie tejto zákonitosti. Prichodí nám to, ako stretnutie sa súmraku so svitaním. Bojíme sa, že budú nasledovať dve noci za sebou a nebude medzi nimi dňa.

Vidíme kráčať cudzinca k stajni nášho koňa. Vidíme, že cudzinec vošiel do stajne. – Potom z nej vyšiel a viedol za sebou koňa. Pomaly prechádza cez poľanu a my sa naň dívame. Nevydržíme to; zakrývame si dlaňami tvár a padáme do sena, ktoré je složené pod ústreším koliby. Zarý-

vame tvár do horúceho sena a púšťame sa do plaču. Plačeme, pretože sme slabí a nevieme si rady.

Starý otec je chorý, má čujný spánok, dva razy nás v noci volal do koliby, lebo vedel, že spíme vonku. Urobili sme sa hluchými, ani za svet neboli by sme sa pohli. Mohol si myslieť, že spíme a nepočujeme. Konečne, nebolo v tom nič divného, v lete často spávame vonku v sene, keď nám je v kolibe horúco.

II

Ondrej sa zobudí, vstane a pomaly kráča ku potôčku, aby sa umyl. Zadíva sa na svoj obraz, ktorý sa trasie pod vodou, nepoznáva sa a myslí na koňa, ktorého odviedol cudzinec. Motá sa okolo chalupy, shrňa seno, ktoré v noci roztrúsil a úzkostlive čaká, kým vstane starec a zbadá neprítomnosť koňa. Zdrapkami svojich myšlienok snaží sa rozdúchať ishierku nádeje, že kôň sa nebadano vrátil a teraz pokojne vyžiera v stajni ovos z obročnice. Nemá však odvahy vojsť do stajne a presvedčiť sa.

Starý otec vstáva. Zavadil do čohosi, čo spadlo s hrmotom na zem. Ondrej tají dych. Počuje, ako si starec šeptá modlitbu. Vychodí z koliby a vraví čosi. Ondrej sa bojí pozrieť mu do očí. Nerozumie starcovi, myslí však, že sa ho spytuje, či dal koňovi žrať. Ondrej vraví:

- Nedal.
- Čo?
- Koňovi žrať.
- Nie to... Opytujem sa ťa, či si sa pomodlil.
- Pomodlil, – luhá Ondrej a odvracia sa, aby zakryl rumenec na tvári.

Ondrejom lomcuje túha utiecť pred sebou samým, rozpadnúť sa v nivoč. Príbehy Izraelských, zázraky Kristove, ba i hra na píšťale stratily svoje

pôvaby. Nenachádza súvisu medzi tajomnými návštevami cudzinca a nepokojnou túhou, ktorá ho posadla. Žije v ustavičnom vzrušení; zabúda na svoje neúctivé chovanie voči starcovi, neobviňuje sa z pokrytectva, hoci zatajil pred ním všetky návštevy cudzincove i svoj nepokoj.

Či dobre urobil, že to všetko zatajil?

Tvoje túhy a naše túhy, Ondriš, sú tak úzko späté. Spolu netrpezlivo vyčkávame v prívale nejasných snov na schôdzu s kýmisi neznámym, ktorý vyrastie zo zeme alebo sa snesie s neba, oblapí nás mäkkým náručím, odoženie nepokoje, poskytne ústrešie oproti krupobitiu zloby a nevery. Spolu stojíme uprostred poľany a vietor, ktorý duje od juhu ponad vrcholce stromov, duje aj nám do tváre; cítime, že vo vetre od juhu blíží sa ona, láskavá a milosrdná. Dívame sa na let divých husí, sťahovavých vtákov, a cítime, že sa blíží v krdli sťahovavých vtákov. Načúvame šumotu hory a šumot hory je predzvesťou jej príchodu. Slnce svieti a my nastavujeme náručie slnečnému svetlu, lebo v jeho žiari zjaví sa raz na poludnie ona, teplá a jasná. Privierame oči a dávame sa kolísať tichu, lebo príde v tom tichu (mäkká a nežná), príde na prstoch a ukolíše vzbúrené naše túžby. Líhame si tvárou k zemi, prikladáme k nej ucho a načúvame ozvene jej krokov. Najdeme si vysokú jedľu, najvyššiu v okolí, vylezieme na jej vrcholec a odtiaľto ju vyzeráme, či sa neblíží, kráčajúc po haluzí lesa, vo vetre od juhu so zlatou žiarou na rozpustených vlasoch. – Les sa hojdá, my sledujeme svojím telom jeho hojdanie, pretože jedľa, na ktorej sedíme, hojdá sa tiež. Dívame sa

na všetky strany, rozoznávame jedle od smrekov, buky od javorov, tešíme sa z toho, ale ona neprichádza od juhu ani od severu. Namiesto toho slnce snížilo sa k obzoru a hore pňami stromov začala vystupovať zo zeme chladná vlaha. Duša nasiakne tou vlahou a to nás vráti skutočnosti:

– Kôň sa akiste v noci odviazal, odišiel za pašou a zatúlal sa, – vraví starý otec, – vezmi si kantár a choď ho hľadať.

Ondrej berie kantár, berie kapsičku s chlebom a odchodí. V kapsičke je aj písťala.

Ide voslep. Nemyslí na koňa, nemyslí na starca, ktorý zbadal jeho netečnosť a sleduje ho spýtavým zrakom.

Vojde do hory, urobí pár krokov a zastaví sa: V ceste mu sedí cudzinec; má na hlave klobúk a zasa mu nevidno do očí. Zdá sa, že drieme; hlavu má ovisnutú, ruky složené na prsiach. Pod pazuchou drží kantár. Ondrej poznáva kantár, ktorý zmizol súčasne s koňom. Pokročí bližšie a zastaví sa tesne pred cudzincom. Cudzinec zodvihne hlavu a vraví:

– Poďme!

– Čakal si ma?

Cudzinec neodpovedá, kráča vopred a rozváža kantárom. Ondrej ho nasleduje. Jeho kantár visí nevládne ako chvost zbitého psa. Cudzinec si hvízda. Ondrej ide pár krokov za ním, díva sa mu na päty a počúva, ako hvízda.

Museli zaisť ďaleko. Slnko už len zťažka prenikalo haluzím stromov a kreslilo na zemi mäkké, splývavé tône. Ondrej tupo sledoval, ako sa tône čím ďalej viac rozťahujú a stávajú sa neurčitými. Svetla stále ubúdalo. Cudzinec prestal hvízdať.

Zastavili sa nad holým a hlbokým údolím. Na dne údolia odrážaly sa ružové šľaky svetla v tmavozelenej hladine jazierka. Čosi černelo sa na brehu jazierka. Ondrej nesnažil sa rozoznať, čo je to. Hľadel netečne na cudzinca. Tento zodvihol ruku, ukázal dolu k jazierku a povedal:

– Tam najdeš to, čo hľadáš.

Dal mu kantár, obrátil sa a bez slova zmizol v hustnúcom súmraku.

Ondrej osamel; a to mu pripomenulo skutočnosť. Postál ešte chvíľu, poobzeral sa dookola a zbadal, že je na vysokom, holom vrchu. Keď si to uvedomil a keď si spomenul na cudzincovo gesto, ktorým ukázal do údolia, zazdalo sa mu, že podobným gestom ukazoval Satan Kristu Pánu s hory veľmi vysokej na všetky kráľovstvá sveta a slávu ich, sľubujúc mu: *Toto všetko tobě dám, jestliže padna, budeš se mi klaněti*. Naľakal sa svojho porovnania cudzinca so Satanom a iba pod dojmom toho zľaknutia uvedomil si dokonale svoju samotu v neznámom kraji. Súmrak a ticho doliehaly naň mátožnými predstavami. Pomaly sostupoval do údolia. Chýbaly mu stromy, na ktoré zvykol si hľadiť ako na svojich kamarátov. Tu nebolo stromov a husté ticho preplňovalo celé údolie až po okraj ako voda koryto Mŕtveho mora. Potápal sa hlbšie a hlbšie do dusivého ticha a nevládal odolať útoku drobných, pichľavých obáv, ktoré sa vynorovaly z tajomných skrýš hmly a tmy a zákerne napádaly jeho myseľ. Obzeral sa zjašene, kedykoľvek zazvonily pri prudšom kroku pracky na kantári, kedykoľvek zahúkala sova alebo netopier preletel ponad jeho hlavou.

Sostúpil asi do polovice stráne, keď počul zdola zacengať spiežovec. Zastavil sa a načúval. Zdalo sa mu, že poznal spiežovec svojho koňa. Cengot sa však viacej neozval. Miesto toho zbadal pod sebou, asi tam, kde zmizla v tme hladina jazierka, svetlo. Najprv myslel na cudzinca, uvedomil si však, že ten ho nemohol predbehnúť a rozložiť tam oheň. Potom si spomenul na starcove rozprávky o svetlonosoch, ktorí zavádzajú ľudí do bezodných marastí; podesil sa a začal pozorovať, či sa svetlo hýbe alebo stojí. Stálo. Nebol to teda svetlonos, pretože ten sa pohybuje, zhasnúc na jednom mieste a rozsvietiac sa na inom. Toto svetlo svietilo pokojne a rovnomerne na jednom mieste. Predsa však objav svetla Ondreja prekvapil. Nikdy nezašiel tak ďaleko od domu, nedôveroval neznámemu kraju, tým menej ohňu v neznámom kraji. Zmenil smer chôdze, kráčajúc k miestu stranou od ohňa. Kantáre niesol pod pazuchou, aby nehýkaly, stúpajúc mätko a tajil dych.

Robíme si nároky na príbuzenstvo so svojou dušou. Stavíme sa tu pred vás ako dokonalí znalci svojich pocitov. Netrúfame si priznať sa k úbohej svojej neschopnosti. Veď nevládzeme sledovať plochou myslou celý príbeh svojho srdca. Museli ste už dávno zbadať, že balancujeme iba ako povrazolezec na slabučkej pavučine, ktorá sa ustavične pod nami trhá, že sa zapletáme v jej sieti, že slová sú ako gule, s ktorými sa hrá žonglér v cirkuse. Sme nemotorní žongléri; väčšinu slov prepúšťame pomedzi prsty a len dakoľko z nich podarí sa nám zachytiť do hrsti. Spev slávikov a vôňa ruží zasialy semienko do srdca... O tom vedeli

sme ešte čo-to riecť (hoci úboho a nedokonale). V mesačných nociach za ryku jeleňov vyklíčilo semienko a vyhnalo puk... I o tom stihli sme povedať sedmoro zajakavých slov. Čo však teraz? Ako pod skleníkom zaparila sa túha v našich prsiach. Trápime sa; prikladáme dlaň na prsia a sledujeme, ako sa nadúvajú v parenisku horúcich snov. Čo teraz? Ako sa zachováme, keď srdce rozkvitne v dúhový kvet? Kam ho presadíme? Komu sveríme do opatery kvet, s ktorým si ďalej nevieme rady. A čo môžeme o tom komu hovoriť, keď sami máme závrat? Vieme vopred, že nenajdeme slov, ktoré by vládaly uniesť ťarchu podmetu a výroku vo vete o láske. Každá veta zlomí sa vo dva kusy, len čo ju obťažkáme slovami o láske. A každé slovo naplnené láskou rozmrví sa na prach, ako fľaša naplnená horiacim benzínom.

Zastavili sme sa neďaleko ohňa. Nikto nás nezbadal. Pri ohni sedí postava zababušená do veľkej vlnenej šatky. Cez kolená má stiahnutú sukňu. Pri jej nohách leží chlpatý pes s pyskom na vystretých predných nohách. Oheň osvetľuje postavu, psa i dlhý bič, zabodnutý do zeme. Z jazierka kŕka žaba. Zbadáme bociana, ktorý stojí na brehu jazierka na jednej nohe; nevedieť, či drieme alebo načúva kŕkaniu žaby. Jeho silueta vyzerá bizarne. Je teplo. Od jazierka ťahá sa popri zemi sparná vlaha, ako slizké, neurčité hady. Takáto dusná vlaha zvestúva búrku. Chmáry sú nízke a čierne. Potíme sa, ale napriek tomu trasieme sa na celom tele, ako by nám bolo zima. Postava ani pes sa nehýbajú. Napíname zrak a vidíme, že obďaleč stojí koliba podobná našej, ale menšia a nižšia. Rozo-

znávame ešte tri či štyri tône, ktoré sa potichu a nemotorne pohybujú poza kolibu. „Kone,“ blysnú nám hlavou. Vyzerá to však, ako by poza kolibu obchádzaly pekelné strašidlá. Postava sa pohla; ustupujeme chrbtom a nespúšťame s nej zraku. Vstala. Napráva čosi na zemi. Jej pohyby sú mäkké a zvláštne – zvláštne. Nevieme ich k ničomu prirovnať; najskôr sa podobajú pohybu, ktorým spína starý otec ruky k modlitbe. Táto tu sa však nemodlí a predsa každý jej pohyb je plný odovzdanosti. Upomína na jedľu, ktorá sa kolíše vo vetre; na les, ktorý sa vlní vo vetre. Jej obrysy sú okrúhle. Vidíme to, pretože sa sklonila nad ohňom a prikladá naň. Teraz si líha tam, kde predtým sedela. Oheň ju celú osvetľuje; skrčila sa do kľbka a složila ruky dlaňami pod hlavu. Oči má zavreté, usmieva sa mätko a tklivo. To všetko je nám nové a neznáme. Prsia nám sovrelý železný obruč; čosi sa z nich tlačí do hrdla. Čosi, čo sa tam usadilo v dlhých mesačných nociach. Zježily sa všetky vrstvy z dojmov slávičieho spevu a vône ruží. Obraciam sa chrbtom k ohňu a bezradne obchádzame jazierko. Poznávame, že jazierko je len plytká mláka, plná žiab. Blížime sa ku kolibe s druhej strany. Zabudli sme na kone a octli sme sa odrazu blízko nich. Vyrástly pred nami akoby zo zeme. Nevieme už, kto sa skôr zľaknul; uskočili sme, ale súčasne uskočil i jeden z koní. Zápäť splašily sa ostatné a robiac nemotorné skoky – pretože mali pripútnané nohy na šije – poskakovali ako kriví čerti ku kolibe. Od ohňa pribehol pes a rozštekal sa nám zúrivo do tvári. Mali sme kedysi na poľane psa, ktorý sa volal Zahraj; voláme teda i na tohoto

menom Zahraj, pretože si myslíme, že všetci psi sú Zahraji.

– To je nie Zahraj, to je Dunčo. Sem pod, Dunčo!

– Postava, ktorá sedela pri ohni, stála pred Ondrej-
jom a zaháňala psa.

– A čo chceš tu?

Všetko sa stalo tak chytro, že si Ondrej nestihol usporiadať myšlienky. Odpovedá mechanicky:

– Koňa hľadám.

– Čieho?

– Nášho.

– A čí si ty?

Tu sa Ondrej zarazil. Kôň je „náš,“ chalupa je „naša,“ ovos je „náš;“ to vedel. Ale čí je on?

– Náš, – vraví Ondrej.

– Čí, „náš“?

Ondrej si mädlí čelo. Vidí, že svojou odpoveďou neuspokojil. Odrazu mu svitne v hlave, tvár sa mu rozjasní. Ondrej sa usmeje akoby na ospravedl-
nenie a vraví:

– Boží, ja som boží.

Postava oproti vyvalí naň oči a ustrnie v údive.

– Čí?

– Boží.

Tu sa miesto predošlého nechápavého výrazu vlúdi do tvári šibalská veselosť a z úst ozve sa smiech, najprv pridúšaný a potom prudký, nákaz-
livý. Celé údolie sa ním ozýva. Pes považuje smiech za výzvu a rozšteká sa znova, práve tak prudko. Ondrej sa díva nechápavo na rozosmiatu tvár a ni-
jako tomu nerozumie. Pamätá sa predsa určite na starcovo naučenie, že on, Ondrej, je synom božím, že celý jeho život patrí Bohu, láskavému otcovi.

Čomu sa teda smeje. Chce si pomôcť z rozpakov a dáva tú istú otázku:

– A ty si čím?

Ale to len zosilnilo smiech:

– Či som ja chlap? Ha–ha–ha! Veď som ja žena, ha–ha–ha!

Žena? Slovo nikdy nepočuté. Slovo, ktoré dal starec do kliatby. Slovo, pre ktoré oklieštil svoje naučenia a prekrútil svoje náboženstvo. Slovo, ktoré sa nikdy nemalo dostať k Ondrejovmu sluchu, len aby prišiel pred božiu tvár celý, s nevyplienenou dušou. A teraz stavia sa tu predeň skutočná žena, kypiaci rozmarmi, s pripraveným náručím.

Práve tak náhle, ako sa rozosmiala, zvažnela. Sklopila zahanbene oči a odpovedá:

– Ja som Eva Halahijovie. – A pokračuje starostlive: – Pasiem otcove kone. Tohoto roku bude málo sena. Dolu všetko vyschlo.

Potom obaja rozpačite umlkli. Eva sa hanbí za svoj smiech. Chce napraviť zlý dojem a opytuje sa láskave:

– To hľadáš koňa, ktorého priviedol ten čudák dnes ráno, však? Povedal, že si poň ktosi príde, ale nevedela som, že to budeš ty. A načo ho vodil sem, keď vedel, komu patrí?

Ondrej prikyvuje hlavou, nemôže však vysloviť slova. Prežiera sliny a lapá po vzduchu, ako ryba na piesku.

– Tamhľa je tvoj kôň. Zavolaj naň po mene; príde, ak ťa pozná!

Ondrej zavolá, kôň sa dokriata k nemu a ošuchuje si hlavu o jeho plece. Táto prítulnosť obodrí Ondreja.

– Ale vari len nechceš ísť nazad v noci?... Pod k ohňu; navarím zamrvenky!

Ondrej počúvne, sadne si k ohňu a okúňavo sleduje Evine pohyby. Eva odchádza po vodu. Ondrej díva sa nedôverčive na psa. Ten sa priplichtí k nemu, zavrtí kamarátsky chvostom a Ondrej odváži sa pohladiť ho po chrbte. Kým sa Eva vráti s vodou, uzavrú spolu priateľstvo. Opäť sa díva na Evu, ako miesi cesto, krája slaninu, stavia hrniec do pahreby. Pes sa stále obtiera o neho. Tu si Ondrej spomenie na chlieb v kapsičke: „Dám ti, hneď ti dám chlebíka.“ Siahne do kapsičky, vytiahne chlieb, ale súčasne vypadne i písťala.

– Čo to máš?

Ondrej otrča dlaň s písťalou.

– Písťala, vraví.

– A vieš písať na nej?

Kýva hlavou, že vie.

– Zapískaš, keď sa najeme, hej?

– Zapískam.

Jedia mlčky. Pes hľadí raz na Ondreja, raz na Evu. Eva mu pohodí chleba, obráti tvár k Ondrejovi a usmeje sa. Ondrej odpovedá plachým úsmevom a tiež pohodí psovi kúsok chleba. To ich sblížilo. Pokračujú v hre so psom a zakaždým, keď pes chytí chlieb v letku, rozosmejú sa veselo.

Dojedli. Ondrej vezme písťalu a probuje zapísať niečo. Eva stiahne si sukňu cez kolená, podpre si bradu o dlane a zahľadí sa naň.

– Ja viem krajšie písať, keď slávik spieva.

– Je tu slávik. Budme ticho, možno začne spievať.

Čakajú potichu. A hľa! Od jazierka ozve sa z krovia slávik. Najprv nesmelo, potom naplno. On-

drej priloží píšťalu k perám, vo chvíli uhádne tón i takt a začne doprevádzať slávičí spev. I on sa spočiatku okúňal; nepískal nikdy pred poslucháčom. Neskôr však zabudol na Evu, a znova, ako doma na poľane, lejú sa z prs cez píšťalu prstami prerývané pramienky trúchlivej túhy i radostných nádejí. Pretekajú sa so slávikom vo vyjadrovaní snov. Tu ho Ondrej doprevádza, tu zas odštepia sa jeho tóny, rozbúria sa akoby v proteste proti odovzdanosti slávičej piesne. Ak slávik na chvíľu umlknú, zachytí Ondrej poslednú jeho trilku a opakuje ju v nekonečných variantoch, vysoko i nízko, vzostupne, sostupne i monotónne, kým len slávik znovu nezačne. – Boh vie dakedy by bol pískal (Eva hľadela naň v nemom údive), keby sa odrazu nebol vmiešal do sboru i pes, podráždený dáakým vysokým tónom. Zavyl zúfale, a to ich vyrušilo.

Eva si vzdychla. Ondrej sa usmial na ňu.

– A viem aj ináč pískať. Viem, ako keď hora hučí, ako keď potok bublá; viem i drozda doprevádzať. Takto hora..., takto drozd...

– Pesničky nevieš?

– Viem, – a zapískal starým ambroziánskym nápevom: Ťa, Bože, chválime.

– Ale veselé nevieš?

Smutne pokýval hlavou. Nerozumel dobre, čo chce.

Tu sa Eva pustila do spevu. A zas Ondrej načúval jej vysokému, neznámemu hlasu. Takých pesničiek nikdy nepočul. Slová v nich vylietaly z Evinho hrdla ako ligotaví strieborní vtáci.

– Nauč ma svojim piesňam, – prosí. – A kto teba naučil spievať?

– Ľudia v dedine.

Musela mu vysvetliť, kto sú to „ľudia v dedine“ a ako tam s nimi žije. Otvorila mu nový výhľad do sveta. Mnohému neporozumel, ale šetril otázkami, spomínajúc si s obavou na výsmech, s ktorým ho prijala.

I on jej rozpovedal všetko, čo vedel o sebe. Posadla ho nevysvetliteľná dôvernosť a priznal sa jej ku všetkým svojim trápeniam. Keď rozprával o ryku jeleňov a o podivných záveroch tohoto roz-túženého ryku, začervenela sa Eva a sklopila oči. I on sa zarazil a tiež sa zapýril. Krv vohnala sa mu do tváři, ako by ho bol niekto prichytil pri lži. Teraz však necigánil, prečo sa mu teda vohnala krv do tváři?

Dohodli sa, že Ondrej prenocuje v kôlni pri koňoch a Eva v kolibe. Ondrej nezbadal však úskoku, ktorým ho Eva priviedla k tejto dohode.

Ráno obaja objavili vo svojich tvárach smútok z rozchodu, obaja si ho uvedomili, ale nevedeli sa oň rozdeliť. Eva sklúčene chystala raňajky. Ondrej poputnal kone a potom začal svedomite leštiť pracky na kantároch. Tváril sa, ako by bez toho nemohol nijako odísť. Nakoniec však nebolo sa už čoho chytiť. Miska s polievkou sa predsa len vyprázdnila, hoci obaja snažili sa horlivým dúchaním pretiahnuť raňajky do obedu.

Ondrej nasadil koňovi kantár, pozrel naposledy na Evu a vraví:

– Idem.

Eve trasie sa brada, zajaká sa:

– Prídeš ešte? Príď zahrať na píšťale!

– Prídem, – sľubuje Ondrej. Vyskočí na koňa a

odchodí. Odrazu si na niečo spomenie, obráti hlavu a zavolá:

– Ja sa volám Ondrej.

– Sbohom, Ondrej.

Kôň sa potkýna do vrchu. Ondrej má pocit, že ho stále čosi ťahá nazad. Vyjde na samý vrch, neodolá: obzre sa, a hľa, rozoznáva Evu; stojí stále bez hnutia tam, kde ju nechal a hľadá za ním.

III

Jedného rána zbadali sme biely srieň na tráve pred kolibou. Divé husi a bociani odniesli včera večer posledný jas leta vo svojich beľavých očiach. Jeseň sostúpila s temien kopcov a toho rána zaklopala nám tvrdou päšťou na oblok. Našli sme ju stáť pred dvermi: v ruke držala pútnickú palicu a s pleca visela jej mošna. Nepozdravila nás, a vošla bez pozvania do koliby. Posadila sa za vrchstola, neprehovoriac ani slova. Sedí tam a sledí očima po kútoch. Uráža nás toto mlčanie.

Napokon ozve sa jeseň zpoza stola:

– Bude dážď, – vraví.

Neopovažujeme sa odporovať jej.

– Bude zima; listie so stromov odpadá.

Jej hlas je suchý, zastretý, ako by sa rozprávala sama so sebou. Oči má veľké, vpadnuté. Nemožno nám myslieť na Evu v jej prítomnosti.

– Zostanem u vás. – Odkladá mošnu, palicu opre do kúta. – Zajtra zavčas ráno pustím sa do roboty.

Od tých čias býva s nami. Celé dni túla sa po hore a spieva pohrebné žalmy. Zhasína svojím dychom kvety na lúkach, ako sviečky na vianočnom stromku. Ráňa palicou žlté listie s bukov i javorov a do mošny sbiera spomienky na leto, ktoré sa zamotaly v mladej síhline na stráni a ne-

stihly uletieť s divými husami. Večer vracia sa k nám hladná a smädná. Osuší si premočenú obuv pri ohni a vylezie na povalu, kde spáva. V noci, keď si myslí, že spíme, púšťa sa jeseň do rečí so starým otcom. Rozpráva mu o svojich skúsenostiach a on jej prisviedča úmorným kašľom a stonaním.

Vidíme, že starému otcovi neslúži na zdravie toto kamarátstvo s jeseňou. Stále viac polihuje a jeho tvár prejavuje starosť o našu budúcnosť. Prestal nám rozprávať podobenstvá a naučenia, prestal spievať pesničky z kancionála. Všetko robíme sami; múku meleme, drevo na zimu hotujeme. Nemáme času myslieť na Evu, ani sa nemôžeme vybrať k nej, musíme opatrovať starého otca. Ráno varíme preň zeliny proti záduchu a večer prikkladáme mu horúce otruby na prsia. Berie nám ruku do svojich dlaní a díva sa nám smutne i tázave do tvári. Čítame z jeho očí, že nám chce povedať niečo veľmi vážneho, a nevieme, prečo otáľa. Možno by aj povedal, ale kašeľ ho vždy preruší pri prvých slovách, a on vždy musí začať znova. Neprestáva nám pripomínať, aby sme ostríhali prikázania jeho v srdci svojom:

– Napíš ich na tabuľu srdca svojho, opáš ich okolo bedier svojich.

Alebo:

– Počuj, syn môj, prijmi reči moje a rozmnožia sa letá života tvojho. Ceste múdrosti učím ťa, cestami priamymi vediem ťa...

Nikdy sa nedostane ďalej. Alebo sa rozkašle, alebo prestane hovoriť, zadíva sa do povaly a nadtľho sa zamyslí. Niekedy sa nám zdá, že vôbec zabúda

na našu prítomnosť; hovorí so sebou a kajá sa nahlas zo svojich hriechov. Inokedy zas oslovuje nás cudzím menom, rozčuľuje sa a hovorí k nám nepochopiteľné veci. Trápi nás nemoc starého otca, modlíme sa zaň k Pánu Bohu a, plačúc, načúvame z kúta jeho ťažkému dýchaniu. Spomíname si na jeho naučenia, ľutujeme svoju nevďačnosť voči nemu a sľubujeme si, že sa polepšíme. Vymýšľame si tresty za svoje hriechy; spávame na holých doskách, postíme sa. Ale to všetko nepomáha; starý otec slabne so dňa na deň.

V nedeľu ráno vyviedli sme ho na slniečko. Posadili sme sa s ním na prietos pod stenou koliby. Toto ráno bolo ako posledný teplý bozk, ako objatie na rozlúčku. Oslabené muchy posbieraly ostatný raz sily a bzučia okolo nás. Pavúk vyhrieva sa na úslní a vrabec čviriká skoro tak veselo, ako v lete. Stromy sa nehýbajú a dojato načúvajú rozprávke čierneho drozda.

Ukradomky dívame sa na starého otca. Jeho tvár je bledá a zarastená šedivou bradou. Oči hľadia meravo, ústa sú pootvorené a dlane ležia na kolenách nevládne ako mŕtvi vtáci. Mucha sadla mu na čelo a snaží sa najstť šťavu vo vycivenej koži. Starý otec znáša trpezlivo jej bezočivosť; neodôženie ju. Možno ju ani necíti. Dlho tak sedíme jeden pri druhom. Potom zašeptal k nám starý otec:

– *Pamätuj na stvořiteľa svého ve dnech mladosti své.*
– Pripomína nám tým každodennú povinnosť. Donesieme z koliby knihu a čítame nahlas slová Kazateľa, syna Dávidovho, kráľa v Jeruzaleme:

– *Marnost nad marnostmi, – řekl kazatel, – marnost nad marnostmi, a všechno marnost.*

Starý otec privrel oči, počúva. Slimák lezie po halúzke jahodového kra. Celý smysel jeho života sústredený je teraz v tomto výkone. Prečo sa my nevieme sústrediť, prečo stále objímame život postranný? Slimák dostihne konca halúzky a spokojne tam sotrvá do budúceho rána. Nás však omrzia veci skôr, než ich dostihneme. Dotyk našich prstov spôsobuje nákazu, ktorá sa volá všednosť.

– *Což bylo, jest to, což býti má; a což se nyní děje, jest to, což se diti bude; aniž jest co nového pod sluncem.*

Horou blíži sa k nám Pán Boh v dlhom rubáši. Nepočuť jeho krokov len preto, že kráča na prstoch po mäkkom machu. Radi by sme vedeli, či starý otec sleduje, čo čítame.

– *Já kazatel byl jsem králem nad Izraelem v Jeruzalémě, a přiložil jsem mysl svou k tomu, jak bych vyhledati a vystihnouti mohl rozumnosti svou všechno to, což se děje pod nebem. (Takové bídné zaměstnání dal Bůh synům lidským, aby se jím bědovali.)*

Jeseň pradie pavučiny babieho leta; vietor roznáša ich zpod jej prstov do sveta. Do brady starého otca zamotala sa jedna z tých pavučín. Chce si ju vyčesať prstami, ale darmo sa trápi: to nie je pavučina, to je čas, ktorý sa zavesil starému otcovi do brady a zhrbil mu chrbát.

– *Viděl jsem všechny skutky, dějící se pod sluncem, a aj, všechno jest marnost a trápení ducha.*

Mladý javor modlí sa spolu s nami, vyvracia pobožne hlavu na stranu a načúva našim slovám. Chvilami sa nám hlboko klania. Ostatné stromy hádzu k našim nohám zlaté mince, akoby na oferu za svoje hriechy.

To byly slová Krále jeruzalemského, ktoré čítal Ondrej v nedeľné ráno. Ale nikto, ani stariec sám, nevedel, že v nich obsiahnutá je žaloba na márnosť starcovho snaženia priviesť Ondreja k dokonalosti božej.

Hlava starého otca ovisla na prsia, ústa sa otvorily ešte viac. Chrbtom opiera sa nevládne o stenu koliby. Dýcha siplavo a s námahou. Slabušký vietor rozdúva bradu na prsiach. Na nebi hrá sa slnce s krdlom naivných obláčkov na schovávanke.

Ondrej prestal čítať, zahľadí sa na starca a načúva jeho dýchaniu.

– Spí, – myslí si. Donesie vankúš z koliby a pozorne ho vloží starcovi za chrbát, aby sa mu mäkšie sedelo.

Spánok nemocných vždy obodrí ošetrovateľov. Aj Ondrej, hľadiac na mier v starcovej tvári, začína nadobúdať nádeje, zbiera omrvinky dôvery v Boha a stýka ich na šnúru ako roztratené perly. Uspokojí sa, zaviera oči a zabúdajúc na skutočnosť, otvára dvere spomienkam na Evu. Spomienky vracajú sa k nemu ako hosť, na ktorého sme dlho túžobne čakali. Ondrej víta srdečne každú osve na prahu svojho vedomia a nevinný úsmev rozloží sa v polospánku na jeho tvári.

Nevyzná sa vo svojich pocitoch, ale ani sa ne snaží o to. Je príjemnejšie prežívať drobné radosti, než sa trápiť snahou vysvetliť si ich. Odovzdane zaviera oči pred zmenou, ktorá sa odohrala v ňom a necháva sa kolísať v teplom náručí nečinnosti. Tápa v novom prostredí lásky ako slepec, ktorý hľadá kľučku na dverách. Podobá sa človeku, ktorý padol do vody a inštinktívne udržuje sa nemo-

tornými pohybmi nad hladinou. Ani Ondrej nestihne kontrolovať svoje konanie v tomto novom živle. Ako z rozbúreného mraveniska vyhrnuly sa naň húfy nových dojmov zo záhybov Evinej sukne. Nepozostáva mu než trpne znášať ich útoky na smysly. Do svojho stretnutia s Evou neuvedomoval si obsah svojej túhy, ani príčinu svojho trápenia, poznal však, že odtedy vzala túha na seba presný tvar: vrátiť sa k Eve, a že všetko ostatné trápenie splaslo, ako balônok, do ktorého pichli špendlíkom. Raduje sa z toho. Ale radosť pridúšaná je lútosťou, že neuvidí viac Evu. Tráva už zvädla a Eva už sohnala možno kone do dediny, kam nemôže ísť za ňou. A kto vie, či sa Eva vráti budúcej jari, či nezostane pri ľuďoch v dedine, ktorí ju budú učiť piesňam o horách, o vetre, o daždi, o láske...

Táto obava usadila sa nad všetkými pocitmi Ondrejovej duše ako pena nad vrúce mlieko. Obava prekypuje cez kraj na horúcu platňu skutočnosti. Radosť a šťastie vystupuje len v drobných bublinkách zo dna duše a bublinky nevládne splasnú, sotva dosiahnú povrchu vedomia. Splasnú skôr, ako Ondrej stačí pomazať sa s nimi.

Nebyť choroby starého otca, našli by sme si výhovorku a šli by sme sa presvedčiť, či Eva dosiaľ pasie kone pri jazierku. Takto však musíme čakať do budúcej jari...

*

Starec a jeho vnuk, obaja spia vedľa seba pod stenou koliby. Dýchajú ten istý vzduch a na oboch svieti to isté slnce. Ale je veľký rozdiel v týchto

spánkoch ; v jednom z nich dohára život ako svieca pri nedeľnej pobožnosti, v druhom nalieva sa život jarnou miazgou ako puk na gaštane po prvej búrke.

Odrazu sa Ondrej zo sna strhne, skočí na rovné nohy, žmurká očima, akoby oslepený náhlym svetlom. Do jeho otvorených úst shrklo sa tisíc pochyb a prekvapení : Eva stojí pred ním. Eva usmiate a hanblivá, práve taká, akú ju opustil toho rána. Ako dobre, Ondriš, že skôr, ako si zaspal, vystavil si svoje srdce na úslnie jej v ústrety ! Čo by si bola Eva počala, keby nebola našla tvoje srdce prichystané uvítať ju.

Ani jeden, ani druhý nevedia najst' naponáhlo slova, ktoré by vyjadriło celý údiv, radosť a rozochvenie. Obaja čakajú, kým začne druhý.

— Prišla som . . . — hneď sa však zarazí, pozrúc na starca, ktorý nerušene spí. V jej očiach je zastrašená otázka.

Ondrej zachytil jej pohľad, uvedomil si starcovu prítomnosť a obaja zlaknú sa odrazu svedectva tretej osoby. Ondrej je bledý, pozerá bezmocne s Evy na starca, Eva sklopila oči, hryzie si pery a mädlí zásteru v prstoch. Nerátali so starcom vo svojich myšlienkach. Teraz odrazu skrížila jeho prítomnosť ich plány. Slová nemajú vlády v takýchto postaveniach. Snažia sa dorozumieť sa pohľadmi. Ondrej nevie si ani predstaviť, ako by sa zachoval, keby sa starec zobudil ; chce prehovoriť, ale slová pletú sa mu na jazyku. Zmätené ustupuje za roh koliby a ťahá so sebou Evu za ruku.

— To je tvoj starý otec ?

— Hej ; spí. Zaspal na slnci.

— Aj ty si zaspal, však ?

– Zaspal. Starý otec je veľmi chorý a celé noci nespávame.

Dosiaľ nepremohli svojho vzrušenia. Zabudli sa natoľko, že Ondrej stále ešte drží Evinu ruku vo svojich dlaniach. Keď si to uvedomili, obaja sa začerveňali. Eva tichúčko zašeptá:

– Pusť mi ruku, Ondriš!

Usmeje sa naň, akoby na ospravedlnenie. V rozpakoch sadli si na prah do dvier koliby.

Eva chcela by vysvetliť, prečo sem prišla, a nevie, ako začať. Ale Ondrej nepotrebuje jej vysvetlenia; preň je prekvapenie z Evinho príchodu podobné prekvapeniu dúhy alebo búrky pod holým nebom. Netrápi sa nad príčinou jej príchodu, podobne ako sa netrápi nad príčinou dúhy. Akokoľvek vzrušene, predsa len podáva sa nečakaným zvratom života prirodzene a bez škrupulí.

– A kone kde si nechala?

– Pojali ich včera volieri, ktorí sa vracali do dediny so statkom. Aj riad vzali so sebou.

– Starý otec má záduch. Už dávno ho má. Hľadali sme obaja skorušie, ktoré by ho vyliečilo, ale darmo, nenašli sme.

– Záduch... Ja viem.

– Čo?

– Ja viem, že má záduch. Včera prišiel s voliarmi aj ten čudák, ktorý vtedy priviedol tvojho koňa; vieš?... Povedal mi, že ti starý otec umre na záduch, ak mu nepomôžeš skoruším, ktoré rastie medzi kosodrevím vysoko na vrchoch.

– A vieš, kde je to?

– Viem; aj to mi povedal. I cestu k tebe mi ukázal. Ale volieri ma odhovárali. Radili mi, aby som

ho nepočúvala. Videli ho vraj čariť počas splnu mesiaca a vraveli, že je černokňažník.

Na cudzinca zvykol si už Ondrej myslieť ako na tajomnú bytnosť, jeho konanie zaradil medzi zázraky tých apoštolov, ktorých si sprítomňoval, aby ich rečmi a činmi vyplnil medzery vo svojej fantázii. Preto nepodivil sa ani trochu Evinej reči. Naopak; zasiachnutie cudzincovo pripadalo mu prirodzeným. Teraz sa mu dokonca zdalo, že nevedomky za celý čas spolieval sa na toto zasiachnutie do choroby starého otca. Dôveroval láskavosti v cudzincových očiach, ktorá mu chýbala u starého otca.

– Voliarov obdaroval zlatými peniazmi za to, že mu pomohli postaviť chalupu v hore, – pokračuje Eva; – vravia, že je ukrutne bohatý.

Ondrej už nepočúva; rozmýšľa o niečom inom.

– Povedz mi, kde rastie tá bylina, aby som ju mohol vyhľadať.

– Je to ďaleko. Pôjdem s tebou.

– Pôjdeš? – Ondrejova tvár rozjasní sa uľahčením. – Ale starý otec?

– Neboj sa, vrátíme sa prv, než zapadne slnce. Prikryjeme ho šatkou a obložíme perinami. Nebude mu zima, ak sa zobudí. K nohám nachystáme mu hrnček s mliekom.

*

Odchádzajú do lesa, vedúc sa za ruky, aby pri-niesli liečivú bylinu pre starca, ktorého predsavzatia umierajú na záduch. Celou cestou – ta i nazad – slabikujú prvé litery o láske, neisto, bez cudzej pomoci.

Vracajú sa šťastní s plným náručím skorušia. Mýli ich však nesdielna nálada večera. Slnce zašlo voľajako náhle, ako by sa naraz bolo prepadlo do otvorených pekiel. A naozaj, nebo na západe odráža purpúrovou farbou pekelné plamene, horiace za obzorom. Ich očiam sa zdá, že vystupuje odtiaľ kúdol sírového dymu a k ich ušiam skoro ako by doliehalo škripanie a preklínanie hriešnikov, ktorí sa tam pražia v pekelných mukách. V skutočnosti však najviac trpia práve tým, že v celom okolí nepočuť jediného zvuku a nesmierne ticho zvoní im poplašne v ušiach. Žízňivé nebesá vyssaly život zo zeme. Zmocňuje sa ich strach zo samoty. Husté rudé svetlo cedí sa pomedzi stromy a natíska im predstavu, že celý svet kúpe sa v krvi. Nad obzorom začláňa nebo fialový oblak, ktorý ich desí, kedykoľvek ho zazrú prázdnu medzerou medzi haluzím.

Zpoza posledných stromov uzrú konečne poľanu a obaja si uľahčene vydýchnu.

Náhle sa však Eva zarazí v chôdzi, pridusene vykrične a ukazuje pod starý buk na poľane. Ondrej pozre na jej vyplašenú tvár, ktorú si zaclonila rukou.

– Černokňažník, – šeptá Eva.

Ondrej obráti zrak k poľane. Zatají na chvíľu dych, ale v zápätí sa spamätá: Z jamy pod bukom vyčnieva cudzincova hlava. Eva videla v nej iste hlavu bez trupu, poskakujúcu po poľane. Ondrej poznáva však, že cudzinec kope pod bukom jamu. Teraž sa jeho postava vzpriamila a hľadá im v ústrety.

– Černokňažník, – opakuje Eva.

– Neboj sa! – Ondrej ju berie za ruku a vedie

k človeku v jame. Ten mlčky sleduje ich chôdzu. Zastavia sa pred hĺbou hlíny na okraji jamy.

– Vykopal som hrob.

– Komu? – zhíkne Eva.

Cudzinec bez slova ukáže pod ústrešie koliby. Na prietose leží tam vystretý starec. Ruky má složené na prsiach, bradu podviazanú. Nohy prikryté sú šatkou, ktorou ho Eva chcela uchrániť od zimy.

Eva rozbehne sa k nemu.

Cudzinec vyskočí z jamy a oprašuje si šaty. Ondrej zbledne, trasie sa na celom tele a vyplašene ziera na drobného červíka, ktorý sa plazí medzi hlinou. Cudzinec kladie mu nemo ruku na plece. Ondrej pozre naň nechápavo, ako by ho nepoznával.

Na nebi, ktoré za ten čas stemnelo, vyskočila prvá hviezda. Vietor vrátil sa zpoza hôr a rozkýval stromy. Les hudie si večernú nôtu a tma líha si do dolín.

Cudzinec hladí Ondreja po vlasoch. Potom odťahne ruku a odchodí k Eve. Pomôže Eve nalámať jedľových halúzok, ktorými prikryjú cez noc starcovo telo; jeho tvár obložia skoruším, ktoré nestihlo vykonať svoju úlohu. Nechajú ho nocovať pod holým nebom, kam sa bol pred rokmi uchýlil od Sodomských, aby odčinil hriech svojej dcéry a vrátil jej syna Bohu, od ktorého si ho prisvojila bez jeho požehnania.

Potom Eva i cudzinec zašli po Ondreja a voviedli ho popod pazuchy do koliby. Rozžali lampku a naliali do nej oleja na celú noc. Mlčky chystajú sa k spánku. Cudzinec bude spať na loži mŕtveho

starca a Eva postele si na holú zem senom, v ktorom sa kedysi dusieval Ondrej. Všetci traja ľahli si oblečení; iba cudzinec sosňal si s hrdla malý krížik a zavesil ho pod horiacu lampku. Ondrej usína zmorený prázdnotou, ktorá ho obklopila. Eva šeptá modlitbu za mŕtveho. Cudzinec čuší, ale nespí a jeho tvár vzala na seba ten tajomný výraz, ktorý mala pred nedávnom, keď sa dívala na Ondreja, spiaceho pod ružovým krom.

Nad strechou koliby čnie do tmy strapatá borovica.

Ráno zobudí sa Ondrej na šepot cudzinca s Evou. Obaja už vstali. Ondrej zostáva ležať; oči má červené a opuchnuté. Nečinne sleduje prípravy k pohrebu. Apaticky díva sa na kríž, ktorý stíkol cudzinec. Pred obedom prišla poň Eva a zaviedla ho k hrobu, kde leží na lavici starec, zamotaný do plátna. Ondrej znova pocíti vôkol seba desivú prázdnotu. Snaží sa modliť spolu s Evou a cudzincom, ale slová viaznu mu v hrdle a ťažko preniká v ich smysl. Oči pália ako žeravé železo. Potom cudzinec vzal lopatu a začal zasýpať hrob. Vtedy preletel ponad nich veľký čierny vták, ktorý sa vracal z boja. Jeho rozpäté krídla vrhly na poľanu tóňu, letiacu k lesu, kde sa rozbila na prvých stromoch.

Ten deň i nasledujúcu noc zostali ešte spolu na poľane. Dojem zo smrti starcovej je príliš silný a nevládali by ho uniesť každý osobitne. Eva sa stále radí o čomsi s cudzincom. Ondrej neprejavuje záujmu o ich slová. Chvilami nehybne sedí pod stenou, chvilami odchádza do hory a zasa sa bezúčelne vracia späť. Nebo je ako zmútená kaluž,

osieva sa s neho drobný jesenný dážď. Temená vrchov zahalené sú do hustej hmly.

Na tretí deň ráno, po novom šuškaní s cudzincom, povie Eva Ondrejovi:

– Nešiel by si, Ondriš, so mnou do dediny? Čo si tu počneš sám cez zimu. A u nás ti dáme robotu, nebudeš zadarmo chlieb jesť.

Nepochopil naraz, kam ho volá a cudzinec musel mu obšírne vysvetľovať.

Ondrej vôbec neodporuje, trápi sa len, ako tu zanechá hrob starého otca.

– Obložím ho kamením, keď odídete; a na jar budeš sa môcť k nemu vrátiť, – sľubuje cudzinec.

– A koňa kde necháme?

– I koňa pojmeme so sebou.

– A ostatné?

– Neboj sa; všetko pošlem za vami po rubáčoch z vašej dediny, ktorí sa budú tadeto vracieť domov, – vraví cudzinec.

Ondrej poddáva sa ich vôli. Eva sviaže do batôžka Ondrejove šaty a cudzinec vyvedie koňa zo stajne.

Pre Ondreja je lúčenie neznámou vecou; stromy zostávaly po celé dni s ním, spev vtákov doliehal mu večne do uší. Ani teraz neuvedomuje si, že opúšťa nielen poľanu, na ktorej vyrástol, ale i cudzinca, ktorý mu ukázal cestu k Eve. Iba na dne srdca hýbe sa lútosť, ktorá ho núti poobzerať sa naposledy po veciach a zahľadieť sa dlho do cudzincovej tvári.

– Sbohom, – vraví Eva, – dobre sa majte!

– Dobre sa majte, – opakuje po nej Ondrej.

Cudzinec kýva im rukou a dlho sa díva za nimi

s jasným úsmevom na tvári. Evine boky a Ondrejove plecia, zdá sa mu, tvoria harmoniu, na ktorej stojí a trvá svet...

Potom, keď zmizli v hore, sotre si cudzinec úsmev s tvári a začne snášať ťažké kamene pod starý buk. Až do večera starostlivo ich ukladal na hrob, ako by tým chcel poistiť šťastie tých dvoch pred zmŕtvychvstaním starca.

DUO CHARLIE

Uvidel ju po dvadsiatich piatich rokoch istého pozdneho letného odpoľudnia v kaviarni na Okružnej triede. Prišiel sem zo zvyku, lebo mal toho dňa voľno, mohol sobliecť uniformu a cítiť sa aspoň raz do týždňa človekom. Sedel pri svojom stolíku v kúte, aby sa mohol dívať na ulicu. Fajčil jemnú cigaretu, ktorú dostal od ktoréhosi stáleho hosťa hotela Esplanad. Cítil sa sviatočne a povznesene, hoci pre meštiakov bol to obyčajný robotný deň.

Ona sedela o kúsok ďalej s fúzatým dôstojníkom. Bola dosiaľ pekná, možno o trochu ťažšia, ale ešte útla, s nežným úsmevom na ústach. Áno, dosiaľ to bola „pekná Karolína,“ hoci zrejme začínala mať starosť s udržiavaním svojej štíhlej línie a s pestovaním panenského pelu na lícach. No jednako pel tam bol dosiaľ. Díval sa pozorne, zpočiatku nedôverčive, trošičku sa chvejúc vzrušením, ale napokon musel uznať: pel tam dosiaľ bol. Dôstojník (starý, plešivý dedko, lalokatý, podnikal zrejme posledné beznádejné výboje v mene svojej mužnosti) čítal nezúčastnene noviny. Mal všetky znaky podareného paroháča. Ona si pozerala módy, žurnál za žurnálom, s dôkladnosťou vedeckého pracovníka. Mohol si ľahko vyrátať, že strávila veľa a veľa hodín v podobnom zamestnaní, kým sa rozhodla pre istý model. Bolo to vidno i na šatách, v ktorých práve bola oblečená. Ako jej tie šaty svedčily! Keby jej bol mohol kúpiť také

šaty pred dvadsiatimi piatimi rokmi, bolo by sa azda všetko obrátilo ináč. Keby bol býval vtedy bohatý...

Pošuchal si čelo a vzdychol potajomky nad všetkým, čo premeškal a nedohonil. Privrel oči a na pozadí mramorovej dosky kaviarenskeho stola zjavila sa mu jej priehľadná, útlá figúra. Štíhle nôžky v baletnom postoji, ružové črievičky a ružová, naberaná suknička. Nahé bruško a hlávka šibalsky vyvrátená na stranu. Pravá ruka je koketne odchylená od tela, dlaňou obrátená k zemi, ľavou posielala mu bozk. Zavrel oči a znova vzdychol.

Áno. No, áno, lenže čo teraz? Môže tu sedieť niekoľko krokov od nej, nevstať, nejstť k nej a nepovedať jej, čo jej zabudol povedať pred dvadsiatimi piatimi rokmi?

Vstal.

Vtom sa ona obrátila, priložila si voľným pohybom k očiam lorgnon a nezúčastnene, chladne ho premerala.

Chcel čosi povedať, oprel sa prstmi o stôl, nemotorne sa nahol vopred, ako by sa jej chcel ukloňovať, ale vtedy sa ona odvrátila a on sa v rozpakoch začervenal a pomaly, sklamané klesol na stoličku.

Nie je to teda ona. Ťažko uveriť, že by ten pohľad, ktorým ho premerala, patril jej, peknej Karolíne.

Bol veľmi rozrušený, prsty sa mu chvelý a musel sa z celej sily ovládať, aby vydržal dívať sa pokojne stranou, na ulicu, kde chodili ľudia, kde v obločkoch naproti slávnostne doháraly ostatné lúče zapadajúceho slnka, kde všetko bolo obyčajné a isté v svojom cieli. Kútikom oka videl, že dôstoj-

ník medzitým vstáva, odoberá sa a odchádza. A potom nevydržal a znova pozrel na ňu. Ale teraz s rozhodnutím a s pevným predsavzatím zvedieť naisto, či je to ona alebo nie. Obrátila sa k nemu, a tu videl na jej ľavom líci materinské znamienko. Náhle ho naplnila divoká, plesajúca radosť. Tvár sa mu rozžiarila, odstrčil výbojne stoličku, zastal pred ňou a bozkáva jej gavaliersky, s veselým úsmevom ruku.

Díva sa na neho nechápavo veľkými, belasými očami. A on sa na ňu usmieva – usmieva sa s prižmúrenými očami a so zaseknutými perami.

– Karol!

– Karolína!

– Podľa toho úsmevu... podľa toho, ako sa smeješ, so zaseknutými perami a s prižmúrenými očami, ťa poznávam.

– A ja podľa toho tu, – ukazuje šetrne na jej materinské znamienko. – Ale chytré dokladá: – A, pravda, i podľa toho, že si dosiaľ driečna, celá útla a nežná, ako pred dvadsiatimi piatimi rokmi. – Potom sklopí oči a povie: – Videl som ťa pred chvíľou v krinolínke okolo bokov, v baletnom postoji, na prsiach s dvoma ružami namiesto živôtika...

– Choď ty, – robí sa zahanbenou. – Už pol storočia nemala som na sebe nič podobného. A potom... – díva sa rozpačite na svoje prsia... – dnes by už dve rudé ruže boly...

Skáče jej do reči:

– Pamätáš? – a ticho zanôti: „Dve rudé ruže...“

Obaja sa rozosmejú, ako by to bolo len včera, keď ona na parkete dancingu spievala túto pieseň. Hovoria potom dve na tri, predchytávajú si my-

šlienky, smejú sa a ona mu kladie dôverne ruku na plece. On objednáva koňak. Najprv len pre seba, potom dostane chuť i ona a povie mu to s takou rozkošnou srdečnosťou, že sa musí až zavrtieť na stoličke od samého šťastia. Vypína hrud' (najradšej by priam kikiríkal od nashromaždenej mužskej hrdosti) a objednáva ponad celý lokál:

– Pán hlavný, koňak! Jeden koňak!

A potom ešte jeden a ešte jeden.

– Chichichi, už som opitá, – smeje a chichoce sa Karolína, nakláňa sa nad stôl, vyvracia koketne hlavu a usmieva sa na neho šelmovsky. – Pamätáš sa, ako nás vtedy volali?

– Duo Charlie.

A ona kladie dlane k ústam a oznamuje pomedzi ne, ako cez trúbu, celej kaviarni:

– Duo Charlie tančí Danse acrobatique.

Takto to robil kapelník, keď oznamoval ich číslo.

– Hahaha, hahaha. Danse acrobatique! Duo Charlie tančí Danse acrobatique. Duo Charlie tanzt Danse acrobatique. Hahaha, hahaha!

Potom náhle obaja zväžnejú a pozrú skúmave na seba. Je to pravda, že oni dvaja...

– Je to pravda, že my dvaja sme tančili kedysi tento tanec? – opytuje sa on hlasom podivne skleslým a nedôverčivým.

A ona koketne vzdychá a prevracia hlavu k po-vale:

– Ach, jaj, je to pravda?

– Je to pravda? – opytuje sa on ešte raz vážne a upiera na ňu skúmave oči, ako by naozaj pochyboval, že je to pravda.

A ju nepríjemne zamrazí, cíti v jeho hlase výčitku a obvinenie, že všetko to, čomu sa práve smejú, nie je naozaj pravda, lebo to, čomu sa smejú, nie je ani zďaleka to, čím vtedy žili, pred čím sa chveli a čo zostalo nevypovedaným, naveky zamľčaným.

– Teba vtedy odobrali, musel si na vojnu, – hovorí skrúšene, ako by sa mu ospravedlňovala, ľutovala i seba i jeho, a odprosovala ho. – A bol si tam štyri roky.

– Päť.

– Ostatný lístok dostala som o štyri roky po tvojom narukovaní.

– A potom... a ty?

– Ja?

Bola to dlhá pauza. Prežil v nej celé tie štyri roky. Ona sama... Cez vojnu... keď „mravy boli uvoľnené...“ on jej zriedka písal...

– Ja?... Ja som sa vydala.

Čmáral prstom po stole čudné háčky a zákruty, slučky minulosti. Potom to všetko rozhodným pohybom sotrel, prevalil sa na stoličke a uprel zrak do povaly.

– A ty? – spýtala sa nespelo.

– Ja... ja som vrátnikom v hoteli Esplanad.

Čeľusť mu bezmocne odvisla, ako by sa bola uvoľnila v pántoch, a jazyk mu zaliezol niekam do hrdla.

– Vrátnikom v hoteli Esplanad? Chudáčik.

Nahla sa k nemu a pohladila ho mäkkou dlaňou po vlasoch.

Strmo sa prevalil nazad:

– Nie... veď je toto sentimentálna historia. Oby-

čajná sentimentálna historia. Nie sme viac deti... Ale chcel by som s tebou stráviť jeden večer.

Prekvapene na neho pozrela.

– Máš pravdu, je to sentimentálna historia. Ale jeden večer?...

– Jeden večer, dnešný večer.

Prečo váha? Nie je to prirodzené, že chce s ňou stráviť večer?

– Šli by sme vedno na večeru a potom niekam, kde sa tancuje, hoci do toho lokálu, čo sme v ňom pred rokmi vystupovali.

– Ach, môj milý, toho už niet.

– Že niet? – Ako ho môže nebyť? Či sa už naozaj v svete toľko zmenilo, že zmizol i lokál, v ktorom sa ľudia vedeli tak veselo zabávať?

– Totiž, aby si vedel, ten lokál ešte existuje, ale nie je viac tým, čím býval. Dnes je to obyčajná krčma s jedným muzikantom a s jedným čiernym kocúrom.

– S jedným muzikantom a s jedným... Výborne, moja milá, práve ta pôjdeme; budeme sami.

– Sami s čiernym kocúrom a so slepým muzikantom.

– Slepým? Je naozaj slepý? Tým lepšie. Teším sa na to, moja milá.

*

Krčma bola prázdna. Čierny kocúr naozaj ležal pri peci a muzikant bol naozaj slepý. Udrel na klávesy, keď zbadal, že vstupujú hostia, a zabrnkal na rozladenom, staručkom piane predvojnový marš. Potom čakal chvíľu na ozvenu, čudne nehybný, s neprirodzeným držaním tela, s rukami

podzvihnutými nad klávesmi. Zdalo sa, že sa namáha vytušiť náladu hostí a poznať, ktorá pesnička bola by im milá. A potom nesmelo, zľahúčka, ako by si netrúfal, dotkol sa klávesov.

Ozval sa jemný, sentimentálny valčík.

Piano, napodiv, znelo teraz súladne. Ako by sa bolo vzchopilo, narovnať staručké údy pod známymi, dávnymi údermi. Melodia bola čistá, svieža, ako uplakaná tvár slúžtičky, ktorá si v nedeľné odopoludnie vyšla za Dunaj, kde ju mal čakať fešácky vojak. No, pravdaže, práve o tomto vojakovi bola v pesničke reč. O tom istom vojakovi, čo zradil svoju milú, malú viedenskú slúžtičku a potom padol vo vojne na rovinách rusko-poľských.

Pritúlili sa k sebe. Objal ju okolo pása. Cítil pod dlaňou kyprose jej bokov. Za tých dvadsaťpäť rokov nasbieralo sa na nich trochu tuku. Ale nepocítil sklamanie; naopak, neha smierlivého pochoopenia hriala ho v žalúdku. Víťal tento nový pocit, znak usadlých rokov, láskavo, skoro s radosťou. Bol to pocit oveľa menej vzrušujúci, ako ten, čo sa bol v ňom kedysi ozýval.

A ona sa k nemu pritúlila, vzala jeho dlaň do svojich, nežne a s dôverou. Obrátila k nemu tvár s ústami dôverčive pootvorenými.

Bozkal ju mäkko a zľahka.

– Je to... môj prvý bozk. – Chcela povedať: „Náš prvý bozk,“ ale potom sa zháčila a povedala: „Je to môj prvý bozk.“

A doložila na vysvetlenie:

– Čo bolo predtým, bolo len závdavkom na tento prvý bozk.

– Áno, máš pravdu. A toto je náš druhý bozk. –

A bozkávali sa v opustenej krčme nežne, vrúcne, ale bez náruživosti, čisto, ako by ona mala osemnásť a on pätnásť rokov.

– Poznáš toto?

Vytiahol z náprsnej tašky obrázok s polámanými, obšuchanými rohmi. Bola to reklamná pohľadnica podniku, kde kedysi vystupovali. Dolu bolo vytlačené: „Duo Charlie“ a nad tým obrázok: on a ona zachytení pri vrcholnom výkone svojho parádneho čísla. Práve na tomto mieste ozval sa v sále zakaždým búrlivý potlesk. Hudba zahrala vtedy tuš a oni, trochu zadychčaní, ale s príjemnou maskou úsmevu na tvárach, ukláňali sa vpravo i vľavo a sbierali ovácie obecnstva.

– Koľko ti dalo roboty, kým si ma to naučil. Čo som sa natrápila. Býval si hrozne mrzutým partnerom.

A pritúlila sa k nemu bližšie.

Držali obrázok každý v jednom rohu a dlho sa naň dívali. Ostatný raz tančili toto číslo v deň mobilizácie. Podnik bol nabitý ako nikdy predtým. Šampanské tieklo prúdom. Každú chvíľu vyletela zátku s dunivým výbuchom, ako zlá – ale vtedy sa im zdalo, ako veselá predzvesť výbuchov, ktoré ich o niekoľko dní mali privítať na frontoch. Toho večera mali so svojím akrobatickým tancom úspech mimoriadny. Za ich vystúpenia vyvrcholila zábava v lokále. Dva razy museli opakovať svoje číslo. A potom i oni pili šampanské s hosťmi, najprv z pohárov, potom z jej črievičiek. Boh vie, kto všetko ju v ten večer objímal a bozkával. Ale nebola opitá. Keby bola bývala opitá, bola by musela usnúť, keď si potom ľahla v šatni na diván.

No neusnula. Čakala. Čakala od štvrtej až do bieleho rána. Zpočiatku so vzrušujúcou istotou a s troškou strachu z toho, čo verila, že malo prísť, potom s pochybnosťami, potom s urazenou hrdosťou a napokon v zúfalstve, s mučivou bolesťou, v slzách. Čakala až do rána, ležiac nesoblečená na diváni a hryzúc do vreckovky celkom mokrej od slz. Ráno sa umyla, upravila si zovňajšok a vošla do lokálu. Lokál bol prázdny.

A toho dňa narukoval on s prvými rovno na front.

Potom jej, pravda, písal, a ona jemu, ale nikdy o tom, čo sa nestalo tej noci. On jej dával v listoch múdre rady, a ona mu posielala balíčky z nasporených peňazí. V prvý čas dlho bola bez miesta, lebo sa jej nezdalo možným starať sa o miesto. Potom ju na to donútila bieda. A potom všetko išlo v kolajniciach, ktoré našla vymerané, ako sa jej zdalo, od stvorenia sveta. Najťažšie bolo začať, potom už všetko bolo ako naučená úloha. Nakoniec prišiel tento generál, čo sa práve vrátil s frontu, chromý na jednu nohu. Možno sa mu zdalo, že sa už dosť napoľavoval po starých, vyzbíjaných, nepohodlných rusko-poľských kaštieloch: zatúžil po manželskej pohode.

— A tak si ma našiel s ním popoludní v kaviarni na Okružnej triede. Je to dobrák, nemôžem sa žalovať.

Vyrozprávala mu všetko vážne, ako by mu bola tak povinná, do najmenších podrobností, nevynechávajúc a nezamlčujúc celkom nič. Trochu sa čudoval, že ho jej úprimnosť nepohoršuje, ani že mu je nie trápna; naopak, že sa cíti očistený i on sám.

Obrázok dosiaľ ležal na stole. Dívali sa naň chvíľami, ako by v ňom hľadali povzbudenie a ospravedlnenie toho, čo práve cítili. Neboli si blízki? Nebola medzi nimi dávno táto dôvera? Ako mohla nebyť? Hľa, obrázok je dôkazom. Vtedy, keď tancovali toto číslo, stačil chybný pohyb, oneskorený alebo predčasný hmat, a ona by mu bola ležala s rozlámanými údmi pri nohách. Musela mu už vtedy dôverovať tak, ako dnes. A on jej tiež. Inak by sa nikdy neboli opovážili na tento krkolomný tanec.

– Čo myslíš, vedeli by sme to ešte dnes? – opýtal sa jej s pochybovačným, zasneným úsmevom.

Pozrela na neho vážne a potom odvetila s hlbokým presvedčením:

– Ak by si ty vedel, ja áno, môj milý.

A predstavila si, ako leží po tanci, ustatá, trochu zadychčaná, v šatni na diváni.

Opakovala:

– Ja áno.

– A ja tiež, – povedal s náhlou istotou, ktorej sa v zápätí obaja zľakli.

A tu, muzikant, ako by naozaj bol poznal tajomným čutím slepca ich ľubostné rozochvenie, vzal do rúk husle a spustil tuš. Ten tuš, čo ich vždy volal vystupovať.

A potom sa ozvala melodia. Tá istá, pri ktorej tančievali svoje zvláštne, senzačné číslo.

A potom – teraz už naozaj stratili sebavládu a smysel pre všetko dookola – počuli celkom zreteľne známy hlas, ktorý vznikne, keď sa priložia dlane k ústam a ktorý oznamoval:

– Duo Charlie – Danse acrobatique.

Ako zhyponotizovaní vstali oba naraz, uklonili sa, a groteskným, tanečným krokom vstúpili na parket. Na ich tvárach zjavily sa dvadsaťpäťročné masky úsmevu. Svaly samé od seba stiahly sa tak, ako boli vytrenované kedysi: on sa usmieval s gambami, zaseknutými medzi zuby, a s prižmúrenými očami, ona odhalila tie isté biele zuby nehybným našpúlením perí. Pamätali sa na každý pohyb: najprv tančili drobnými krôčkami proti sebe, lúskajúc pritom do taktu prstmi. Potom sa jemu prišlo zohnúť a ona spravila kotrmelec na jeho chrbte. To bol len malý úvod, navnadenie obecenstva na to, čo malo prísť. A potom zas drobčili proti sebe. Zľahka, bez námahy, usmievajúc sa a lúskajúc prstmi. Jej prsia triasly sa mu pred očami (trochu viac ako kedysi) a jej nohy boli rovnako pružné, a keď si ich odhalila nad kolená, zdaly sa dokonca i rovnako štíhle, ako pred rokmi. Ani na chvíľu neuvedomili si grotesknosť situácie. Oba vedeli presne, čo v nasledujúcom momente spraví druhý i na čo práve myslí druhý, oba boli nielen pohybmi svojich tiel, ale i chvením svojich nervov práve tam, kde sa naposledy videli pred dvadsiatimi piatimi rokmi.

Muzikant hral.

Prišlo číslo, kde ju on vyzdvihne nad hlavu, drží ju vysoko v povetrí a krúti sa s ňou do taktu, kým ona posiela bozky obecenstvu. Ani na bozky nezabudli. On sa pri tomto výkone zadychčal väčšmi ako čakal a ona si roztrhla parádnú sukňu nad kolenom.

Ale muzikant hral.

Potom prišlo číslo, keď ju on zručným pohy-

bom má prchodiť pred seba tak, aby urobila nebezpečným sa zdajúci, ale v celku nevinný premet. Pochlapil sa, presne vystihol čas a ona padla šťastlivo pred ním na nohy, bez toho, aby zmizol čo len na chvíľočku úsmev s jej tvári. Ba videl celkom zreteľne cez vírivé mreže čoraz prudkejších pohybov jej nôh, že práve od tejto chvíle stal sa jej úsmev vyzývavejším, mnohosľubujúcim, skutočným úsmevom pre neho, pre neho samého, nie maskovaným úsmevom pre obecenstvo. Jej oči svietily, hralo v nich odrazu tisíc veselých, roztopašných ohníkov, kým jej žiariaca tvár mu stále unikala šelmovskými dráždivými pohybmi so strany na stranu. Celá sa mu dávala a zároveň mu unikala drobnými, ľahučkými skokmi. Krúžila okolo neho, pozorujúc jeho čoraz upriamenejšiu tvár. Tým istým tempom, ktorým stúpalo jeho očarovanie ňou, vyjasňovala sa mu pred očami groteskná situácia. Želal si čoraz nástojčivejšie, aby sa už všetko skončilo, aby ju už mohol sovrieť prostým, netanečným pohybom do náručia.

No muzikant ešte vždy hral.

Uvedomil si, že musí splnenie svojej túžby vykúpiť, že toto má byť trestom za onú noc, keď ju nechal na diváni daromne čakať do rána. Musí teda vydržať.

Muzikant ešte vždy hral.

Konečne prišlo posledné číslo. Vyvrcholenie celého výkonu. To, pri ktorom boli odfotografované.

Presne, ako pred rokmi, skočila mu do náručia. „Je trochu ťažšia,“ uvedomuje si a odhaduje presné kilá: „Pribrala aspoň osem kíľ.“ V sku-

točnosti len štyri; štyri chýbaly jemu. Teraz sa zohol a prehodil si ju z náručia na chrbát. A teraz spustila hudba to šialené tempo: bystrými pohybmi oboch rúk má si ju podávať na chrbte tak, aby krúžila veľmi prudko, ale graciózne, aby obecnstvo nezbadalo na nich najmenej námahy. A teraz zrazu pocítil v pravej lopatke, kde mu zostala trčať ruská guľka, ostrú bolesť. Pokúsil sa ešte nastaviť chrbát tak, aby zachytil – alebo aspoň zmiernil jej pád. Ale prudkým pohybom spravil pravý opak: odhodil ju ďaleko od seba hlavou rovno na hranu stola.

V tú chvíľu prestal muzikant hrať.

A on si najprv utrel pot s čela a potom sa pokúsil rozhladiť sa. Hlava sa mu zatočila, nevidel pre pot a nával krvi do mozgu nič. Dotackal sa k nej a podarilo sa mu zachytiť niekoľko slov, z ktorých rozumel vetu: „... s tebou som chcela byť.“ Potom sa mu zahmlilo v očiach, stratil na chvíľku záujem o svet a v zápätí pukla mu v mozgu prekrvená a zväpenatená cieva.

Tak skončilo Duo Charlie svoj Danse acrobatique. Muzikant na podiu hľadel chvíľu do tmy, ktorá ho okružovala, a keď nepočul ozveny, zvolal do prázdnej sály:

– Karol, Karolína, poznal som vás a chcel som vás potešiť vašim Danse acrobatique.

SILUETA

Neviem si spomenúť bez pohnutia na Evelíninu tvár.

Vidím túto tvár: Je zvrátená hlboko nazad, oči sú zavreté a okolo úst – mäkký, trpiaci výraz.

Všetko, čo je tu napísané, je len pokusom o oživenie tohto videnia.

*

Tvár leží nevládne na operadle kresla. Otvoreným oblokom vniká k nej únava posledných lúčov zapadajúceho slnka. Deň efektne a trochu divadelne dohorieva nad rampou zelených stromov. S času na čas odpadne v záhrade pred domom dozretá hruška. A zakaždým, keď doľahne k ušiam Evelíny krátky, pridusený úder, cíti, ako by jej samej odtrhol sa vo vnútornostiach kus dozretého života. Kus života, ktorý sa uvoľnil na stopke, čo ho pútala s minulosťou, a odpadol nevládne do vlhkej trávy, kde je odsúdený zhnieť, nikým nezbadaný, nikým neužitý.

Tvár Evelíny zostáva pritom nepohnutá. Oči sú zavreté a ruky ležia pokojne na operadlách kresla.

Tvár orámovaná samotou.

Je vyvrátená hlboko nazad a ústa cedia pomalými dúškami pomedzi stisnuté pery bolestný pocit samoty.

*

Evelína je sama. Je sama v svojej izbe, sama v úrade, sama na ulici. Sama je v bolesti i v zriedkavých chvíľach šťastia.

Áno, Evelína vie byť i šťastná. Mlčko a zbytočne šťastná v chvíľach, keď sa jej podarí podívať sa užaslými očami na veľký kus cesty, ktorý prekonala od svojho osirelého detstva. Tvrdo sú v jej pamäti vyryté zastavenia na tejto ceste:

Sedem rokov: Je to naozaj ona? To bledé, chudorľavé dievčatko s priezračnými očami, s dvoma tuhými, odstávajúcimi vrkôčikmi? Sedí na kozlíku vedľa starého Baďu, čo vozí poštu na stanicu. Na kolenách sviera batôžok, s ktorým ju vypravili do sveta. Do sirotínca v ďalekom meste. Nad krajom leží hustá osuheľ: Ako by náročky zastierala výhľad do budúcnosti, ktorá ju čaká.

Štrnásť rokov: Vyhúknutá, ešte stále chudorľavá. Oči rozšírené večným údivom nad zmätkom a nepochopiteľnou mnohotvárnosťou sveta. Vtedy podarí sa jej dostať sa z krajčírskej dielne (kam ju boli bez škrupulí vstrčili) do školy. Potom knihy a knihy. A zasa knihy. A raz, v letné popoludnie pri spoločnom kúpaní v rieke, poznanie. Jasný, drtivý flak na bielizni. „Umrem,“ myslí si. Mala by kričať, volať o pomoc, alebo utekať, preč, ďaleko od ľudí. Ale miesto toho schúli sa len na brehu, stranou od ostatných, a myslí si: „Umrem.“ A čaká, kedy sa to stane. Nestalo sa nič. Len v duši zostalo dusivé, skľučujúce tajomstvo.

Dvadsať jeden rokov: Tu sú žemle a žemle a sladké mlieko. Hľby žemiel a more sladkého mlieka. Ledva to stačilo, aby sa udržala na žive. Ale udržala sa.

A dnes má päťatridsať. Je prokuristkou v tej istej banke, kde začala pred štrnástimi rokmi na žemliach a sladkom mlieku. Môže si platiť nájomné dvojizbového bývania v modernej štvrti, môže sa dobre obliekať, môže každý mesiac venovať istú sumu na knihy a časopisy. Môže si predplatiť na celú sezónu kreslo v Mestskom divadle. Môže stráviť dovolenku pri mori. Mohla by sa vydať a mohla by mať milenca. Je samostatná, zdravá, dozretá ženská.

Dlhý kus cesty, kým dospela až sem. K plnosti, k samostatnosti a k láske. Áno, ostatnou stanicou bola láska. Na každej predošlej prišlo jej veľa rozmyšľať, vyratovať, odhodlávať sa, aby napokon zvíťazila. Ale na tejto poslednej po všetkých predošliach navalilo sa toho na ňu najviac. Vtedy, pred siedmimi rokmi, v dusnej, teplej tme, bolo víťazstvo najťažšie. Bolo to víťazstvo nad niečím, čomu venovala najväčší kus svojho života, víťazstvo nad mámivým, dlhotrvajúcim snom – nádherným a odporným v tisícokrakých premenách. Víťazstvo nad chorým, umele na žive udržiavaným srdcom.

Nevie dodnes, kde vzala vtedy odvahu. Aký pud sebazachovania sa v nej prejavil, keď začala hovoriť potichu, tvrdo do teplej tmy. Tušila v tej tme nehybnú a cudziu tvár človeka, ktorého si bola narúčala ľúbiť a ktorý mnohomluvne a trúfale vložil život do jej lona, aby jej ho potom zba-bele a slabošsky znova vyrval. Videla v tej tme žeravý uhlík cigarety, ktorú držaly prsty, čo ju boly hladievaly po tvári, na viečkach, po čele a popod hrdlo; všade tam, kde sa stretaly s pridú-

šanou ozvenou jej tela. To všetko prestalo už účinkovať. Studený kameň ležal jej na vyrabovanom živote. Cítila v sebe hrob. Dodnes si môže spomenúť na slová, ktorými sa vtedy orosily jej ústa, slová, ktoré bez stopy vsiakly do tichej, teplej tmy.

Do tichej tmy, ktorá i teraz vystupuje nenáhľivo zpoza rampy čiernych stromov, a do ktorej pochovala vtedy najmocnejšiu svoju túžbu. Túžbu po plnosti, po smysle života, túžbu po materinstve.

Mala vtedy osemadvadsať rokov a vedela, že v tomto veku mala by už byť na vrcholci. Že v duši mala by už mať skladne urovnanú a previazanú hodvábnymi stužkami celú výbavu života. A ona ešte vždy bývala v penzionáte pre slobodné ženské, obklopené nepohodlím, večným hlukom na chodbách, neznesiteľnými dôvernosťami spolubývajúcich a ich upodozrievavými pohľadmi: „Chodí s niekym slečna Evelína? Má slečna Evelína milenca? Môžem vás, slečna Evelína, pozvať dnes na večeru?“

Bránila sa zúfale týmto pozvaniam na večeru. A keď raz pri diktáte sklonil sa šéf nad jej šiju a bozkal ju tam dotieravo, zľahka, akoby na skúšku, chcelo sa jej vyskočiť, kričať a súčasne plakať. Chcelo sa jej volať, že je to omyl, strašný omyl. Zostala však sedieť s meravými prstmi nad klávesnicou a s tupým, nehybným videním:

Bola už vtedy druhý mesiac samodruhá. Hlboko v nej odohrával sa úchvatný proces. Podľa zákonov geometrického radu pučily sa buňky; z jednej boly dve, z dvoch štyri, zo štyroch osem. Boly ich už miliardy, samostatne živých a spolu organizovaných v zázrak, ku ktorému mierila všetka jej

túha a cedila sa všetka jej krv. Vedela, čo ju čaká, no chcela svoj plod donosiť. Ale človek, ktorého si narúčala ľúbiť, a prostredie, ktoré ju živilo, tak dlho a urputne naliehali na jej odvahu, až jedného dňa – skôr pomätená ako pri smysloch – vstúpila do ordinácie uhladeného a aseptického vraha.

Vtedy mala osemadvadsať a cítila v sebe hrob.

Dnes má päťatridsať a ešte pred tromi mesiacmi, začiatkom tohto leta, čo práve odpadáva s dozretými hruškami do uvädnutej trávy, sa jej zdalo, že kameň s jej hrobu je znovu odvalený, že je účastná zázraku zmŕtvychvzkriesenia svojho tela.

Nie, nie, nezatúžila po dotyku chvejúcich sa prstov. Nedá sa viacej zaviesť na cestu, ktorá sa už raz skončila priepasťou. Uvedomuje si iba, že jej telo je znovu pripravené a túha, ktorá ustavične bola na stráží, vyháňa znovu upriamené, nepremožiteľné výhonky. Presvedčuje sa o tom jedného rána po kúpeli v zrkadle. Vidí svoju tvár, mladú a ešte vždy peknú, a svoje telo, čisté a dosiaľ vábivé. Víťazne berie do dlaní svoje prsia a zaviera oči pred mocným, žiariacim rozhodnutím:

Bude mať ešte dieťa.

Nejde toho dňa do úradu. Odíde vlakom ďaleko za mesto a chodí celý deň bez únavy po lesoch a viniciach. Chce byť sama. Chce si rozvážiť a vyrátať každý krok, ktorý od tejto chvíle učiní. Všetko je náhle bez miery dôležité a všetko zbytočné stáva sa potrebným. Hľa, ako je potrebné, že tráva rastie a kvety voňajú a v haluzí stromov že šumí vietor. Ako dôležité a potrebné sú tieto klíčky hrozna, vlni zasadené. Aký potrebný je biely oblak na nebi, čo sa rozplýva nad jej hlavou. Bože, aké po-

trebné je to rozplývanie samo! Aká potrebná je ona sama; jej ruky a ústa, jej zrak, jej plecia, jej driek. Jej topánky, šaty a prsteň na jej ruke. Aký potrebný je teraz úrad, jej plat, izba a miesto v kúte pre detskú kolísku. Zdoláva ju náhly a hlboký cit vďačnosti.

A večer, keď si líha, je Evelína rozhodnutá. Má presný, do podrobností vyrátaný plán.

*

Najbližšie nedeľné odopoludnie sa ligoce ako vyleštený medený tanier nad holičským krádom. Jej drahé nové šaty priliehajú tesne všade tam, kde sa končí istota videného a začína dráždivosť tušeného. Do jej chôdze, pomedzi plavé, lesknúce sa lýtky, pletie sa vyzývavosť. Na jej tvári sedí úzkostlivo vyhladená maska diskretnosti skúsenej ženy.

Park je tej nedele plný smyslového chvenia a duseného napätia. Ľudia plávajú lenivými pohybmi sem a tam v hustých prúdoch ako ryby počas trenia. Ich sklovité oči utkvievajú na jej postave dlho, nehybne. Cíti sa nahá, vystavená so všetkých strán ich podivnému, trápnemu záujmu. V altáne pred reštauráciou hrá vojenská kapela. Tu je stisk najväčší. Zastane si na kraji chodníka a vdychuje dráždivé miešanie sa prachu a potu a lacných voňaviek. Srdce jej máličko búši vzrušením, ale maska na tvári sedí pevne. Stojí nepohnute na kraji chodníka, kým sa popred ňu nevymenia všetky tváre. Namáha sa hľadiť na ne pozorne, s chladným a vecným záujmom kupca na jarmoku, ktorý si vyberá najlepšie záprah.

„Toto je tvár náročná a táto je hlúpe namyslená.

V tejto je únava, v tejto zatrpkosť a v tejto sklamanie. Táto je priveľmi drzá, táto blazeovaná a v tejto je škodoradosť. V tejto je utrpenie a tiché porozumenie. V tejto odvaha, vyzývavosť, sila. Táto je zahriaknutá a pokorná. Toto je tvár ubožiaaka a toto tvár spustlíka... Akú tvár vlastne hľadá? Ktorá je tá pravá? “

A odrazu je tá tvár celkom blízko. Na dva kroky od nej. Je v nej hlad. Rozšírené, hľadajúce zrenice, upreté do jej zreníc.

V očiach sa jej zahmlilo a taštička, ktorú držala kľúčovite v ruke, vyklzla jej na zem. Počuje hlas a cíti na tvári cudzí dych:

– Vypadla vám taštička. Je vám nevoľno, slečna? Áno, je jej nevoľno.

– Mohol by som vám pomôcť? Mohol by som vás odprevadiť k stolu, aby ste vypili pohár vody?

Áno, môže ju odprevadiť k stolu; vypije pohár vody.

– Je strašné dusno; nie div, že vám je nevoľno.

Pravda, je strašné dusno. Je strašné, zajakavé dusno. „Prepáčte. . . naozaj – nedá sa ani hovoriť.“

Díva sa neprítomným zrakom na tvár pred sebou. Je vzdialená, nekonečne vzdialená. Rozmazaná a neskutočná, ako tvár na nezaostrenom fotografickom obrázku. Neskutočná, tuctová tvár chudáka, ktorý si vyšiel v nedeľu odpoľudnia do parku s pochybnou nádejou na pochybné dobrodružstvo. Náhle sa upokojuje a rozoberá ju skúmave, črtu za črtou. Potom sa díva na ruky, na plecia, na prsia a cíti, ako sa jej znovu vracia odvaha. Cíti, ako jej krv stydne v žilách a tvár jej meravie ľadovou istotou.

Vstáva.

Nohy sú trochu ťažšie ako obyčajne. Nevie, nevie, či bude môcť vykročiť.

Prosí za prepáčenie, no naozaj musí už ísť.

– Ale smiem vás odprevadiť? Rád by som vás odprevadil; ste celá bledá.

Pravdaže, môže ju odprevadiť.

– Môžeme ísť tramvajou.

Istotne, môžu ísť tramvajou. Bude to aspoň kratšie. Tu je tramvaj...

A tu je už brána do jej domu.

Nevošiel by s ňou pán, pán... – Nevošli by ste so mnou na šálku čaju?

Pán vyvalí oči v nemom úžase, ale v zápätí vyjasní sa mu tvár pochopením. Pravdaže, veľmi ochotne vojde s ňou na šálku čaju. Ďakuje veľmi úctivo. Ďakuje tak úctivo a horlivo, až mu sliny zaskočia do hrtana. Ešte raz pekne ďakuje. Milostivá pani (prečo náhle milostivá pani?) je veľmi láskavá. Milostivá pani sa istotne trochu nudí? Pán manžel je azda na dovolenke? (Ak sa totiž smie spýtať.) Má to tuná milostivá pani veľmi útulne zariadené; ako stvorené pre návštevy, ktoré pri-nášajú rozptýlenie. Krásny kútik. Sám si už dávno želá mať niečo podobného vo svojom byte. To človeka osvieži, keď sa unavený a mrzutý vráti domov. Čo iného človek na tom svete má, ak nie to, čo užije. (He-he.) Sám síce nie je tiež hocikto. (Prosím, prosím, aby nenastala mýlka.) Má stále miesto a zabezpečenú penziu. Ale prestáva ho už zabávať mládenecká samota. Azda to milostivú paniu trochu zaujíma. Milostivá pani má iste svoje názory a svoje skúsenosti. Á... (významná

pomlčka, díva sa znalecky na jej profil) milostivá pani iste, veľmi veľa trpela. Koľko má milostivá pani vlastne rokov? Ozaj, či uhádne? Jej pleť je hladká a jej oči, jej ústa... jej oči, jej ústa sú vábivé ako, ako... Sú vábivé, vábivé, vábivé... Celá milostivá pani je veľmi vábivá, vábivá, vábivá...

*

O pol hodiny bola oznove sama. Navalila sa na ňu tupá neciteľnosť. Ako by ju celú zmrazili podkožnými injekciami proti bolesti. V izbe je polotma a zvonku sem nazerá desivé, mŕtve ticho. Leží bez hnutia na posteli a posteľ sa s ňou kýva ako čierna rakva, ktorú za tmavej noci hodili s paluby do mora. Rakva sa chvíľu stojato kýva na vlnách a potom začne zvolna, nečujno klesať ku dnu. Klesá a klesá, ustavične klesá s jej mŕtvym telom. A hore, nad hladinou, ženie sa nepokojná, búrlivá vlna a unáša na hrebeni všetok smysel jej života a všetku skutočnosť jej života.

Číselník na hodinách pripomenie jej, ako málo času uplynulo od chvíle, keď si ešte trúfala najst tento smysel, keď sa vybrala do parku, zúfalo odhodlaná vyrvať ho pre seba. Dravo a bezohľadne chcela ho vyrvať z kliešťov ľudskej zadubenosti. Nechtami chcela ho vyhrabať zpod rumu pokrytectva, pretvárinky a nežičlivosti. Nie všetok. Len kúsok. Jediný krvavý franforec, na ktorý mala právo vo svojom ženstve, vo svojom fyzickom uspôsobení, v samej podstate svojho bytia. Aspoň tento jediný franforec chcela uchytiť a utiahnuť sa s ním stranou od všetkých, na miesto, kde by

nikoho nepoburovala, nikomu neprekážala. Hoci do vlčieho brlohu.

*

Dva mesiace prišlo jej potom vyčkávať v mučivom napätí, skoro na pokraji šialenstva, aby sa napokon dozvedela, že všetko je márne, že je mŕtva zdnuky i zvonky ako bŕtlavý peň, ako vyhasnutá pahreba, ako rozbitý džbán.

Jej tvár je zvrátená hlboko nazad v kresle pred oblokom, oči sú zavreté a ústa cedia pomalými dúškami tragický pocit samoty...

OBSAH

Kamarát Jašek 5

Návrat Ondreja Baláža 77

Ostatný raz 95

Učenlivá Marta a starostlivá Mária 105

Chlapecká reč 123

Poviestka 137

Duo Charlie 183

Silueta 199

**SLOVENSKÁ TVORBA - REDIGUJE JÁN SMREK
VYDÁVA L. MAZÁČ V PRAHE A BRATISLAVE
SVÄZOK 3**

DOBROSLAV CHROBÁK: KAMARÁT JAŠEK

Osem noviel. Písmo Garamond, papier domáci
japonský Banzay, tlač Československej grafickej
Unie v Prahe a Prešove. Kniha vyšla vo februári
1937 v počte 2700 číslovaných exemplárov, z nich
tento má číslo

1955